T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

KNİDOS ÜRETİMİ KABARTMALI SERAMİKLER

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. CHRİSTİNE ÖZGAN

HAZIRLAYAN

DENİZ PASTUTMAZ

004103012001

KONYA 2009

ÖNSÖZ

Knidos üretimi kabartmalı seramikleri yapıldıkları dönemde çok tutulmuş, zengin motif hazineleri ve malzemelerinin kaliteli oluşları ile meşhur olmuş ve son derece geniş bir alana yayılmışlardır. Sadece yapıldıkları Antik Dönem'de değil, çok sonraları da dönemin kültürel ve ticari hayatını yansıtmaları bakımından önemlerini korudukları anlaşılmıştır. 1988 senesinden 2006 senesine kadar Prof. Dr. Ramazan Özgan başkanlığında Knidos'ta yürütülen kazı çalışmaları esnasında bu tipteki kaplardan fazla sayıda çıkarılmıştır.

Konuyu belirlemedeki yardımlarından ve yönlendirmelerinden dolayı danışmanım Prof. Dr. Christine Özgan'a, gerekli ilgi ve desteği esirgemeyen Prof. Dr. Ramazan Özgan'a, bilgi ve tecrübelerinden her zaman yararlandığım Prof. Dr. Levent Zoroğlu, Prof. Dr. A. Adil Tırpan, ve Doç. Dr. Asuman Baldıran' a teşekkürü bir borç bilirim.

Gerekli fotoğrafların çekimi ve çizimler aşaması da dahil olmak üzere, çalışmanın başından beri bana her konuda yardımcı olan ve 15 senedir sorduğum her soruya cevap veren Yrd. Doç. Dr. Ertekin Doksanaltı'ya, çizimlerdeki büyük katkılarından dolayı Arş. Gör. Suhal Sağlan ve Arş. Gör. Zeliha Gider'e, ayrıca Arş. Gör. Fatma Bağdatlı ve Arş. Gör. Hatice Gül Küçükbezci'ye, Asena Dağ, Güzin Özkan, İbrahim Karaoğlan, L. Ufuk Erdoğan ve B. Burak Aykanat'a da de teşekkür etmek isterim.

Buluntuları gün ışığına çıkaran ve yıllardır Knidos kazılarında büyük bir fedakarlıkla çalışan, adlarını sayamayacağım kadar çok öğrenci arkadaşlarıma da minnetim sonsuzdur.

Çalışma sırasında benden maddi-manevi desteğini esirgemeyen aileme de sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Antik Dünyanın önemli liman kentlerinden biri olan Knidos, sadece heykeltıraşlık alanında değil, seramik üretiminde de diğer şehirlerden sıyrılarak önemli bir yere sahip olmuştur.

Kentte, antik dünyanın tamamında tanınan kandiller ve amphoraların yanı sıra, kabartmalı seramik de üretilmiştir. Şehirde bulunan atölyelerde üretilen ve oinophoros adı verilen bu seramik tipi Roma Dönemi boyunca geniş bir yayılım alanına sahip olmuştur. Oinophoros grubunun tamamı, ikili veya daha fazla kalıp kullanılarak şekillendirilmiştir. Knidos Oinophoros grubu üretiminde pateralar, plastik kaplar, amphoralar önemli bir yere sahip formlardır. Bütün Akdeniz havzasının yanı sıra, İngiltere ve Avusturya gibi Avrupa ülkelerinde, Adriyatik denizi kıyılarında, Karadeniz'de ve Kırım yarımadasındaki belli merkezlerde Knidos üretimi seramik malzeme bulunmuştur. Açık ve kapalı kap formlarında tasarlanan bu malzemeler, Augustus Döneminden başlayarak M.S. 5. yy.'a kadar Knidos'ta üretilmişlerdir. Son derece geniş bir motif hazinesine sahip olan bu kaplar üzerinde, günlük yaşamdan dinsel konulara, tanrı ve tanrıça kabartmalarından hayvan ve bitki betimlemelerine kadar çok konu işlenmiştir. Üretilen bu malzemelerin bir kısmı günlük yaşamda kullanılmak üzere tasarlanmışken, önemli bir çoğunluğu da kült ile ilgili yani törensel kullanımlar içindir. Yapımda kullanılan kil, mika ve küçük kireç tanecikleri ile zaman zaman minik çakıl taşları katkılıdır, astarlıdır, astar renkleri de kahverengi ve kızılın her tonunda olabilir. Kurşun katkılı bu astarlar kaplara parlak bir görüntü kazandırmışlardır.

SUMMARY

Knidos, which was one of the important harbour cities of the antique world, had a significant place not only in the art of sculpture but also in ceramic production standing out among the other cities of the time.

In addition to the oil lamps and the amphorae which were renowned in the whole antique world, embossed ceramic objects were also produced in the city. This type of ceramic, which was produced in the workshops in the city and named oinophoros, had a wide distribution area throughout the Roman Period. The entire oinophoros group was shaped by using double or more number of moulds. Pateras, plastic vessels and amphorae are forms that have a significant place in the production of Knidos Oinophoros group. Besides the whole Mediterranean basin, ceramic materials produced in Knidos were found in European countries such as England and Austria, on the shores of the Adriatic Sea and in certain centres on the Crimean peninsula in the Black Sea. These materials, which were designed in the form of open and closed vessels, had been produced in Knidos beginning from the Augustus Period until the 5th Century AD. Various themes have been crafted on these vessels, which have a large treasury of motifs, from daily life, religious matters, and god and goddess reliefs to animal and plant figures. While a certain part of these materials were designed to be used in daily life, a significant majority of the products were used for cult purposes, namely, for ceremonial use. The clay used in making these materials contains mica and small lime particles and small pebbles in some samples. The products are lined, and the lining colours can be brown and all shades of red. These linings mixed with lead have given a bright appearance to the vessels.

KISALTMALAR VE BİBLİOGRAFYA

Adamsheck 1979 : Adamsheck B., Pottery, Kenchreai IV, Leiden, L.21, 66-69.

Akurgal 1995 : Akurgal E., Anadolu Uygarlıkları, İstanbul.

Anderson 1954 : Anderson J. K., "Excavation on the Kophinà Ridge", Chios, BSA 49, 123-182.

Ashmole 1962 : Ashmole B., "Some Nameless Sculptors of the Fifth Century B.C.", From the proceedings of the British Academy, vol. XLVIII, Londra, 213-229.

Bailey 1972 : Bailey D.M., "Crowe's Tomb at Benghazi", BSA 67, 1-12.

Bailey 1972/73 : Bailey D.M., 'Cnidian Relief Ware vases and fragments in the British Museum 1, lagynoi and head-cups', *Rei Cretariae Romanae Fautorum, Acta* XIV-XV, 11-25.

Bailey 1974 : Bailey D.M., "A Caricature of Socrates", AJA 78, 427.

Bailey 1975 : Bailey D.M., A Catalogue of the Lamps in the British Museum I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps, Londra.

Bailey 1979 : Bailey D.M., "Cnidian Relief Ware Vases and Fragments in the British Museum. Part 2. Oinophoroi and Jugs", RCRF- Acta XIX/XX, 257-273.

Bailey 1985 : Bailey D.M., Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenike) vol. III. 2, Tripoli.

Bailey 1988 : Bailey D.M., A Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman Provincial Lamps, Londra.

Ballardini 1964 : Ballardini G., L'eredita ceramistika déll Antico mondo Romano, Roma.

Baur 1941 : Baur P.V.C., "Megarian Bowls in Yale University", AJA 45, 229-248.

Bayne 2000 : Bayne N., The Gray Wares of North West Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and Relation to the Early Greek Settlements, Asia Minor Studien, Band 37.

Bean 1987 : Bean G.E., Caria, (Çeviren: Burak Akgüç), İstanbul.

Bean 2000 : Bean G.E., Eskiçağ'da Menderes'in Ötesi. Çev. P. Kurtoğlu, İstanbul.

Becatti 1943 : Becatti G., Il Maestro de'Olimpia. Quaderni per lo Studio dell'archeologia. Floransa.

Bellefonds 1994 : Bellefonds P.L. de, "Pyramos et Thisbe", LIMC, VII-1, 605-607; VII-2, 488-489., Zürich.

Benndorf 1883 Benndorf O., Griechische und sizilische Vasenbilder, Berlin.

Benndorf, Niemann 1884 : Benndorf O.- Niemann G., Reisen in Lykien und Karien I, Viyana.

Berger 1958 : Berger E., Parthenon-Ostgiebel, Bonn.

Bieber 1955 : Bieber M., The Sculpture of the Hellenistic Age, New York.

Boardman 1974 : Boardman J., Athenian Black Figure Vases, London.

Boardman 1975 : Boardman J., Athenian Red Figure Vases, The Archaic Period London.

Boehlau, Schefold 1942 : Boehlau J.- Schefold K., Die Kleinfunde, Larissa am Hermos. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902- 1934, Larissa III, Berlin.

Bonis 1952 : Bonis E.B., "Die Verbreitung einer Gruppe von hellenistischen Reliefgefässen in den römischen Provinzen", ArchErt 79, 23….

Bouzek 1990 : Bouzek J., Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area, Prag.

Breccia 1909 : Breccia E., "Di Alcuni frammenti di vasi", Société Arc. BS(R) AA. 11, Alexandria, 298-320.

Breccia 1930 : Breccia E., Monuments de'lEgypte Gréco-romaine. Bergamo.

Britova 1960 : Britova N.N., Travaux de Musée Pouchkine des Beaux-Art. Moskova.

Brommer 1977 : Brommer F., Der Parthenonfries. Mainz.

Broneer 1930 : Broneer O., Terracotta Lamps. Corinth Results of Excavations IV.2, Cambridge.

Bruneau 1974 : Bruneau P., "Existe-t-il des statues d'Isis Pélagia?" BCH 98, 333-381.

Brusić 1999 : Brusić Z., Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia (North-East Adriatic, Croatia), BAR Ser. 817. Oxford.

Bulas 1935 : Bulas K., Collections de Cracovie, CVA Pologne Fasc.2, Cracovie.

Cahn 1992 : Cahn H.A., "Kestros", LIMC, VI-1, 39, VI-2, Lev. 20., Zürich.

Cahn- Klaiber 1977 : Cahn-Klaiber E.M., Die antiken Tonlampen des archäologischen Instituts der Universitat Tübingen. Tübinger Studien zur Archäologie und Kunstgeschichte III, Tübingen.

Carandini 1977 : Carandini A., "La Ceramica A pareti sottili di Pompei E Del Museo Nazionale di Napoli", L' Instrumen Domestic di Ercolano e Pompei, Roma.

Comfort 1967 : Comfort H., "Terra Sigillata", Terra Sigillata, la ceramica a rilievo ellenistica e romana, estratto dalla EAA, Roma.

Conticello 1993 : Conticello B., et al.,Pompeji. Wiederendeckt, Roma.

Conze 1912 : Conze A., Altertümer von Pergamon I-1a Stadt und Landschaft, Berlin.

Courby 1922 : Courby F., Les vases grecs á reliefs, Paris.

Deshayes 1952 : Deshayes J., "Cronique des fouilles en 1951. Thasos", BCH 76, 251-77.

Devambez 1981 : Devambez P., Kauffmann-Samaras A., "Amazones", LIMC I-1, 586-653, I-2, 440-526.

Dierichs 1997 : Dierichs A., Erotik in der Römischen Kunst, Mainz.

Doksanaltı 2000 : Doksanaltı E., " Die Keramikfunda aus den Arealen Z1 und Y1 der Dionysos-Stoa in Knidos", RCRF-Acta 36, Abingdon, 72-76.

Dunand 1973 : Dunand F., Le Culte d'Isis dans le bassin oriental de la Mediterranée III. Le Culte d'Isis en Asia Mineure, EPRo 26.

Duval-Boucher 1976 : Duval P.H., Boucher J.P., "Bronzes Antiquese", Du Musée de la Civilisation Gallo-Romaine a Lyon I, Lyon, 115-25.

Edgar 1907 : Edgar C.C., Le museé égyptien, Paris.

Edgar 1911 : Edgar C.C., Greec Vases; Catalogue Général des Antiquités Egyptiennes du Muée du Caire.

Edwards 1975 : Edwards G.R., Corintian Hellenistic Pottery, Corinth VI.ii, Princeton.

Egger 1966 : Egger, H.J., "Römische Bronzgefäße in Britannien", RGZM 13, 67-165.

Elemer 1931 : Elemer L., "I risultati degli studi archeologici su Arrobona e dintorni", Boll.Dell'Assiciazione Inter. Degli, Stud.Mediter., II.3, 1-12.

Erhat 1993 : Erhat A., Mitoloji Sözlüğü, İstanbul.

Ferri 1934 : Ferri S., "Interno al problema degli 'oinophoroi'", Boll.Dell'Assiciazione Inter. Degli, Stud.Mediter. V.1.

Fredericksen 1959 : Fredericksen M.W., "Republican Capua: A Social and Economic Study", BSR XI.

Fuchs 1969 : Fuchs W., Die Skulptur der Griechen, München.

Furtwängler 1896 : Furtwängler A., Intermezzi, Kunstgeschichtliche Studien, Berlin.

Gabelmann 1969 : Gabelmann H. - Himmelman N., Antiken aus dem akademischen Kunstmuseum Bonn, Kunst und Altertums Rhein, Nr.19, Düsseldorf.

Galli 1934 : Galli E., "A Proposito degli 'oinophoroi' ", Bull. Dell' Associazione Degli, Studi Metiternanei V.1, 46-48.

Gasparri 1986 : Gasparri C., "Dionysos", LIMC III-1, 413-514; III-2, 296-405.

Gehrig 1980 : Gehrig U., Hildesheimer Silberschatz aus dem Antikenmuseum, Berlin.

Ghali-Kahil 1960 : Ghali-Kahil L., "Un Lagynos au Musée du Cahire", MonPiot. 51, 73-91.

Ghali-Kahil 1960a : Ghali-Kahil L., La ceramique greque, Etudes Thasiennes VII.

Goldman 1950 : Goldman H. (ed.), Excavations at Gözlükule. Tarsus, Vol.1. The Hellenistic and Roman Period, Princeton.

Grandjouan 1961 : Grandjouan C., Terracottas and Plastic Lamps of the Roman Periods, The Athenaian Agora VI, Princeton.

Grand, Mulas 1975 : Grand M., Mulas A., Eros in Pompeii, Newyork.

Greifenhagen 1963 : Greifenhagen A., Beiträge zur antiken Reliefkeramik, 21, Ergh. JdI, 66-81.

Grimal 1997 : Grimal P., Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma. Çev: Sevgi Tamgüç, İstanbul.

Grimm 2000 : Grimm G., "Regina meretrix oder Cleopatra als königliche hure?", Antike Welt, Vol. 31-2. Mainz. 127-133.

Happel 1996 : Happel G., "Knidische Figurenlampen", Hellenistische und Kaiserzeitliche Keramik des östlichen Mittelmeergebiets. Kolloquium Frankfurt, 24-25. April 1995, Frankfurt, 68-69.

Harrison 1965 : Harrison E., The Athenaian Agora, Vol XI, Archaic and Archaistic Sculpture, New Jersey.

Hausmann 1954/55 : Hausmann U., "ΟΙΝΟΦΟΡΟΙ", AM 69/70, 125-146.

Hausmann 1956 : Hausmann U., "Iterum Oinophoroi", AM 71, 107.

Hausmann 1958 : Hausman U., "Eine spätrömische Reliefkanne im RGZM Mainz", RGZM 5, 266-275.

Hausmann 1959 : Hausmann U., Hellenistische Reliefbecher aus attischen und böotischen Werkstätten", Stuttgart.

Hayes 1971 : Hayes J.W., "Four Early Roman Groups from Knossos", BSA 66, 249-275.

Hayes 1972 : Hayes J.W., Late Roman Pottery, Londra.

Hayes 1975 : Hayes J.W., Roman and Pre- Roman Glass in Royal Ontorio Museum, Toronto.

Hayes 1977 : Hayes J.W., "North African Flanged Bowls: A Problem in Fifth -Century Chronology", BAR Supp.SEri. 30, 279-86.

Hayes 1991 : Hayes J.W., Hellenistic and Roamn Pottery. Paphos III, Nicosia.

Hayes 1997 : Hayes J.W., Handbook of Mediterranean Roman Pottery, Londra.

Heimberg 1976 : Heimberg U., "Oinophoren", JdI 91, 251-290.

Heimberg 1982 : Heimberg U., Die Keramik des Kabirions, Das Kabirenheiligtum bei Theben III, Berlin 1982.

Herbig 1949 : Herbig R., Pan, Frankfurt.

Heres 1968 : Heres G., Die Werkstatt des Lampentöpfers Romanesis, Staat. Museen zu Berlin, Forschungen und Bericht. 10, 185-211.

Herter 1938 : Herter H., "Phallos", RE 19.2, Stuttgart, 1681-1748.

Hilgers 1969 : Hilgers W., Lateinische Gefäßnamen, Beihefte der Bonner Jahrbücher 31, Düsseldorf.

Himmelmann 1975 : Himmelmann N., Drei Hellenistische Bronzen in Bonn. Mit einem Anhang über den Dornauszieher Castellani. Akademie der Wissenschaft und der Literatur. Mainz.

Hinz 1969 : Hinz M., "Einige Romische Bronzgefäße vom Niederhein" Bonner Jahrbücher 169, 393-409.

Hobling 1925 : Hobling M.B., "Excavations at Sparta 1923-25, 5. Greek Relief Ware", BSA 26, 297-309.

Hochuli-Gysel 1977 : Hochuli-Gysel A., Kleinasiatische glasierte Reliefkeramik (50 v.Chr.- 50 n.Chr.), Acta Bernensia VII.

Homann, Edeking 1968 : Homann W., Edeking E., "Samos", Deltion 20 B' 3, 500-501.

Hornbostel 1977 : Hornbostel W., Kunst der Antike. Museum für Kunst und Gewerbe-Hamburg, Hamburg.

Howland 1958 : Howland R.M., Greek Lamps and their Survivals, The Athenian Agora IV. Princeton.

Hübner 1993 : Hübner G., Die Aplikenkeramik von Pergamon: Eine Bilderspreche im Dienst der Herrsherkultes, PF 7, Berlin-Newyork.

Icard-Gianolio, Szabados 1992 : Icard- Gianolio N., Szabados A.V., "Nereides", LIMC VI-1, 785-824; VI-2, 436-515.

Kassab-Tezgör 2003 : Kassab- Tezgör D., "La Ceramique fine de l'atelier A1 de Cnide", les Ceramiques en Anatolie aux epoques hellenistique et romaine, İstanbul, 35-43.

Kassab-Tuna 1988 : Kassab D., Tuna N., "Rapport préliminaire de la prospection archéologique d'ateliers de céramiques de la région de Tekir/Yazıköy á İmamınburnu", Atatolia Antiqua- Eski Anadolu, 1987, Varia Anatolica I, 53-59.

Kenrick 1985 : Kenrick P.M., The Fine Pottery; Part I, Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenike), vol. III.I, Tripoli.

Kenyon 1956 : Kenyon M. K., Samaria Sabastae III, Chapter IX. Pottery: Hellenistic & Later.

Klein 1921 : Klein W., Vom Antiken Rokoko, Wien.

Kossatz 1990 : Kossatz A.U., Die megarischen Becher, Milet V.I.

Kögler 1997 : Kögler P., Hellenistiche Reliefkeramik aus Knidos, Chania.

Kögler 2000 : Kögler P., "Frühkaiserzeitliche Feinkeramik aus Knidos: Die Füllung einer Zisterne in der sog. 'Blocked Stoa'", RCRF-Acta 36, Abingdon, 69-74.

Kögler 2005 : Kögler P., "Import, export, imitation. Trade and economic power of late Hellenistic and early Imperial Knidos according to the fine Ware", L.E. Vaag (ed.), Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the late Hellenistic Period to late Antiquite, Halicarnassian Studies III, 50-64.

Kögler 2004 : Kögler P. Mandel U., "Italische Einflüsse in der knidischen Keramik der Frühen Kaiserzeit, Early Italian Sigillata, The Choronological framework and trade patterns Proceeding of the First International ROCT-Congress Leuven, May 7-8 1999, 81-107.

La Baume 1964 : La Baume, Römisches Kunstgewerbe zwischen Christi Geburt und 400. Braunschweig.

Lamb 1932 : Lamb W., "Grey Wares from Lesbos", JHS 52, 1-12.

Lambrinudakis 1984 : Lambrinudakis W., P. Bruneau, O. Palagia, M. Daumos, G. Kokkorou- Alewras, E. Mathiopoulou- Tornaritou, "Apollon", LIMC II-1, 183-327; II-2, 182-279, Zürich.

Laubscher 1982 : Laubscher H. P., Fischer und Landleute. Studien zur Hellenistischen Genreplastik. Mainz.

Laumonier 1977 : Laumonier A., La Céramique hellénistique á reliefs 1. ateliers 'ioniens', Delos XXXI, Paris.

Lessing, Varone 1996 : Lessing E., Varone A., Pompeji, Roma.

Lippold 1950 : Lippold G., Die Griechische Plastik. Münih.

Loeschcke 1919 : Loeschcke S., Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswessen, Zürich.

Love 1968 : Love I.C., Knidos- Excavations in 1967, TAD XVI. II., 133-159.

Love 1974 : Love I.C., "Excavations at Knidos 1972", TAD. XXI. 2, Ankara, 68-129.

Luca 1968 : Luca G. de, O. Ziegenaus, Das Asklepieion 1: Der südliche Temenosbezirk in hellenistischer und frührömischer Zeit, AvP XI.1, Berlin.

Luca 1975 : Luca G. de, O. Ziegenaus, Das Asklepieion 2: Der nördliche Temenosbezirk und angrenzende Anlagen in hellenistischer und frührömischer Zeit, AvP XI.2, Berlin.

Macdonald 1898 : Macdonald L., Cataloque of the Greek and Etruscan Vases and Greek and Roman Lamps in the Nicholson Museum, University of Sidney, Sidney.

Mandel 1988 : Mandel U., Kleinasiatische Reliefkeramik der mittleren Kaiserzeit, Pergamenische Forschungen 5, Berlin-Newyork.

Mandel 1996 : Mandel U., "Keramik aus Knidos- ein Vorbericht", Hellenistische und kaiserzeitliche Keramik des östlichen Mittelmeergebiets. Kolloquium Frankfurt 24-25. April 1995, Frankfurt, 61-63.

Mandel 2000 : Mandel U., "Die frühe Produktion der sog. Oinophorenware-Werkstätten von Knidos" RCRF-Acta 36, Abingdon, 57-58.

Matz 1968 : Matz F., Die Dionysischen Sarkophage, Teil 1, Berlin.

Meriç 2002 : Meriç R., Späthellenistisch- römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, FiE IX. 3, Viyana.

Meyer-Schlichtmann 1988 : Meyer C. - Schlichtmann, Die pergamenische Sigillata aus der Stadtgrabung von Pergamon, PF 6, Berlin.

Michaelidou-Nicolaou 1988 : Michaelidou I. - Nicolaou, I.,Praktika Toplantısı, 1983, Atina, 278-281.

Michaelidou-Nicolaou 1989 : I. Michaelidou- Nicolaou I., "Les bouillottes thérapeutiques de Paphos et leurs paralléles hors de Chypre", BCH CXIII, 301-318.

Miltner 1959 : Miltner F., "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", ÖJh 44, Beibl. XXIII, 321-327.

Mitsopoulos-Leon 1991 : Mitsopoulos V. - Leon, Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. Kleinfunde 1. Teil Keramik hellenistischer und römischer Zeit, FiE IX. ii/ii, Viyana.

Mlynarczyk 2002 : Mlynarczyk, "Hellenistic Fine Ware at Tell Keisan", Céramiques hellénistiques et romaines. Production et diffusion en Méditerranée orientale (Ed. F. Blondé, P. Balet, J. F. Salles), 117-132.

Moevs 1973 : Moevs M.T.M., The Roman Thin- Walled Pottery from Cosa (1948- 1954), MAAR 32, Roma.

Morel 1981 : Morel J.P., Céramique campanienne: Les Formes, BEFAR 244, Roma.

Muscarella 1974 : Muscarella O. W., Ancient Art, The Nobert Schimmel Collection. Mainz.

Mutz 1972 : Mutz A., Die Kunst der Metalldrehens bei den Römern. Basel.

Newton 1863 : Newton C.T., A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae II.

Newton 1865 : Newton C.T., Travels and Discoveries in the Levant II, Londra.

Nicolaou 1989 : Nicolaou I., "Les Boulillottes Thérapeutiques da Paphos et Leurs Paralléles Hors de Chypre", BCH 113-i, 301-308.

Oettel 1991 : Oettel A., Brozen aus Boscoreale in Berlin. Tübingen.

Onurkan 1988 : Onurkan S., Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri, TTK. VI. 26, Ankara.

Özgan 1989 : Özgan R., "1988 Knidos Kazısı Ön Raporu", KST XI-II, 167-175.

Özgan 1990 Özgan R., "1989 Knidos Kazısı", KST XII-II, 57-67.

Özgan 1991 Özgan R., "1990 Knidos Kazısı", KST XIII-II, 171-188

Özgan 1993 Özgan R., "1991 Knidos Kazısı" KST XV-II, 161-168.

Özgan 1993a Özgan R., "Knidos 1992 Çalışma Raporu", KST XV-II, 169-188.

Özgan 1994 : Özgan R., "Knidos 1993", KST XVI-II, 297-314.

Özgan 1996 Özgan R., "1995 Knidos Kazıları Raporu", KST XVIII-II, 273-296.

Özgan 1997 Özgan R., "Alkamenes'in Hermes Propylaiosu Üzerine Düşünceler". TAD. XXXI, Ankara, 155-179.

Özgan 1998 Özgan R., "1996 Knidos Kazıları", KST XIX-II, 133-151.

Özgan 1999 Özgan R., "1997 Knidos Kazıları", KST XX-II, 205-214.

Özgan 1999a Özgan R., "1998 Knidos Kazısı" KST 21-2, 115-132.

Özgan 2001 Özgan R., "Knidos 1999", KST 22-2, 95-112.

Özgan 2002 : Özgan C., Knidos. Antik Kent Rehberi, Konya.

Özgan 2002a Özgan R., "2000 Knidos Kazıları", KST 23-2, 351-364.

Özgan 2003 Özgan R., "2001 Knidos Kazıları", KST 24-2, 359-372

Özgan 2004 Özgan R., "2002 Yılı Knidos Kazıları", KST 25-2, 205-216.

Özgan 2005 Özgan R., "2003 Yılı Knidos Kazıları", KST 26-1, 235-248

Özgan 2007 Özgan R., "2005 Yılı Knidos Kazıları", KST 28-2, 649-668

Özgan 2008 Özgan R., "2006 Yılı Knidos Kazıları" KST 29-1, 107-126.

Pagenstecher 1912 : Pagenstecher R., "Calena", JDI XXVII, 146-173.

Pagenstecher 1913 : Pagenstecher R., Griech.- Ägypt. Sammlung Ernst von Sieglin III.2, Ausgrabungen in Alexandria, Leipzig.

Payne 1950 : Payne H. - Young G.M., Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, New-York.

Perlzweig 1961 : Perlzweig J., Lamps of the Roman Period, The Athenaian Agora VII, Princeton.

Pochmarski 1974 : Pochmarski E., Das Bild des Dionysos in der Rundplastik der klassischen Zeit Griechenlands, Wien.

Poulsen 1937 : Poulsen V. H., Der Strenge Stil, Studien zur Geschichte der Griechischen Plastik 480-450. ACTA Arch. vol. VIII.

Radnoti 1938 : Radnoti A., Die Römischen Bronzgefaesse von Pannonien, Pann. Ser. II. 6, Budapeşte.

Richter 1959 : Richter G.M.A., A Handbook of Grek Art, London.

Richter 1970 : Richter G.M.A., The Sculpture and Sculptors of the Greeks, London.

Robinson 1909 : Robinson D.M., "An Oinophoros belonging to the John Hopkins Univercity", AJA XIII, 30-38.

Robinson 1938 : Robinson D.M., The Robinson Coll., Baltimore Fas.3, CVA-USA.

Robinson 1959 : Robinson H.S., Pottery of Roman Period: Chronology. The Athenian Agora V, Princeton.

Rodenwaldt 1927 : Rodenwaldt G., Die Kunst der Antike. Hellas und Rom. Berlin.

Rohde 1962 : Rohde E., "Beitrage zur Oinophoren Gruppe", FuB 5. 54-61.

Rosaria-Pozzi 1986 : Rosaria H., E. Pozzi, Le Collezioni del Museo Nazionale di Napoli, 198-204.

Rotroff 1982 : Rotroff S.I., Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Mouldmade Bowls, Athenian Agora XXII, Princeton.

Rotroff 1997 : Rotroff S.I., Hellenistic Pottery. Athenian and Imported Wheelmade Tableware and Related Material, Athenian Agora XXIX, Princeton.

Rumpf 1932 : Rumpf A., Griechische und Römische Kunst. İstanbul.

Salomonson 1968 : J.W. Salomonson, "Etudes sur la Ceramique Romanie D'Afrique", BABesch 43, 80-145.

Salomonson 1975 : Salomonson J.W., "Tonpfanne mit Waffenbild in Relief", BABesch 50, 34-37.

Salomonson 1976 : Salomonson J.W., Rhein, Mosel, Allier und Tigris. Bemerkungen zu einem Ringgefäß in Bonn, Groningen.

Salomonson 1979 : Salomonson J.W., "Kleinasiatische Tonschalen mit Reliefverzierung", BABesch 54, 117-37.

Salomonson 1980 : Salomonson J.W., "Der Trunkenbold und die Trunkene Alte", BABesch 55, 65-135.

Schäfer 1968 : Schäfer J., Hellenistische Keramik aus Pergamon, PF 2, Berlin.

Schauenburg 1989 : Schauenburg K., Zur Grabsymbolik apullischer Vasen, JdI. 104 Berlin, 19-60

Schefold 1979 : Schefold K., "Der Basler Pan und der Krater von Derveni", Antike Kunst 1979, Heft 2, 112-118.

Schmaltz 1996 : Schmaltz B., "Hellenistische und kaiserzeitlische Keramik aus Kaunos", Hellenistische und Kaiserzeitliche Keramik des östlichen Mittelmeergebiets. Kolloquium Frankfurt 24-25. April 1995, Frankfurt a.M., 71-74.

Schreiber 1890 : Schreiber T., "Privatsammlungen. Antiken in Leipzig", JdI V, (AA 1890), 155-58.

Scarre 1995 : Scarre C., Die Römischen Kaiser, Herrscher und Dynastien von Augustus bis Konstantin, Londra.

Sichtermann 1966 : Sichtermann H., Griechische Vasen in Unteritalien. Tubingen.

Sichtermann 1988 Sichtermann H., "Ganymedes", LIMC IV-1, 154-169; IV-2, 75-97.

Siebert 1978 : Siebert G., Recherches sur les atelier de bols á relief du Péloponnese á l'époque hellénistique, BEFAR 233, Paris.

Siebert 2000 : Siebert A. V., "Archäologenporträt (August Kestner)", Antike Welt, Vol. 31-2, Mainz, 204-206.

Simon 1976 : Simon E., Die Griechischen Vasen. Münih.

Slane 1990 : Slane K.W., The Sanctuary of Demeter and Kore. Corinth XVIII.2.

Slane 1993 : Slane K.W., "a Knidian Phallic Vase from Corinth", Hesperia 62, 483-509.

Smith 1991 : Smith R.R.R., Hellenistic Sculpture, London.

Sparkes, Talcott 1970 : Sparkes B.A. - Talcott L., Black and Plain Pottery of the 6th, 5th, and 4th Centuries B.C., The Athenian Agora XII, Princeton.

Spitzer 1942 : Spitzer D.C., "Roman Relief Bowls from Corinth", Hesperia 11, 162-192.

Stern 1994 : Stern S., Dor. Ruler of the Seas, Jerusalem, 302-304.

Stern 1995 : Stern E.M., Roman mold- blown glass. The first through sixth centuries. The Toldeo Museum of Art, Roma.

Strong 1966 : Strong D.E., Grek and Roman Gold and Silver Plate, Londra.

Thompson 1934 : Thompson H., "Two Centuries of Hellenistic Pottery", Hesperia 3, 311-480.

Trendall 1978 : Trendall A.D., Cambitoglou A., The Red-Figured Vases of Apulia. Volume 1. Early and Middle Apulian. Oxford Monographs on Classical Archaeology, Oxford.

Tortorici 1981 : Tortorici E., Ceramica di Cnido, Enciclopedia dell'Arte Antica Atlante, EAA I,Roma, 233-235.

Tuchelt 1973/74 : Tuchelt K., IstMitt 23/24. 139-168.

Tuna 1985 : Tuna N., "Datça Yarımadası Yüzey Araştırmaları", AST II, Ankara, 31-77.

Tuna 1989 : Tuna N., "Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 1987", AST VI, Ankara, 23-27.

Tuna-Kassab-Picon 1991 : Tuna N., Kassab D., Picon M., "Rapport préliminaire de la prospection archéologique d'un ateliers de céramiques á Yerikkuyu prés de Tekir, De Anatolia Antiqua I, 32-37.

Türr 1972 : Türr S., E. Boehringer, Pergamon- Gesammelte Augsätze, PF I.

Vaag 2002 : Vaag E., (vd.), The Pottery. Ceramic Material and Other Fins from Selecred Contexts, The Maussolleion at Halikarnassos 7, Aarhus.

Vauilana 1959 : Vaulina M. P., "Etude des relations commerciales de littoral nord de la Mer Noire avec Cnide, SovArch. I.

Vetters 1975 : Wetters H., "Ephesos, Grabungsbericht 1980", AnzWien 118, 137-153.

Vorberg 1932 : Vorberg G., Glossarium Eroticum. Roma.

Walters 1908 : Roman Pottery, BMC, Londra.

Walters 1914 : Walters H.B., Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum, Londra.

Ward- Perkins 1976 : Ward-Perkins J., Claridge, A., Pompeii AD 79.

Waynell 1979 : Waynell S.E. , "Roman Mosaics in Greece" AJA 83.3, 293-321.

Whitehouse 1997 : Whitehouse D., Roman Glass in the Corning Museum of Glass. Volume One, New York.

Winter 1978 : Winter A., Die Antike Glanztonkeramik, praktische Versuche, Mainz.

Wortmann 1967 : Wortmann D., "Ein phallisches Priap-Rhyton aus Neuß , Bonn.Jahr. 167, 280-84.

Wright 1980 : Wright K.S., "A Tiberian Deposit from Corinth", Hesperia 49, 135-177.

Yadin 1963 : Yadin Y., The Finds from the Bar- Kokhba Period in Cave of Latters, Jerusalem.

Zadoks 1962 : Zadoks A.N., "Dionysos in Amber", BABesch 37, 61-66.

Zahn 1909 : Zahn R., AA 1909, 559-570.

Züchner 1951 : Züchner W., "Von Toreuten und Töpfern", JdI 65/66, 175-205.

Bilimsel Etik Sayfası……ii
Tez Kabul Formu……iii
Önsöz……..……iv
Özet……...v
Summary…...……...vi
Kısaltmalar ve Bibliografya……vii

GİRİŞ……1

1. KNİDOS……...4

2. KNİDOS SERAMİK ÜRETİM GELENEĞİ……...6

2.1. Üretim özellikleri 7

2.2. Knidos Gri Üretimi.....8

3. KNİDOS HELENİSTİK VE ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SERAMİKLERİ……..13

3.1. Helenistik Dönem Seramik Üretimi 13
3. 1. 1. Üretim Tekniği.....15

3.2. Roma İmparatorluk Dönemi Seramik Üretimi.....22
3. 2. 1. Kandiller 22
3. 2. 1. 1. Romanesis Atölyesi.....26

3. 3. Oinophoros Grubu.....29
3. 3. 1. Oinophoros Grubu Formları.....45
3. 3. 1. 1. Açık Kaplar 45
3. 3. 1. 2. Kapalı Kaplar 60
3. 3. 1. 3. Plastik Kaplar.....65

4. KNİDOS KABARTMALI SERAMİKLERİNDE İŞLENEN KONULAR……...71

4. 1.Mitolojik Konular 71
4. 1. 1. Tanrılar ve Tanrıçalar.....71
4. 1. 2. Kahramanlar ve Mitolojik Varlıklar.....98
4. 1. 3. Günlük Hayat 108

SONUÇ…….124
RESİMLER
ÇİZİMLER

GİRİŞ

Bugünkü Muğla İli Datça İlçesi sınırları içinde bulunan Knidos Antik kenti, 19. yüzyıl ortalarından itibaren basta C.T. Newton olmak üzere araştırmacıların ilgisini çekmiş ve kent ile ilgili bilimsel veriler toplanmaya başlanmıştır. 1967 yılına gelindiğinde ise Amerikan I. C. Love, Long Island üniversitesi adına arkeolojik kazı ve araştırmalara başlamış ve bu kazılar 1977 yılına kadar sürdürülmüştür. 1988 yılından itibaren ise, Prof. Dr. Ramazan Özgan tarafından yürütülen 3. dönem kazı ve araştırma çalışmaları başlamış olup, halen sürdürülmektedir.

Antik Karya Bölgesi sınırları içinde kalan Knidos kenti, gerek bulunduğu coğrafi bölgenin konumu, gerek adalara yakınlığı ve gerekse de Aphrodite tağınağı ve Praxiteles'in yaptığı meşhur Aphrodite yontusu ile antik dönemde ünlü ve önemli bir kent idi. Ancak, kentin tanınmasını sağlayan bir diğer ve belki de en önemli unsurun ise, seramik üreticiliği olduğu, özellikle son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda yadsınamaz bir biçimde anlaşılmıştır. Kentte Helenistik ve Roma döneminde çok meşhur olan ve oldukça geniş yayılma alanına ulaşan kandiller üreten atölyeler mevcuttu. Helenistik Dönem boyunca üretilen Literatüre de Knidos Tipi olarak geçen Kandiller, Knidos'un tanınmasında önemli rol oynamışlardı, ayrıca Roma Dönemine gelindiğinde, özellikle M.S. 1. yüzyıl'da kandil üreten Romanesis atölyesinin kandilleri de dünyaca tanınmış olup, halen kazısı yapılan pekçok merkezde sıkça bulunmaktadır. Yine bunlardan başka Knidos yapımı amphoralarda antik dönem boyunca önemini korumuş ve tercih edilmişlerdir. Bu amphoraların yayılma alanları ise, dönemin ithalat-ihracatı ve kentin ticari ilişkileri hakkında bilgi sahibi olmayı mümkün kılmaktadır.

Knidos kentinin seramik üretimi, sadece Amphoralar, ve kandillerle sınırlı değildi. Kentte yoğun bir şekilde seramik üreten başka atölyelerde mevcuttu. Gerçekleştirilen kazı çalışmalarında çıkarılan buluntular ve incelenmeleri sonucunda, bunların yerel atölyelerde üretildikleri anlaşılmıştır. Yerel ihtiyaca cevap verecek şekilde üretilen pekçok tipte ve formda kaseler, tabaklar ve testiler kazı buluntuların ağırlığını oluşturmaktadır. Yine kabartmalı seramik üretimi de Knidos kentinde yaygın olan bir uygulama idi.

Özellikle 1996 yılından beri kazısı yapılan ve kentin küçük tiyatrosunun batı kıyısında yeralan Dionysos terası stoası, çok zengin seramik buluntu vermektedir. Bu buluntular özellikle, stoayı oluşturan dükkanların teras duvarları ile dükkanların kuzey sınırını oluşturan duvar arasında bulunan ve stoa boyunca devam eden kanal boşlukları olarak adlandırdığımız kısımda yoğunlaşmaktadırlar. Kentte ayrıca Dionysos kültü de önemli idi ve Stoanın bulunduğu teras adını burada bulunan Dionysos tapınağından almaktadır. Dolayısıyla bulunan kabartmalı seramikler içinde ağırlığı, üzerinde tanrının kültü ile ilgili sahneler içeren kaplar oluşturmaktadır. Bunlar, tanrının çeşitli halleri ile atribütlerini içeren kabartmalarla bezenmişlerdir ve yine tanrının alayından sayılan satirler, menadlar, pan, silen panter, asma-üzüm kraterler vs gibi zengin çeşitliliğe sahip kabartmaları bulunan kaplardır. Bu motifler, testi gibi kapalı kaplarda kullanılmış olabileceği gibi, pateralar veya kandillerin diskuslarını bezemek için kullanılmış konulardır. Yine pekçok kandil diskusu üzerinde, günlük hayat ile ilgili sahnelerden savaş sahnelerine, bitkisel bezemelerden hayvan mücadelelerine kadar uzanan çok zengin konular içeren sahneler bulunmaktadır. Anlaşılacağı üzere, konular sadece Dionysos ile ilgili değildir, başka tanrı tanrıça ve mitolojik kahramanların hikayeleri ile ilgili sahneler de bu zengin motif repertuarına dahildir. Sözkonusu bu kapların motif zenginliğinin yanısıra form çeşitliliği de önemlidir.

Bu çalışmada, başta Knidos antik kentinde bulunan buluntu depolarının elden geçirilmesi hedeflenmiştir ve çalışmalara başlanmıştır. Konuya dahil olacak şekilde işlenmiş pekçok türdeki kap ve fragmanları, fotoğraflanmıştır. Sadece Prof. Dr. Ramazan Özgan başkanlığında 1988 yılından beri sürdürülen kazılarda gün ışığına çıkarılan buluntuların konulduğu depo değil, I.C. Love kazısı buluntularına ait olan depolar da da çalışmalar yapılmıştır. Gerekli görülen hallerde çizimleri yapılmış ve tasniflenmiştir.

Knidos'ta yapılan kazılar boyunca bulunan kabartmalı kapların ulaşmış olduğu geniş yayılma alanı, taklitleri ve Knidos üreticilerinin taklit ettiği atölyeler antik dönemin yaygın zevki hakkında bilgi vermektedir. Bu kapların kimilerinin metal taklitleri olduğu, hangi nedenle taklit yoluna başvurulduğu gibi konuların araştırmamız kapsamında yeralmıştır. Çok zengin bir çeşitliliğe sahip olan motif

repertuarının nasıl belirlendiği ve döneme damgasını vurmuş ünlü yontu grupları ile aralarındaki benzerlik incelenmiş ve ikonografik açıdan bir karşılaştırma-değerlendirme yapmak mümkün olmuştur. Sadece yontular değil, kabartmalar, önemli mimari eserler ve savaşlarla ilgili sahnelerin de dönemin usta üreticilerinin ellerinde nasıl şekillenmiş ve kaba aktarılmış olduğu incelenmiştir. Mitolojik varlıklar veya sıradan insanların, son derece zengin, bazen stilize edilmiş bitkisel bezemelerin (yapraklar, çiçekler, rozetler, üzüm-asma yaprakları, meyveler vs) ne amaçla ve hangi külte, hangi kültüre dayanılarak bu kaplara işlenmiş oldukları araştırılmıştır. Böylelikle, dönemin zevki ve ilgi alanları, beğendikleri konular ve kültleri bu sayede biraz daha açığa çıkmış; kültler ve kültürler, halklar ve üreticiler arasındaki iletişim, bu kaplar ve benzerleri incelenerek daha iyi anlaşılmış olacaktır. Dünya müzelerinde bulunan (ve bizim bulduğumuz birtakım kaplar veya fragmanlar ile birebir örtüşen veya çok benzeşen) kaplar ile karşılaştırma yapılmış, bu sayede Knidos üretimi kabartmalı kaplara duyulan ilginin boyutları açığa çıkarılmıştır. Ayrıca, kazılarımız boyunca başta Dionysos terası Stoası olmak üzere, yuvarlak tapınak terası civarı, az da olsa Kap Krio yarımadası, doğu-batı caddesi ve propylon civarından çıkarılan örnekler incelenmiştir. Böylelikle başta son 15 yılda bulunan örnekler olmak üzere, Knidos kabartmalı seramiği hakkında daha fazla bilgi edinme ve karşılaştırma yapma olanağı doğmuş olması ümit edilmektedir.

1. KNİDOS

Bugün Muğla ili, Reşadiye yarımadasının en ucunda, Datça yakınında, antik dönemin ünlü merkezlerinden Kos ile Rodos adaları arasında kurulmuş olan Knidos, Karya bölgesinin en önemli merkezlerinden biri ve Halikarnassos'dan sonra bilinen ikinci bir Dor kentidir[1] (Harita 1). Peleponnes'den gelen Dor'lar Rodos ve Kos yerleşimlerinden kısa bir süre sonra Knidos kentini kurmuşlardır. Bu Dor kolonisinin Sparta'dan gelmiş olma ihtimali de vardır. Diğer bir ifade de ise şehrin Argoslu Triopas tarafından kurulduğu yolundadır[2].

Strabon kentin teraslar üzerinde kurulu olduğunu ve bir tiyatro gibi kıyıdan akropolise doğru yükseldiğini belirtmektedir. Gerçektende arazinin dağlık yapısından dolayı Knidos bir teraslar kentidir (Res. 1).

Şehir dar bir kara parçasıyla deve boynu ya da Kap Krio olarak adlandırılan adacıkla birleşmiştir. Bunun sonucunda oluşan iki koya birer liman yapılmış, bunlardan batıdaki savaş gemileri, doğudaki ise ticaret gemileri tarafından kullanılmıştır[3]. Knidos, ticareti çok gelişmiş bir merkezdir. Ünlü bir şarap türü ihraç ediyordu. Kent M.Ö. 6.yüzyıldan başlayarak Hellen dünyasında önemli bir rol oynamıştır[4].

Knidos ile ilgili araştırmalar 19.yüzyılda Dilletanti derneği adına İngiliz W.M. Leake tarafından başlatılmış, kıyıları ziyaret eden Leake Knidos'taki yapıtları resimleyerek yayımlamıştır. Esas kazı ve araştırmalar, British Museum adına C.Newton tarafından 1857-59 yılları arasında yapılmış, bulunan çok sayıdaki yapıt British Museum'a taşınmıştır. Yaklaşık 100 yıl sonra Reşadiye yarımadasını dolaşan İngiliz bilim adamlarından G.E. Bean yine Knidos'un kuruluşu ve tarihi hakkında bilgiler vermişlerdir. 1967 yılında ABD Long Island Üniversitesi adına Iris Cornelia Love başkanlığında sistemli kazı ve araştırmalara yeniden başlanmış, ancak çeşitli nedenlerden dolayı kazı izni 1977 yılında Türk Hükümeti tarafından geri alınmıştır. Sonuçları yayınlamadan kalan bu kazılardan sonra 1988'e değin terk edilen Knidos'ta araştırma ve değerlendirmeye yönelik çalışmalar kesilmiştir. 1988 yılından

[1] Özgan 2002, 14vd.
[2] Bean 1987, 161.
[3] Özgan 2002, 1vd.
[4] Akurgal 1995, 409.

itibaren ise Kültür Bakanlığı adına Selçuk Üniversitesi'nden Ramazan Özgan başkanlığında bilimsel arkeolojik kazı ve araştırmalar başlatılmış olup, 2006 senesi kazı sezonu da dahil olmak üzere yürütülmüştür.[5].

Böylece Knidos'ta yapılmış kazı ve araştırmaları 3 ana grupta toplayabiliriz.

1-19.yüzyılda C.T. Newton başkanlığında British Museum-İngiltere adına yürütülen kazılar.

2- 1967-1977 yılları arasında Iris Cornelia Love başkanlığında Long Island Üniversitesi-A.B.D adına yürütülen kazılar.

3- 1988-2006 kazı sezonları da dahil olmak üzere, Ramazan Özgan başkanlığında T.C.Kültür Bakanlığı adına sürdürülen kazılar.

[5] Özgan 1989, 167; Özgan 1990, 57; Özgan 1991, 171; Özgan 1993, 161; Özgan 1993a, 169; Özgan 1994, 297; Özgan 1996, 273; Özgan 1998, 133; Özgan 1999, 205; Özgan 1999a, 115; Özgan 2001, 95; Özgan 2002a, 351; Özgan 2003, 359; Özgan 2004, 205; Özgan 2005, 235; Özgan 2007, 649; Özgan 2008, 107.

2. KNİDOS SERAMİK ÜRETİM GELENEĞİ

Knidos'ta 19.yüzyıldan beri gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar, bu kentin önemli bir seramik üretim ve dağılım merkezi olduğunu göstermiştir. Knidos kökenli ince seramik kaplar birçok merkezde bulunmuştur. Knidos'tan ya da başka merkezlerden çıkan bu kaplar yerli ve yabancı birçok müze ve koleksiyonda yer almıştır.

İlk kez Amerikalılar tarafından sürdürülen kazı ve araştırmalar sırasında, Nekropol alanında seramik atölyeleri ortaya çıkartılmıştır[6]. Nekropolün güneyinde dört farklı alana yayılmış seramik atölyeleri tespit edilmiştir[7]. Hatalı üretim atölye atıkları, kalıp ve fırın parçaları gibi üretim araçları ile binlerce seramik kırığı, burada yoğun bir üretim ve imalat potansiyelinin söz konusu olduğunu açıkça göstermektedir. Bu alanda ve yüzey buluntuları üzerinde yapılan araştırmalar, söz konusu atölyelerin erken Helenistik dönemden Roma imparatorluk dönemine dek faaliyetlerini sürdüğünü göstermiştir. Gerek Knidos kent kazılarında gerekse farklı merkezlerde bulunan örnekler, bu atölyelerin hem iç hem dış pazara yönelik yoğun bir taleple çalıştığını ispat etmektedir.

Dönem özelliklerini taşıyan yaygın kaplar yanı sıra kendine özgü formlar geliştirebilen Knidos imalathanelerinin, Klasik dönemdeki faaliyetlerini belirlemek kolay değildir. Ancak kentte sürdürülen kazı ve araştırmalarda bulunan üretim özellikleri ile yerel imalat olduğu açıkça görülen kaplar, Knidos'ta Klasik dönemdeki seramik atölyelerin varlığını ispatlamaktadır. Ancak Helenistik dönemdeki yoğun üretim ve ihracat potansiyelinden oldukça uzak olan ve henüz sadece iç pazara yönelik çalıştığı anlaşılan atölyelerin belli bir geleneği Klasik dönemde yeni yeni oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Klasik- Helenistik dönemlerde Knidos imalatlı kap kacak üretim özelliklerine göre iki ana grupta incelenmektedir; Yerel Siyah Glazürlü ve Gri Üretimli/ Siyah-Gri, Kızıl Astarlı Kaplar.

---

[6]Love 1968, 133 vd.
[7]Kassab-Tuna 1988, 53-59; Kassab-Tezgör 2003, 35-43.

2.1. Üretim özellikleri

Kil: Knidos Siyah Glazürlü seramik kapların üretiminde kullanılan kil, Attik ve diğer merkezlerden ithal edilen çanak çömleğin kilinden açık bir şekilde ayırt edilebilmektedir. Gerek Kap Krio'daki teras dolgularından gerekse de Knidos'taki diğer kazı alanlarından gelen siyah Glazürlü kapların hemen hepsinde dönem farklılığı olsa bile aynı kil özellikleri görülmektedir. Bu kil Knidos Siyah Glazürlü kapların tersine, çok uzun zamandır iyi tanınan Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı seramiklerinde kullanılandan farklı değildir[8]. Sıkı, sert ve gevrek yapıya sahip olan kilin bünyesinde, irili ufaklı kireç tanecikleri bulunmaktadır. Bazı örneklerde kil çok az miktarda altın ve gümüş mika da ihtiva etmektedir[9]. Ancak bu durum nadiren gözlenmektedir. Diğer taraftan yine ender görülen bir özellikte, bazı kaplarda kil içinde çok az ve minik çakıl tanecikleri bulunmasıdır. Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı kaplarda görülen griden kahverengiye, kahverengi-griden, turuncu kahverengine dek değişen kil rengi, Siyah Glazürlü seramiklerde daha az değişkendir. Kil rengi genel olarak kahverengimsi kırmızı (5 YR 6/6, 7.5 YR 6/6) ya da kahverengimsi gridir.

Glazür-Astar: Üç aşmalı fırınlama tekniği ile meydana getirilen siyah glazür[10], geç Klasik dönem örneklerinde yoğun ve kalın uygulanmıştır. Buna bağlı olarak kapların yüzeyini kaplayan glazür birçok örnekte pul pul dökülmüştür. Genel görünüm itibarıyla glazür kalın, ancak yer yer incelip kalınlaşacak şekilde dalgalı ve lekelidir. Atina prototiplerindeki homojenlik Knidos kaplarında hiçbir zaman görülmemektedir. Erken Helenistik ve Helenistik Knidos kaplarının büyük çoğunluğunda glazür daha seyreltilmiş olarak uygulanmıştır. Kapların tüm yüzeyine uygulanan glazür ince, dalgalı ya da alacalı, metalik pırıltılıdır. Bazı kapların üzerindeki siyah renk yer yer kahverengiye dönmektedir. Siyah glazürün hemen her kap üzerinde donuk bir görünümü vardır.

[8] Bailey 1975, 130; Kenrick 1985, 58; Hayes 1991, 11; Mandel 1996, 61.
[9] Bailey 1975, 127, 131, no Q264, Q291; Rotroff 1997, 233.
[10] Richter 1959, 317- 318; Bailey 1975, 127.

Bezeme: Siyah glazürlü kaplar üzerinde görülen bezemeler Attik örneklerden farklı değildir. Özellikle açık kaplar (Kantharos, içe ve dışa dönük kenarlı Kase gibi) üzerinde tondoya rulet ve baskı- mühür teknikleri ile yapılmış bezemeler görülmektedir. Tondoyu çevreleyen iki ya da üst üste bindirilmiş dairesel rulet bezeme içine ya da dışına palmet baskı bezeme uygulanmıştır. Knidos siyah glazürlü kapların üzerinde üç farklı palmet belirlenmiştir: Uzun, altta volütlendirilmiş yapraklı palmet[11]; küçük, geniş boylu, kısa yapraklı palmet[12]; geniş üçgen formlu, stilize palmet[13]. Knidos siyah glazürlü kaparın erken üretimini temsil eden teras dolgusundan bulunan kantharos ve içe dönük kenarlı kaselerden bazılarında palmetler altlarında kazıma, eğrisel çizgiler ile birbirlerine bağlanmıştır.

2.2. Knidos Gri Üretimi

İç ve dış pazara yönelik olarak imalat yapan seramik atölyeleri, iki aşamalı fırınlama tekniği[14] ile ince seramik kaplar üretmişlerdir.

Akdeniz Havzasındaki birçok merkezde çift aşamalı fırınlama tekniği ile 'Gri Üretimli' kaplar imal edilmiştir[15]. Özellikle Batı Anadolu'da Bronz çağından itibaren bu teknikte imal edilen kaplar bulunmaktadır[16]. Arkaik ve Klasik dönemlerde Atina'nın da etkisiyle yaygın olarak kullanılan ve birçok merkezde taklit edilen güçlü bir geleneğe sahip olan salt siyah glazürlü kapların yanında gri üretimli çanak çömlek de kullanılmıştır[17]. Ancak Arkaik ve erken Helenistik dönemlere dek Siyah Glazürlü kap formlarını taklit eden ve bu grubun gölgesinde kalan 'gri üretim', Helenistik dönemde gerek doğu gerekse batı merkezlerinde yaygın olarak üretilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte kendine özgü yeni kap formları da geliştirerek hızla Siyah glazürlü kapların yerini almıştır. Helenistik dönemle birlikte yerel üretimin yanı sıra bazı merkezler ön plana çıkarak, gri üretimli kapların ihraç

[11] Kenrick 1985, 65, X23, figür 11; Rotroff 1997, 37- 38, no 169, 639- 40, Lev.142.
[12] Kenrick 1985, 65, X22, figür 11; Rotroff 1997, no 645, Lev.142.
[13] Kenrick 1985, 65, X19, figür 11; Rotroff 1997, no 666, Lev.143.
[14] Sparkes, Talcott 1970, 190, 209; Kenrick 1985, 49- 64;
[15] Hobling 1925, 297- 309; Goldmann 1950, Tarsus I, 184- 85; Anderson 1954, 148, 151; Schäfer 1968, 29- 30; Sparkes- Talcott 1970, 190vd; Laumonier 1977, 95- 107; Morel 1981, 45- 51; Kenrick 1985, 49- 64. Lamb 1932, 1- 12, Lev.I.
[16] Bayne 2000.
[17] Sparkes- Talcott 1970, 190- 209.

merkezleri haline gelmiştir[18]. Batı Anadolu kıyı kentleri arasında uzun süreli bir Gri Üretim geleneği söz konusudur[19].

Ch. Newton tarafından Knidos'ta gerçekleştirilen kazılarda bulunan ve çok sayıda örneği Londra- British Museum'a götürülen Knidos üretimli seramik kaplar daha 19.yüzyıldan beri tanınmaktadır[20].

Üretim özellikleri ile kolaylıkla ayırt edilebilen Knidos kapları Akdeniz havzasında birçok merkezde bulunmuş ve tanımlanmıştır[21]. Ancak Ch. Newton tarafından Knidos'ta çok sayıda ortaya çıkartılan[22] ve üretim özellikleri ile Knidos kapları arasında ilk tanımlanan form, kandiller olmuştur. Korinth buluntularını inceleyen O. Broneer ve Atina Agora buluntularını inceleyen R.H. Howland ile bazı araştırmacılar tarafından bu kandiller, ilk bulundukları yere göre 19.yüzyılın sonlarından itibaren 'Knidos Tipi' olarak isimlendirilmişlerdir[23]. Günümüze dek söz konusu kandiller literatürde bu terim ile tanımlandırılmışlardır[24]. Bu grubun dışında Akdeniz havzasındaki birçok merkezde bulunan kaplar, Knidos üretimli olmakla birlikte köken olarak tanımlanmamış[25] ya da hatalı ifadelendirilmiştir[26].

Son yapılan araştırmalar ile Gri üretim içinde, Knidos Gri Üretimli kapları ayırt edici bir grup olarak değerlendirilmektedir[27]. Ancak 'Knidos Gri Üretimli' (Knidian Grey Ware) ifadesi ilk kez, Berenike buluntularını inceleyen P.M. Kenrick tarafından kullanılmış ve bazı formlar tanımlanmıştır[28]. P.M. Kenrick'ten sonra bu ifadelendirme, konu ile ilgili araştırmacılar tarafından kabul görmüştür[29]. Bununla beraber bazı yayınlarda ek olarak 'Knidos Siyah Astarlı' (Black- Slipped Knidian Fabric) terimi de kullanılmaktadır[30]. Diğer taraftan özellikle M.Ö.1. yüzyıldan itibaren aynı geleneğe sahip Knidos atölyelerinde üretilen kızıl kahverengi ya da

[18] Ionia: Kenrick 1985, 52- 55; Knidos: Kenrick 1985, 58; Rotroff 1997, 233.
[19] Lamb 1932, 1- 12, Lev.I; Boehlau, Schefold 1942, 134, Lev.27e.
[20] Newton 1865, 184, 225; Bendorf, Niemann 1884, 17.
[21] Kenrick 1985, 52- 55.
[22] Newton 1863, 378, 379, 393- 396; Newton, Further Papers, 14, 52; Newton 1865, 402.
[23] Macdonald 1898, 47; Walters 1908, no 350; Broneer 1930, 53- 54; Goldman 1950, Tarsus, 89; Howland 1958, 126.
[24] Bailey 1975, 127- 128; Bailey 1985, 6
[25] Baur 1941, 245, no 206, figür 15; Robinson 1959, 13- 14, no F29- 32, Lev.1.
[26] Hayes 1971, 258; Wright 1980, 171; Mitsopoulos- Leon 1991, 134. Kögler 2005, dipnot 22.
[27] Rotroff 1997, 233; Hayes 1991, 12; Élaigne 1998, 77- 79;
[28] Kenrick 1985, 58- 59.
[29] Hayes 1991, 12; Rotroff 1997, 233- 234.
[30] Vaag 2002, 34- 36.

turuncu kilden imal edilen ve lekeli astarlı kaplar 'colour- coated ware' grubu içinde değerlendirilmişlerdir[31].

Knidos'ta ve diğer merkezlerdeki buluntuların büyük bir bölümünü meydana getiren gerek kandil gerek kase ile diğer kapların üretimde kullanılan kil ve astar özellikleri, 'Knidos Gri Üretim' şeklindeki isimlendirmenin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu kapların büyük çoğunluğu gri ve tonlarında bir renge sahiptir. Ancak Knidos kazılarında bulunan gri tonlardaki kapların yanı sıra yine çok miktardaki kızıl, turuncu ve diğer renklerdeki kaplar, söz konusu isimlendirmenin yeterli olmadığını ve bazı yanlış anlaşılmalara neden olabileceğini göstermektedir.

Bugüne dek kazılarda bulunan kaplar ve üretim özellikleri göz önüne alındığında, bu tanımlamanın yanında 'Knidos Siyah- Gri, Kızıl Astarlı Kaplar' ifadesi ikinci bir terim olarak kullanılmaktadır. Aynı gelenekte ve form özelliğinde üretilen ve 'colour coated ware' grubu içinde değerlendirilen kaplar içinde bu isimlendirme uygun olacaktır. Söz konusu alternatif ifade, başlangıcından itibaren bu kapların üretim özelliklerini tam olarak karşılayabilmektedir.

'Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı kapların üretiminde yerel atölyeler büyük bir başarı ile kendi repertuarlarını oluşturarak, genel bilinen formların yanı sıra sadece Knidos'a özgü tiplerde meydana getirmişlerdir. Bu kapları imal eden atölyeler başlangıçta iç pazara yönelik çalışmışlardır. M.Ö 2.yüzyıl ile birlikte Knidos'un gelişen şarap ihracatı ile birlikte, seramik atölyeleri sadece iç pazara değil belirli bir potansiyelle dış pazara da yönelmişlerdir. Özellikle Ege'den Karadeniz'e, doğu ve batı Akdeniz'e dek birçok merkezde Knidos kökenli seramik kaplar bulunmaktadır. Knidos atölyelerinin çok geniş bir form repertuarı olmasına karşın, Helenistik dönem boyunca seramik ihraç ürünleri belirli formlar ile sınırlı kalmıştır.

Sıkı ticari ilişkiler ve siyasal ortamda Knidos Gri Üretimli seramiği M.Ö. 2.yüzyıl boyunca gelişimini sürdürerek imalatına devam etmiştir. Devam eden yüzyılın başlarında ise Roma'daki iç karışıklıklar, Mitridates Savaşları ve korsanlık faaliyetlerine bağlı olarak meydana gelen güvensizlik ortamı, birçok kentte olduğu gibi Knidos'un da ticari ilişkilerini ve ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Kap

[31] Kögler 2004, 3; Mlynarczyk, 2002,123- 124, no 90- 96, figür 6; Kögler 2002, 71.

Krio ve şehrin kuzeybatı bölgelerindeki kutsal alan teraslarındaki yıkıntı tabakaları M.Ö.70'li yıllarda Mitridates ve korsanlar döneminde Knidos'un tahribata maruz kaldığını göstermektedir. Bu şartlar içinde M.Ö.2.yüzyılda hızla gelişen Knidos seramik imalatı da olumsuz yönde etkilenmiştir. Ancak daha önce sanılanın tersine üretim hiçbir zaman kesilmemiştir[32]. Diğer yandan ince seramik imalatında bir kalite düşüşü ve dejenerasyon söz konusudur. Şehrin tahribat tabakalarında bulunan gri üretimli kaplarda, özellikle Π kulplu kaselerde astarın daha ince, lekeli olduğu, şekillendirmelerde de daha özensiz olduğu görülmektedir. Knidos'un en iyi tanınan ve önemli ihraç malı olarak kabul edilen kandillerinde de bir bozulma söz konusudur. Bu dönemde yeni formlar yaratılmadığı gibi rulet bezemeli kaselerde olduğu gibi bazı tiplerin üretimine de tümüyle son verilmiştir. Bir önceki yüzyılda hızla gelişen ve belirli bir oranda dış pazarda pay sahibi olan Knidos ince seramik endüstrisi M.Ö. 1.yüzyılın ilk yarısında önemli bir darbe almış gibi görülmektedir. Bu dönemde diğer merkezlerde de Knidos kökenli ince seramiğe pek rastlanmamaktadır.

M.Ö. 2.yüzyılın son çeyreğinde ve M.Ö.1.yüzyılın ilk çeyreğinde devam eden amphora üretiminde mühürlerde Roma etkisi görülürken, Mitridates savaşlarına denk gelen dönemde amphora üretimine de kısa bir ara verilmiştir.

Mitridates savaşlarının ardından, karmaşa döneminde Romalılardan yana olan Knidos, bazı ayrıcalıklar ile ödüllendirilmiştir. Roma ile yakın ilişkiler neticesinde, M.Ö. 1.yüzyılın başlarındaki duraklamanın ardından Knidos ve Knidos seramik üretimi, Geç Cumhuriyet Döneminde tekrar bir parlak sürecin başlangıç aşamasındadır. İtalya ile yakın ilişkiler bağlamında İtalyan Sigillataları etkisi altında, Knidos atölyelerinde eski tiplerin yanında, yeni formlar imal edilmeye başlanmıştır. Augustus döneminden başlayarak, M.S. 1. yüzyılın 2. yarısında ve erken

[32] Ch. Newton'un Knidos kazılarında bulduğu ve British Museum'da sergilenen kandilleri inceleyen D.M. Bailey Knidos kandillerinin üretiminin M.Ö.70'li yıllarda korsanlık faaliyetlerine bağlı olarak şehrin tahrip edilmesinden dolayı sona erdiğini ve Knidos seramik endüstrisinin Flaviuslar döneminde oldukça parlak bir şekilde tekrar başladığını vurgular. Benzer şekilde Knidos Oinophoros grubu kaplarını inceleyen D.M. Bailey, J- W. Salomonson ve U. Mandel Flaviuslar döneminde Knidos atölyelerinin büyük bir ihraç potansiyeli ile çalışmaya başladıklarını belirtirler ve M.Ö.1.yüzyılın ilk çeyreği ile M.S.1.yüzyılın 3.çeyreği arasında bir boşluğu vurgularlar. Ancak belirli bir geleneğe sahip olmayan bir atölyenin birden bire bu kadar büyük bir başarı ile çalışması çok mantıklı bir açıklama değildir. Kandiller: Bailey 1975, 125; Bailey 1988, 326- 27. Oinophoros Grubu: Bailey 1972/73, 257-72; Salomonson 1979; Salomonson 1980; Mandel 1988, 95vd.

İmparatorluk döneminin iyi tanınan ve büyük bir pazar hacmine sahip olan Knidos seramik endüstrisinin temeli atılmıştır.

3. KNİDOS HELENİSTİK VE ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SERAMİKLERİ

3.1. Helenistik Dönem Seramik Üretimi

Erken Helenistik Dönem (M.Ö.3. yüzyıl)

Form çeşitliliğinde küçük bir gelişme olmakla birlikte Gri Üretimli kap üreten Knidos atölyeleri, Geç Klasik devirde olduğu gibi sadece iç pazara yönelik çalışmaktadırlar.

Helenistik Dönem (M.Ö. 2.yüzyıl)

Geç Klasik ve erken Helenistik dönemlerin tersine, Knidos'taki farklı kazı alanlarında[33] gerekse Akdeniz havzasındaki birçok merkezde bulunan Knidos kökenli kaplar, M.Ö.2.yüzyıl ile birlikte yerel atölyelerde Gri üretimli seramiğin artık büyük bir potansiyelle imal edildiğini göstermektedir. Antik kentin Nekropol alanında tespit edilen dört farklı seramik atölye alanı ve günümüzde burada görülen kalıntılar ile imalat artıkları, bu üretimin yüksek kapasitesini ispatlamaktadır[34].

Knidos kazı alanlarında yer alan M.Ö. 2.yüzyıl doldurmalarına göre, Geç Klasik dönemden beri kullanılan yatay kulplu kupa- kaseler, M.Ö.3.yüzyılda ortaya çıkan kalınlaştırılmış kenarlı sığ tabaklar ile üçgen dışa açılan dudaklıklı sığ tabakların üretimine son verilmiştir. Buna karşın oldukça zengin bir form çeşitliliği söz konusudur. Bir çok yeni tip Knidos atölyeleri form repertuarına girmiştir.

Özellikle, bu dönemde Batı Anadolu ve Atina gibi seramik üretim merkezleri ile ilişkiler içindeki olan Knidos atölyeleri, doğal olarak Ephesos ve Pergamon gibi şehirlerin ürünlerinden etkilenmiştir. Kap Krio ve şehirdeki diğer mevkilerde belirlenen Helenistik dönem tabakalarında yerel üretimin yanında özellikle Ephesos, Pergamon daha az oranda Atina kökenli ince seramik kaplar ile karşılaşılmıştır[35]. Bu dönemde Knidos ithal ince seramik içinde en büyük oranı ise Doğu Sigillatası A grubuna ait kaplar temsil etmektedir.

Knidos'a ithal olarak gelen ve Kap Krio kontekstlerinde bulunan Megara kaselerin büyük çoğunluğu İonia- Ephesos kökenlidir. M.Ö. 2.yüzyılın ortalarından

---

[33] Love 1968, 139, 157, figür 44- 45; Love 1974, 86, dipnot 7; Özgan 1996, resim 9- 10; Özgan Kazı sonuçları toplantıları; Doksanaltı 2000, 80, figür 3. 17- 18.
[34] Love 1968, 135; Tuna 1985; Kassab, Tuna 1988, 53- 57; Kassab- Tezgör 2003, 42- 43
[35] Kögler 2005, 51- 52

itibaren üretilmeye başlanan Knidos Megara kaselerinde, form ve bezeme özellikleri açısından Ionia- Ephesos kaselerinin açık etkisi görülmektedir[36]. Pergamon üretimli, aplik bezemeli Skyphoslar[37], kantharos ve Batı Yamacı stilinde üretilmiş kantharos ve kraterler[38], M.Ö.2.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Knidos atölyelerince taklit edilmişlerdir[39]. Kap Krio buluntuları Knidos'a ithal edilen ince seramiğin büyük bir bölümün oluşturan Doğu Sigillatası A grubuna ait tabaklar[40] yerel atölyeler tarafından gri üretimde imal edilmiştir[41].

Erken dönemlerden itibaren birçok merkezde tanınan, içe ve dışa dönük kenarlı kaseler ile Helenistik dönem kapları olan yarım küre ve konik kaseler, katlamalı kenarlı tabaklar, unguentariumlar gibi tiplerin üretiminde ve form gelişiminde Atina, Korinth, Ephesos, Pergamon ya da Antiochia gibi kentlerin etkileri yadsınamaz. M.Ö.2.yüzyılda bahsi geçen formların bu merkezlerde bulunanlardan farklı bir tarzda üretilmediği açıktır. Ancak Knidoslu ustalar Helenistik dönemin bu bilinen formlarının yanında kendi yaratıcı yetenekleri ile Π kulplu kase, rulet bezemeli yarım küre kase gibi yeni formlarda meydana getirmişlerdir.

Bu dönemde Knidos atölyelerinde üretilen kaplar iç pazarın ihtiyacını hemen hemen tümüyle karşılamaktadır. M.Ö. 2.yüzyıla ait doldurmalarda ve tabakalarda tespit edilen kapların çok az bir kısmının ithal olup kalanın tümüyle yerel üretime ait olması bu durumu açıkça ispatlamaktadır. Ancak bu gelişmiş repertuar zenginliğine karşın Helenistik dönemde Knidos atölyelerinde üretilen Π kulplu kaseler ve kandiller büyük bir beğeniyle, geniş bir pazara sahip olabilmiştir. Rulet bezemeli yarım küre kaseler, megara kaseleri, olpeler ancak sınırlı ölçüde ve genel olarak yakın çevreye ihraç edilebilmiştir[42].

---

[36] Kögler 2000, 189- 194, Lev. 95- 98.
[37] Schäfer 1968, 81, Lev. 34- 35; Kenrick 1985, 63, B86, figür 10; Meyer- Schlichtmann 1988, 65, 218, form S3, no 12- 14, Lev. 7.29
[38] Hübner 1993, form 10.
[39] M.Ö.2.yüzyılın ikinci yarısı ve M.Ö.1.yüzyılın hemen başlarında üretilen gri üretimli kantharoslar ve batı yamacı stilindeki kantharos ve kraterler Kap Krio buluntuları arasında görülmemektedir: Kögler 2005, 52- 53, figür 2-4.
[40] Hayes EAA form 6
[41] Kap Krio buluntuları arasında yer alamayan Hayes EAA form 6 tabakların gri üretimli taklitleri için: Kögler 2005, 51, figür 1,
[42] Rulet bezemeli yarım küre kase; Paphos: Hayes 1991, figür 5.12, 6.3-4. Kaunos: Schmaltz 1996, Lev.23, 5.

Geç Helenistik Dönem (M.Ö. 1.yüzyıl)

Siyasi karışıklıklar ve saldırılar neticesinde M.Ö.1.yüzyılın ilk yarısı içinde Knidos gri Üretimli seramik imalatı neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bununla beraber bahsedildiği üzere kalite düşüşü söz konusu olsa da asla üretime ara verilmemiştir. Ancak gerek seramik atölyeleri mevkiinde gerekse Kap Krio'daki Helenistik doldurmalara göre M.Ö. 2.yüzyılda üretilmeye başlanan Megara kaseleri[43], rulet bezemeli yarım küre kaseler, olpeler ve lekhytos- testilerin üretimine son verilmiştir.

3. 1. 1. Üretim Tekniği

Fırınlamadan ve astarlamadan hemen önce, kil henüz deri sertliğindeyken cinsine göre gerek çark gerek kalıp yapımı kaba baskı, rulet ya da aplik bezemeler uygulanır. Ancak bir çok kapta bezeme bulunmamaktadır. Kap, eğer uygulanacaksa bezemenin hemen ardından, yine deri sertliğindeyken fırça ya da daha çoklukta olduğu üzere daldırma tekniğinde ince bir astar ile kaplanmakta ve daha sonra fırınlanmaktadır. Diğer merkezlerden de alışıldık olduğu üzere[44], 'Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı' kapların üretimi, fırınlama sırasında oksidasyon ve redaksiyon olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmektedir[45]. İki aşamada gerçekleştirilen fırınlama ile seyreltilmiş kilin bünyesindeki minerallere ve sıcaklık derecesine göre kabın kili ve yüzeyi kahverengiden kızıla ya da siyahtan griye geniş bir yelpazede renk almaktadır[46].

Kil: Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı seramik kapların üretiminde kullanılan kil, bu grubun karakteristik ayırt edici özelliği olarak kabul edilmektedir[47]. Söz konusu üretim çok uzun bir zaman diliminde sürmüş olsa da, dönem farklılığına sahip olan kaplarda dahi kesintisiz aynı kil kullanılmıştır.

---

[43] Kögler 2000, 189.
[44] Ionia gri üretimli: Kenrick 1985, 52- 55; Mitsopoulos- Leon 1991, 78; Meriç 2002, 39- 42.
[45] Richter 1959, 317- 318; Bailey 1975, 127; Rotroff 1997, 232- 233;
[46] Winter 1978, 43- 44, Lev. X.
[47] Kenrick 1985, 58; Hayes 1997, 12; Rotroff 1997, 233.

Oldukça sıkı- sert ve gevrek bir yapıya sahip olan kilin bünyesinde, irili ufaklı kireç tanecikleri bulunmaktadır. Kilin içindeki bu tanecikler büyük çoğunlukla kabın yüzeyinde patlamalara neden olmuştur. Buna bağlı olarak yüzeyde ve astarda dökülmeler ya da çatlamalar meydana gelmiştir. Bazı iri taneciklerin yüzeyde patlama meydana getirmesinin ardından düştüğü ve bulundukları yerde boşluklar meydana geldiği görülmektedir. Kireç tanecikleri yanı sıra bazı kaplarda çok az miktarda altın ve gümüş mika zerrecikleri bulunmaktadır. Ender bazı durumlarda kilin bünyesinde çok az ve ince çakıl da görülebilmektedir.

Kil, gri, kahverengimsi- gri (5 YR 5/1), kahverengimsi kırmızı (5 YR 6/6; 7.5 YR 6/6), kırmızımsı sarı (5 YR 6/6), açık kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/4) olmak üzere oldukça farklı renklere sahiptir. Hatta aynı kap üzerinde ya da çekirdekte ve yüzeyde birbirinden farklı renkler farklı renk tonlamaları görülebilmektedir. Kapların astarlanmamış yüzeyleri pembemsi kahverengi ya da kahverengi görünüme sahiptir. Böylece fırınlamaya ve bünyesindeki minerallere bağlı olarak griden kahverengiye, kahverengi-griden, turuncu kahverengine dek değişen kil rengi bulunmaktadır.

*Astar**:*** Knidos Gri Üretimli/ Siyah- Gri, Kızıl Astarlı kapların ayırt edici bir diğer özelliği de astarda belirmektedir. Kaplar fırınlanmadan önce seyreltilmiş kilden meydana getirilen astar ile kaplanmaktadır. Astarlamada alışıldık olduğu üzere fırça ve daldırma teknikleri uygulamaktadır. Ancak Knidos çanak çömleğinin hemen hepsi daldırma tekniğinde astarlanmıştır. Buna karşın fırça tekniğinin kullanıldığı örneklerde çok ender olmakla birlikte bulunmaktadır. Özellikle Π kulplu kaselerin bazılarında daldırma tekniği ile birlikte aynı kap üzerinde damlatma tekniğinin de uygulandığı görülmektedir.

Açık kapların iç kısmı ile dış üst bölüm gövde ortasına dek daldırma tekniği ile astarlanmaktadır. Üretim sırasında çoğu kez astarın damlalar halinde kaide üzerine dek indiği görülmektedir. Kapalı kaplarda ise dışta gövdenin ortasına dek astar uygulanmaktadır. Daldırma tekniğine bağlı olarak kapların ağızlarının iç kısmı da belirli bir oranda astar ile kaplanmıştır.

Üretimin başlangıç yıllarına denk gelen geç Klasik ve Erken Helenistik kaplarda astar, yoğun, kısmen glazürümsü bir etki taşımaktadır. Bununla beraber donuk ve hafif dalgalıdır. Açık kaplarda iç ve dış yüzey arasında astarlama yönünden büyük bir fark gözlenmemektedir. Bazı örnekler üzerinde daldırma ve fırça teknikleri

bir arada kullanıldığı anlaşılmaktadır. Siyah Glazürlü kapların revaçta olduğu bu dönemde böylesi bir uygulama doğal görülmektedir. Erken üretim örneklerinde astar siyah, koyu gri, koyu kahverengi ve tonlarındadır. Aynı zamanda özellikle açık kaplarda astar çok az bir alanda uygulanılmamıştır.

Astar ince, donuk, yarı parlak ya da metaliktir. Gri ve tonları, petrol yeşili, koyu- açık kahverengi, kızıl, turuncu olmak üzere oldukça geniş bir renk çeşitliliğine sahiptir. Büyük çoğunlukta dalgalı ya da alacalı ve lekeli bir görünüme sahiptir. Helenistik dönem boyunca kaplar üzerindeki astar, fırça tekniğinin hemen hiç uygulanmamasına da bağlı olarak, daha ince bir görünüm almıştır. Daldırma tekniğinin üretim sırasında uygulanmasına bağlı olarak kapların iç ve dış yüzleri arasında renk ve ton farklılığı meydana gelmektedir. Özellikle açık kaplarda, kabın iç yüzeyinde astar daha yoğun uygulanırken, dışta daha ince olduğu gözlenmektedir.

Fırınlanmadan önce kap üzerindeki astarın damlalar halinde aktığı, buna bağlı olarak yer yer incelip kalınlaşmaktadır. Birçok kap üzerinde bulunan parmak izleri ile itinasız düzeltmeler, genel olarak astarlama sırasında bu işleme çok özen gösterilmediğini ispatlamaktadır.

Yarım küre rulet bezemeli ve Megara kaseleri üzerinde görüldüğü üzere, aynı kap üzerinde astarda çift renk uygulaması yapılabilmektedir. Gri ve tonlarında üretilmiş kandiller ile bazı kaselerde astarın bünyesinde gümüş mika tanecikleri bulunmaktadır.

Megara Kaseler

Helenistik dönemde içki kapları arasında en yaygın ve popüler form, hatalı bir isimlendirmeyle 'Megara Kaseleri' olarak tanınan[48], kalıp yapımı yarım küre kaselerdir[49]. Akdeniz havzasındaki Helenistik dönem yerleşmelerinin hemen hepsinde gerek yerel üretim gerek önemli imalat merkezlerden ithal edilmiş bu tip kaseler büyük miktarlarda bulunmuştur.

Kalıpta şekillendirilen[50] kase yarım küre gövdeli, kaidesiz bir yapıya sahiptir. Gövde üzerinde çeşitli motiflerden oluşan kabartma bezemeler mevcuttur. Konu ile ilgili araştırmalar kapsamında kasenin yapısal ve süsleme özellikleri doğrultusunda

[48] Benndorf 1883, 117- 118.
[49] Edwards 1975, 151; Rotroff 1982, 2-3; Kossatz 1990, 1.
[50] Thompson 1934, 452; Rotroff 1982, 4- 5; Kossatz 1990, Milet, 1.

kendine özgü terminoloji oluşturulmuştur[51]. Buna göre kaidesi bulunmayan kaselerin dip kısmına 'madalyon' adı verilen oturma düzlemi oluşturulmuştur. Bu bölüm düz bırakıldığı gibi çeşitli motiflerle de süslenmektedir. Kasenin madalyonun hemen üzerinde yükselen bezemeli küresel gövdesi 'calyx' olarak adlandırılmaktadır. Gövde üzerindeki kabartmalı süs kuşağının üstünde çarkta şekillendirilen kenar- dudaklık yer almaktadır. Knidos kaselerinin belirlene ağız çapları 12- 15 cm, yükseklikleri 8- 10 cm arasında değişmektedir. Kaseler daldırma ve fırça yönteminin birlikte uygulanması ile astarlanmıştır. Kasenin hem iç hem dış kısmı astarlanmıştır. Gri, gri kahverengi, kızıl, kızıl- kahverengi astar olarak tercih edilmiştir. Birçok kasede Knidos yerel atölyelerinde sıkça görülen çift renkli astar uygulaması söz konusudur. İçte ve dışta renk farklılığı ya da dudaklık üzerinde gri ve kızıldan oluşan renk kontrastı sıklıkla uygulanmaktadır.

Ptolemaios yönetimi altındaki Mısır metal işçiliğine ait değerli yarımküre kaselerinin[52] Attik pişmiş toprak kopyaları[53] olarak M.Ö.3.yüzyılın ikinci yarısında üretilmeye başlanan form[54], kısa sürede yayılarak birçok merkezde imal edilmeye başlanmıştır[55]. Bu tip bronz, gümüş ya da altın gibi pahalı materyallerden oluşan kaselerin daha alt gelir düzeyindeki sade vatandaşlar için üretildiği ileri sürülmektedir[56].

Knidos'ta Amerikalı araştırmacılar tarafından sürdürülen ikinci dönem arkeolojik kazılar sırasında nekropol alanının güneyinde tespit edilen çömlek atölyeleri kalıntıları ve atıkları arasında, bu tip kase parçaları ile çok miktarda karşılaşılmıştır[57]. Kaseler yanında, bunların imalatında kullanılan kalıpların ortaya çıkartılması, Knidos'un üretim merkezi olduğunu açıkça göstermektedir. Kaselerin üretim- fabrik özellikleri uzun yıllardır tanınan Knidos kandilleri ile aynı yapıdadır. Nekropol alanında bulunan kalıpların kil yapılarının da yerel özellikleri taşıması

---

[51] Rotroff 1982, 3.
[52] Edgar 1907, 57- 62, Lev. 27, 28.2; Hausmann 1959, 20, Lev. 1; Strong 1966, 101, Lev. 25.b;
[53] Rotroff 1982, 6- 7.
[54] Rotroff 1982, 11- 13.
[55] Milet: Kossatz 1990, 1vd. Pergamon: Luca 1968 ve 1975; Schäfer 1968. Karadeniz kıyılar: Bouzek 1990,
[56] Comfort 1967, 726- 29; Courby 1922; Siebert 1978, 55- 83.
[57] Nekropol alanında ortaya çıkartılan kaseler ve imalatta kullanılan kalıplar ile ilgili yayın çalışması Alman meslektaşlar tarafından hazırlanmaktadır. Bu konu ile ilgili ön çalışma P. Kögler tarafından yayınlanmıştır: Kögler 1997. Bu buluntuların tamamına yakını Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Knidos'ta sadece kaselerin değil, imalatta kullanılan bu kalıplarında da üretildiğini açıkça göstermektedir. Kalıpların imalatında kullanıldığı anlaşılan ve daha önceki çalışmalarda ortaya çıkartılan üzerinde palmet motifi taşıyan pişmiş topraktan bir mühür[58] ile son yıllarda Nekropol alanındaki yüzey araştırmalarında bulunan bronzdan, üzerinde mask motifi bulunan başka bir mühür bu düşünceyi doğrulamaktadır. Farklı kalıp ve kase parçaları üzerinde görülen, aynı mühürden yaratılmış motifler de bunu ispatlamaktadır.

Şimdiye kadar sözü edilen Güney Nekropol buluntularının göstermiş olduğu sonuç, oldukça canlı ve üretildiği dönemde çok geniş bir yayılma alanına sahip olmuş bulunan ve kalıp yapımı yarımküre kabartmalı kase üretimi yapan bir atölyenin varlığıdır.

Nekropol ve şehrin diğer noktalarında bulunan kaseler Helenistik dönemde bu tipin Knidos'ta yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Kalıp yapımı yarımküre kabartmalı kaseler Kap Krio'da Helenistik dönem kontekstlerinde ortaya çıkartılmıştır. Form yapılandırılması ile Ionia atölyelerinin etkisindedir. Dudaklık kenarı Atina ve batı atölyelerinin tersine Batı Anadolu İonia etkisini gösterecek şekilde ya diktir ya da hafifçe içe döndürülmüştür. Ephesos- Ionia atölyelerinin ürünleri Knidos'ta birçok noktada bulunmuştur. Yerel üretimi etkileyen bu atölye nedeniyle Knidos kaseleri ile Ephesos kaseleri arasında sıkı bir bağlantı söz konusudur. Ephesos- Ionia kaselerinin kompozisyon özellikleri yerel yorumlamalarıyla Knidos yarımkürelilerinde sıkça görülür.

Knidos kabartmalı kaselerin süslemeleri büyük çoğunlukla bitkisel elemanlardan oluşmaktadır. Lotus ve palmet serilerinin arasında ya da üstüne tek tek ya da sıra halinde küçük palmet, çiçek rozet gibi yine bitkisel, krateriskos, loutrophoros ya da amphoriskos gibi kap motifleri gelmektedir. Ayrıca mask ve hayvansal figürler de görülmektedir. kenar- dudaklık ile üst gövde ayrımı meander, sarmal ya da İkili ve tekli spiral motif sıralarında oluşturulmuştur.

Batı atölyelerinde kullanılan, alanı boş bırakmaksızın çok figürle doldurulan kalabalık bezeme kompozisyonu yerine Knidos kaplarında daha sade kompozisyon söz konusudur. Geniş bırakılan alanlara yerleştirilen çeşitli figürlerden oluşan

[58] Love 1974, 86.

bezeme unsurları, yüzeyi yumuşak şekilde yan yana dizilmiş olarak kaplarlar. Bu sıralama içinde motifler arasıdan geniş mesafeler bırakılması dikkat çekicidir. Böylece Knidos yarımküre kabartmalı kapların bezeme stili sade olarak değerlendirilebilir.

Form ve bezeme unsurları yanı sıra üretim tekniğinde de batı Anadolu etkisi açıktır. Bu tip kaselerin astarlanmasında görülen aynı anda çift renk uygulaması ya da içte ve dışta renk farklılığına gidilmesi yine batı Anadolu atölyelerinden Pergamon'da sıkça görülen bir uygulamadır[59].

Yerel imalat kabartmalı yarımküre kaselerin yakındaki merkezler ve Knidos kenti sınırları dışında çok az bir etki bıraktığı görülmektedir. Diğer buluntu yerlerinde tanınan materyaller arasında, Knidos üretimi kabartmalı yarımküre kaseler bugüne kadar pek az yer almıştır. Atina[60] ve Samos'ta[61] sadece birkaç Knidos kökenli kase tespit edilebilmiştir. Ancak Amargos'ta çok sayıda Knidos kalıp yapımı yarımküre kabartmalı kaseleri ortaya çıkartılmıştır[62].

Knidos kökenli diğer bazı formların tersine Knidos dışında çok az yerde tespit edilmeleri ve Knidos üretimi kabartmalı kaselerinin kesin bir şekilde "İonia Atölyesi" ve Batı Anadolu etkisine dayandırılması, tıpkı Milet'te de görüldüğü gibi[63], bu formun yerel atölyeler tarafından öncelikle iç pazara yönelik olarak imal edildiğini işaret etmektedir.

Anlaşıldığı üzere bu dönemde Knidos kökeni ile tanınan ve farklı merkezlere ihraç edilen formların yanında, kalıp yapımı yarımküre kaseler iç pazarda kullanım görmüştür. Helenistik dönemin bu popüler formu Knidos'ta da sevilerek kullanılmasına karşın, aynı atölyelerde imal edildiği anlaşılan[64], benzer yapıdaki ancak rulet bezemeli çark yapımı kaselerin gölgesinde kalmıştır.

Stilistik özellikleri ile batı Anadolu atölyelerinin etkisinde gelişen yerel kalıp yapımı yarımküre kabartmalı kase üretimi Knidos'ta M.Ö. 2.yüzyılın hemen ilk yıllarında başlamış olmalıdır. Metal prototipin anavatanı olan Ptolemaioslar

---

[59] Conze 1912, 274; Pergamon XI. 2.
[60] Atina: Rotroff 1982, 90- 91, no 393, 401, Lev. 67- 68, 88- 89.
[61] Samos: Tsakos Rodos 1989 seramik toplantısı.
[62] Amorgos: Pappa 2000, 110, Lev. 61. c/7.
[63] Kassatz 1990, 139.
[64] Kögler 2000.

yönetimindeki Mısır ve İskenderiye ile M.Ö. 3. ve 2.yüzyılda kurulan sıkı ilişkiler[65], Atina'dan kısa bir süre sonra Knidoslu ustalarca da bu tipin iç pazara yönelik olarak üretilmeye başlandığını düşündürmektedir. Her ne kadar Knidos kaselerinin büyük çoğunluğu 'İonya Atölyesi' etkili olarak M.Ö.2.yüzyılın ikinci çeyreği ya da ortalarına ait özellikler gösterse de, çömlek atölyelerinin kuzey kısmında yüzey araştırmalarında bulunan, çam kozalağı tipindeki az sayıdaki kase gövde parçaları daha farklı yapıdadır. Bu grup keskin köşeli İonia çam kozalağı kaselerinden çok, Atina'da ilk üretim içinde değerlendirilen iri, gevşek ve yumuşak hatlı çam kozalağı tanelerinin betimlendiği kaselere benzemektedir[66]. Ancak yinede üretimin ilk başlangıç aşaması arkeolojik verilerin kısıtlı olması nedeniyle açık değildir.

Nekropol- çömlek atölye atıkları ile şehir merkezindeki kutsal alan çevrelerindeki sempozyumlardan arda kalan seramik çöplükleri ve Kap Krio teras yerleşmelerindeki doldurmalar üretimin başlangıcı olan M.Ö. 2.yüzyıldan itibaren arkeolojik verilere göre M.Ö.1.yüzyıla dek devam ettiğini göstermektedir[67]. Söz konusu kontekstlerde kalıp yapımı yarımküre kaseler ile birlikte bulunan yerel üretimin iyi tanınan kase ve tabaklarının iç bezemelerinde kullanılan palmet ve krateriskos gibi mühür baskıları bu grubun tarihlendirilmesinde önemli bir unsurdur. Özdeş mühürler hem kalıp yapımı hem çark yapımı, M.Ö. 2.yüzyılın ortasına ve sonlarına tarihlendirilen kase ve tabakların iç yüzünde kullanılmıştır. Bu durum aynı atölyede her iki grubun eş zamanlı olarak imal edildiğini göstermektedir. Diğer taraftan Geç Helenistik tabak ve içecek kaplarının bezemesinde dikkat çeken ve dönemin dekorasyon repertuarı içinde yer alan bir diğer bezeme unsuru olan sarmal asma yaprağı ve dalı motifi, benzer şekillerde kalıp yapımı yarımküre kaseler üzerinde de görülmektedir. Her iki grup üzerinde görülen, benzer sitildeki bu motifler kalıp yapımı yarımküre kabartmalı kaselerin geç Helenistik dönemdeki devamlılığını göstermektedir.

---

[65] Dunand 1973, 8, 17, 32.
[66] Rotroff 1982, no 1- 4, Lev. 1.
[67] Kögler 2000; Doksanaltı……

3.2. Roma İmparatorluk Dönemi Seramik Üretimi

Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcından itibaren, güçlü bir seramik üretim geleneğine sahip olan Knidos, daha önce ifade edildiğinin aksine herhangi bir kesinti olmaksızın üretimine devam etmiştir. Hatta bu dönem, Knidos çömlekçileri için özellikle M.S. 1. ve 2. yüzyıllar en parlak dönemi oluşturmuş, Knidos kökenli çeşitli kap formları tüm Akdeniz Havzasındaki bir çok merkezde beğeni ile talep görmüştür. Özellikle Knidos üretimi kabartmalı seramiklerden iki form grubu geniş yayılma alanları ve yüksek kullanım oranları ile dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki Knidos plastik ve kabartmalı kandilleri, ikincisi ise Oinophoros grubudur.

3. 2. 1. Kandiller

Plastik Kandiller

M.S. 1. yüzyıllın ilk yarısından itibaren, oldukça büyük bir seramik repertuarına sahip olan Knidos atölyelerinde, oinophoros cinsi kapların yaygınlaştığı görülmektedir[68]. Roma döneminin kabartmalı ve oldukça süslemeli bu kapları, büyük beğeni kazanmış başta Pompei olmak üzere birçok merkezde talep görmüştür[69]. Oinophoros cinsi seramiğin içinde, pelikeler, lagynoslar, figürlü kaplar sayılabilir. Plastik kandiller, gerek yapım tekniği ve gerekse form repertuarı açısından bu grup içinde değerlendirilmektedir. Yine İkili kalıp tekniği ile üretilen söz konusu bu kandiller[70], çoğunlukla pan, satyr ya da karikatürize-grotesk şeklindedir (Res. 2). İlk bakışta terracotta figürinlerden farksız gibi görünen bu kandiller, terracottaların tersine fırınlanmadan önce astarlanır ve terracottalar gibi dışardan boyanarak bezenmezler. Kızıl veya kahverengi tonlarında olup, Knidos için tipik denebilecek şekilde az mika ve kireç tanecikleri içeren kilden üretilmişlerdir.

Özellikle Dionysos terası Stoa kanal doldurmalarında çeşitli tiplerde üretilmiş, çok sayıda plastik kandillere ait parçalara rastlanmıştır. Bununda yukarıda bahsedildiği gibi kültle ilgili bir bağlantıdan dolayı olduğunu iddia edebiliriz.

İnsan, hayvan ya da eşya formunda plastik olarak işlenmiş, bünyesinde belirgin emziği ve fitil deliği bulunan kandiller de mevcuttur[71]. Ayak ya da phallos

---

[68] Mandel 1988, 99 vd.
[69] Lessing, Varone 1996, 192,194.
[70] Grandjouan 1961, 3.
[71] Grandjouan 1961 Agora;

gibi bir takım organların şeklinde dizayn edilmiş olabileceği gibi, yukarıda bahsedildiği gibi insan-hayvan ya da grotesk figürler şeklinde de olabilirler. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi neredeyse tümüyle parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

Kandil üretimi içinde plastik kandiller Helenistik dönemden itibaren üretilmeye başlanmıştır. Ancak bu tip, Roma İmparatorluk dönemi ile birlikte klasik formunu kazanıp yaygınlaşmıştır.

Çoğu kez hatalı olarak plastik kandiller, terracotta figürinler ile karıştırılmıştır. Görünümleri ile Terracotta figürinlerden farklı olmayan plastik kandiller üretim teknikleri ile bu gruptan ayrılırlar. Terracotta figürinler gibi çift kalıpla imal edilen bu tip kandiller, kalıptan çıkartıldıktan sonra astarlanıp fırınlanırlar. Böylece tıpkı diğer seramik kaplarda olduğu gibi, astar kandillerin bünyesine işler. Terracotta üretim tekniğinde ise fırınlamadan sonra astar uygulaması söz konusudur. Yani her iki gurubu birbirinden ayıran asli öge, kandil tarzı üretimlerde cila ve astarlamanın pişmeden önce yapılmış olması, terracotta figürinlerde ise piştikten sonra yapılıyor oluşudur.

Plastik kandiller üretim tekniği ve genel form özellikleri ile oinophoros grubu içinde değerlendirilmektedir[72]. Knidos kandilleri geniş bir form repertuarı içinde imal edilmiştir. Ancak genel eğilim, antik çağda Lukian'ın da ifade ettiği üzere erotik içerikli ya da grotesk (Res.) figürler üzerinedir. Çoğu kez özellikle Dionysos'un çevresindeki mitolojik varlıklar, abartılmış fallos şeklinde emziği bulunan grotesk insan ve hayvan figürleri tercih edilmiştir. Bu tip abartılı grotesk pişmiş toprak kapların metal prototipleri çeşitli merkezlerde bulun muştur. Ancak grotesk figürlerle sınırlı kalınmayıp, Kap Krio'da ortaya çıkartıldığı üzere Athena gibi mitolojik varlıklar ve özellikle gemi şeklinde plastik kandiller[73] de Knidoslu ustalarca imal edilmiştir.

Knidoslu çömlek ustalarının başarıyla imal ettiği tiplerden biri olan plastik kandiller, gerek yerel gerek dış merkezlerde büyük bir taleple karşılanmıştır[74].

---

[72] Mandel 1988, 115; Happel 1996, 68- 69; Doksanaltı 2000, 77- 78.
[73] Bailey 1988, Q2722- 26, Lev. 79- 80.
[74] İskenderiye: Bailey 1974, AJA 78, 427, Lev. 86; Salamonson 1980, 131, figür 52a- c; Pagenstecher 1913, 83, figür 98. Mısır: E. Breccia 1930, Lev.36. 5. Pompei: Grant, Mulas 1975, 153; Ward-

Knidos'ta hemen her kazı alanında bu tip kandillere ait gerek tümü ya da tüme yakın gerekse parçalar ortaya çıkartılmıştır[75]. Kap Krio'da ise plastik kandiller oinophoros grupları içinde en az bulunan tipi oluşturmaktadır. Oinophoros imalatı içinde plastik kandillerin, Pompei'de bulunan örnekler aracılığıyla, Flaviuslar dönemi ve hemen öncesinden beri tanındığı ve talep gördüğü anlaşılmaktadır. Dionysos terasına M.S. 1.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen kanal doldurmalarında bulunan örnekler,[76] Plastik kandillerin oinophoros imalatı içinde erken üretimi temsil ettiğini göstermektedir. Bailey plastik kandil imalatının Antoninler dönemine dek sürdüğünü ifade etmektedir[77]. Kap Krio buluntuların üretim süreci ile ilgili net veriler sağlamamaktadır. Ancak sürecin M.S. 2.yüzyıl sonu ya da 3.yüzyıl başına dek sürdüğü söylenebilir.

Ok Ucu Formlu Emzikli kandiller (Loeschcke Tip Ib)

Alt ve üst gövde olarak kalıpta şeklillendirilirler. Üstten bakıldığında disk formlu gövdeli, dar omuzlu ve omuzdan diskusa geçişte iki ya da üç sıra halinde yiv bantları bulunur. Dar omuzdan keskince bir profille fazla yüksek olmayan alt gövdeye geçilir. Zemine tam olarak oturan tek sıra yiv bantla çevrelenmiş, disk kaidelidir. Eğer varsa üretici atölye mührü bu kısımda yer alır. Bu kandillerin ayırıcı özelliği iki volütle gövdeye birleştirilen emziklerinin ok ucu formunda oluşudur.

Genelde diskusta merkezi tek doldurma deliği yer alır. Diskusta yer alan motife bağlı olarak doldurma deliğinin yeri değişebilir, ancak sayısı değişmez.

Bu tipteki kandiller, M.S. 1.yüzyıl boyunca görülürler. En geç örnekler M.S. 2.yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilir.

Çift Emzikli Kandiller (Broneer Tip XXI)

Alt ve üst gövde olarak kalıpta şekillendirilirler. Disk formlu gövdelidirler. Diskuslarında figürlü bezemeden ziyade, rozet, iç içe yivler, yumurta baskı bezemeleri, dil motifleri görülür ya da işlemesiz, düz bırakılır. Merkezi tek doldurma deliklidir. Ancak bazen diskus ortasından yükselen dikey kulpa uygun olarak karşılıklı yapılmış birden fazla doldurma deliği de görülebilir. Oldukça gösterişli

---

Perkins 1976, no217. Atina: Arch. Deltion 17 B' 1961/62, Chron. Lev. 27a. Ephesos: Miltner 1959 321- 327. Vindonissa: Loeschcke 1919, 344, dipnot 384, figür 345; Vorberg 1932, 500.

[75] Bailey 1988, 339- 31, Q2719- 29, Lev.79- 80; Happel 1996, 68- 69; Doksanaltı 2000, 77- 78, figür 2. 9- 13; Özgan 2002, 46, figür 53.

[76] Doksanaltı 2000, 77- 78, figür 2. 9- 13.

[77] Bailey 1988, 328.

yapılmış emzikleri kimi zaman volütlerle kimi zamanda at başlarıyla gövdeye birleştirilirler. Hilal, üçgen kulplu olabileceği gibi gövdenin arkasına dikey olarak aplike edilmiş kulplar da görmek mümkündür (Res. 3). Emzikler yan yana olduğu gibi gövdenin iki yanına karşılıklı olarak da aplike edilmiş olabilirler. Bir ya da daha fazla sayıda içiçe geçmiş yiv bantla çevrili disk kaidelerinde üretici atölye mührü bulunur. M.S. 1.yüzyıl boyunca devam edip, M.S. 2.yüzyılın ilk yarısına kadar üretilmişlerdir.

Volütlü, Oval Emzikli Kandiller (Loeschcke Tip IV)

Yapım tekniği, gövde formu ve kaide tipiyle ok ucu emzikli (Loeschcke Tip Ib) kandiller ile aynı özeliklere sahiptirler. Ancak belirgin tek fark emzik kısmının oval oluşudur.

Yuvarlak Emzikli Kandiller (Loeschcke Tip VIII)

Disk gövdeli, düz kaideli, kalıp yapımı kandiller. Omuzlarından diskusa tek ya da iki sıra yiv bant bulunur. Tek merkezi doldurma delikli örneklerdir

Oval Formlu Kandiller

Helenistik dönemin kandillerinin taklidi niteliğinde olup, omuz kısmında yuvarlak kabara bezemeler bulunur.

M.S. 1.yüzyıl'ın sonu ile M.S. 2.yüzyıl'ın ilk yarısı Knidos seramik atölyelerinin en parlak dönemi olmuştur[78]. Özellikle Romanesis'in atölyelerinden çıkma eserler Akdeniz havzasında birçok önemli merkezin M.S. 2.yüzyıl'a tarihlenen tabakalarında ve Roma dönemi buluntuları veren yapılarında bulunmuştur[79]. M.S. 2.yüzyıl boyunca Knidos'ta bulunan kandillerde stil ve motif repertuarı açısından Romanesis atölyelerine bağlı geleneğin devam etmiş olduğu görülmektedir. M.S. 3.yüzyıl ile birlikte, Knidos'un Oinophoros cinsi kaplarda ve kandil pazarındaki etkin rolünün kaybolduğu, bu yüzyıl ile birlikte Kuzey Afrika atölyelerinin Knidos'un yerini aldığı görülmüştür[80]. Buna bağlı olarak iç pazara yönelik üretim Knidos'ta üretim devam etmiş ve kandillerin kalitesinde bir düşüşün başladığı görülmüştür. Knidos'ta bulunan bu döneme ait kandillerde de dönemin özelliği olarak, gövde basık disk formunu yitirmiştir. Artık üstten bakıldığında yaprak

[78] Salomonson 1979, 127 ; Mandel 1988, 99.
[79] Salomonson 1979, 126, figür 3.
[80] Salomonson 1979, 127

formuna benzer bir formda kandiller üretilmeye başlanmıştır. Knidos'ta bulunan M.S. 3. yüzyıl kandillerinde, formun yanısıra kil ve astar yönünden de bozulmalar sözkonusudur. İtinasız verilmiş emzikler, kulplar ve bezemeler görülmektedir.

3. 2. 1. 1. Romanesis Atölyesi

M.S. 1.yüzyıl'ın ortalarından M.S. 2.yüzyıl'ın ilk çeyreğine dek tarihlenen Romanesis imzası taşıyan çok sayıda kandil Güney Rusya'dan Afrika, İtalya'ya kadar birçok merkezde bulunmuştur[81]. Newton'un 19.yüzyılda Knidos'ta yaptığı kazılarda bulunan ve bugün British Museum'da sergilenen birçok kandil üzerinde Romanesis'in adına rastlanması atölyenin Knidos'ta bulunabileceğini akla getirmiştir[82]. Perlzweig bu yüksek ihraç kapasitesine sahip atölyenin yerinin Knidos'ta olabileceğinin belirtirken[83], Romanesis üzerine ilk ayrıntılı çalışmayı yapan Heres, Doğu Akdeniz de olabilecek bu atölyenin yeri için Knidos'u önermiştir[84]. G.Behrens ve R.Haken atölyenin yerini belirtmeksizin Romanesis imzalı kandillerin yayılım alanlarını göstermişlerdir[85].

Yakın tarihli araştırmalar Romanesis'in atölyesinin Knidos'ta bulunduğunu göstermiştir. Hellenistik dönemden itibaren önemli bir seramik üretim merkezi olan ve belirli bir ihraç kapasitesine sahip Knidos'un kendi adıyla literatüre geçen "Knidos Tipi Kandilleri" birçok merkezde bulunmuştur[86]. Romanesis kandilleri bu Hellenistik kandiller ile aynı kil özelliklerine sahiptir[87]. Kireç tanecikleri içeren kahverenginin tonlarındaki kil, hemen hemen tümünde aynıdır. Kil ve metalik astar özellikleri ile M.S. 1.yüzyıl'ın ortalarından M.S. 2.yüzyıl'ın sonuna dek Knidos'ta üretilen ince seramik ve özellikle de Oinophoros grubu kapları ile de benzerlik göstermektedir[88].

Son yıllarda Knidos'ta yapılan kazı ve araştırmalar burada önemli bir kandil üretiminin söz konusu olduğunu ve bu grup içinde Romanesis'inde atölyesinin

---

[81] Perlzweig 1961, 4; Heres 1968, 185 vd. ; Cahn- Klaiber 1977, 29-30.
[82] Walters 1914, 230.
[83] Perlzweig 1961, 4.
[84] Heres 1968, 203.
[85] Behrens 1949-1950, 163-65 ; Cahn- Klaiber 1977, 29.
[86] Howland 1958,
[87] Bailey 1975, 130.
[88] Mandel 1988, 99-106.

bulunduğunu göstermiştir[89]. Bailey ve Mandel gibi araştırmacılar da atölyenin Knidos'ta bulunduğunu belirtirler[90].

Son dönem Knidos kazılarında da Romanesis imzalı ya da söz konusu bu atölye ile ilgili sağlam ya da parçalar halinde örnekler dikkat çekecek yoğunlukta bulunmuşlardır.

Loeschcke Tip I köşeli, volüt emzikli grup Romanesis'in en erken üretimini oluşturmakta olup M.Ö. 1.yüzyıl'ın ortalarına tarihlendirilirler[91].

Vitellius sikkeleri üzerinde ilk kez kullanılan bir tip olarak görülen Mars Ultor figürünü taşıyan Romanesis imzalı kandiller için M.S. 69'dan sonraki bir tarih uygun görülmekte olup atölyenin erken örneklerini oluşturmaktadırlar[92]. M.S. 1.yy'ın son çeyreği ile 2.yüzyıl'ın başları atölyenin ve Knidos kandil üretiminin en parlak yılları olmuştur[93]. M.S. 2.yüzyıl'ın ilk çeyreğinin son yılları atölyenin faaliyetinin de son dönemi olmuştur. Üzerinde Hadrian portresinin bulunduğu Romanesis'in imzasını taşıyan (imzayı taşımayan örnekler de mevcuttur) ve Loeschcke Tip IV'e giren kandiller atölyenin son dönem üretimlerinden olmalıdır[94]. Gerek stilistik özellikler gerekse de bu ikonografik özellikler M.S. 1.yüzyıl'ın 2.yarısı ile 2.yüzyıl'ın ilk ve ikinci çeyreklerini atölyenin faaliyet yılları olarak göstermektedir.

Romanesis'in gerek imzasını taşıyan, gerekse de stilistik olarak bu atölyeye atfedilen kandillerinin, Knidos'ta bulunan örneklerinin genel yoğunluğunu Loeschcke Tip I (köşeli volüt emzikler), Loeschcke Tip IV (yuvarlak volüt uçlu emzikler) ve Broneer Tip XXI (çift yuvarlak volüt emzikler) gruplarının oluşturduğu görülmüştür. Buna karşın, Loeschcke Tip III (uzun, volüt emzikli, başlıklı kulplu),

---

[89] N.Tuna, "Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 1987", AST VI (Ankara 23-27 Mayıs 1988), 1989, 145; N.Tuna-D.Kassab-M.Picon, "Rapport preliminaire de la Prospection Archeologique d'un atelier de ceramique A Yerik Kuyu pres de Tekir (Cnide)", Anatolia Antiqua I, 1991, 33-37; D.Kassab-Tezgör, "Ateliers de ceramiques communes et fines de Tekir", içinde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu Keramiği: Üretim ve Değiştokuşlar, 23-24 Mayıs 1996, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (Baskıda).

[90] Bailey 1988, 327 ; Mandel 1988,

[91] Bailey 1988, Q2658, 2660-62, 334, Lev. 74, figür 116, 128.

[92] Delos, Miletos ve Knidos'ta bulunan bu tip bezemeli kandiller çoğu zaman Romanesis'in erken dönem üretimi için Terminus Ante Quem kabul edilmiştir: Cahn- Klaiber 1977, 29 ; Bailey 1988, 327.

[93] Cahn- Klaiber 1977, 29 ; Salomonson 1979, 127 ; Bu yıllar sadece kandil üretimi için değil Oinophoros cinsi kapların da Knidos'taki en parlak dönemi olmuştur: Mandel 1988, 99.

[94] Leningrad'da saklanan Hadrian portreli örnek: Heres 1968, 24, no.188, figür 2 .

Loeschcke Tip V (yuvarlak emzikli ve omuz volütlü) ile Loeschcke Tip VIII (basit yuvarlak emzikli) gruplarının da sıkça kullanıldığı anlaşılmıştır[95].

Oldukça geniş bir motif repertuarı vardır;

Mitolojik sahneler (Zeus-Leda, Herakles-Hydra Mücadelesi; Zeus-Ganymed, parçalar halinde Mars-Ultor).

Günlük hayat (Gladyatör oyunları, quadriga ve sürücüsü, hayvan mücadeleleri, erotik sahneler).

Grotesk ve Karikatür sahneler (Pigme ve Turna, yük taşıyan üç cüce)

Bitkisel bezemeler (Meyveli mersin çelengi, kraterden taşan asma yaprakları, meşe palamudu), midye kabuğu bezemesi, phalloslu maymun[96], aslan[97] figürlü bezemeler.

[95] Heres 1968, 186.
[96] Heres 1968, 199, no.58.
[97] Heres 1968, 199, no 26, Lev. 31-7.

3. 3. Oinophoros Grubu

Roma İmparatorluk dönemi seramiği ve özellikle kalıp yapımı kabartmalı kap grupları arasında Knidos imalatı 'Oinophoros'- Kalıp Yapımı Kabartmalı Kapları ayırt edici bir grup olarak tespit edilmiştir[98]. Kendine özgün üretim tekniği, form repertuarı ve kabartmalarda işlenen konular itibarıyla böylesi bir ayrım zorunlu görülmektedir.

Roma İmparatorluk Döneminde oldukça popüler olan ve geniş bir kullanım ve yayılım alanına sahip olan Doğu ve Batı Sigillata grupları dışında değerlendirilen kalıp yapımı kabartmalı seramik endüstrisi de gelişmiş ve büyük ölçüde farklı merkezlere yayılmıştır. Her ne kadar kabartmalı sigillata grupları kadar popüler olmasa da bu dönemde kalıp yapımı kabartmalı seramik üretimi belli ölçülerde bir pazar payına sahip olabilmiştir. Bu grup kaplar birçok merkezde üretilmiştir. Ancak üretim yapan birkaç merkez ön plana çıkarak, önemli kabartmalı seramik ihraç ve dağılım merkezleri olabilmiştir. Oinophoros olarak adlandırılan grubun üretim ve dağılım noktası olarak Knidos ile birlikte Pergamon[99] ve M.S. 3.yüzyıldan itibaren Kuzey Afrika Tunus atölyeleri[100] tespit edilmiştir. Kabartmalı seramik endüstrisinde üretim tekniği ve işlenen konular bazında, Oinophoros kapları ile ilişkili ve akraba olarak kabul edilen diğer bir grubu Korinth kabartmalı silindirik kaseleri meydana getirmektedir[101]. Roma İmparatorluk Döneminin kabartmalı seramik üretim merkezleri arasında önce Knidos daha sonra Kuzey Afrika- Tunus atölyeleri sıyrılarak Akdeniz havzasında büyük bir Pazar payına sahip olabilmiştir.

İsimlendirme ve Araştırma Tarihi

Baltimore'da saklanan ve John Hopkins Üniversitesi (ABD) tarafından 1907 yılında Roma'da satın alınan, kalıp yapımı silindirik testi- amphoranın[102] kaidesinin altında yer alan fırınlanmadan hemen önce kazıma olarak yapılan -ΟΙΝΟΦΟΡΟC- ifadesi bu tip kapların Oinophoros şeklinde adlandırılmasına neden olmuştur. Gerek Grek gerek Roma kapların orijinal isimlerinin belirlenmesi açısından, 'Baltimore

[98] Hayes 1972, 411; E. Tortorici 1981, 233- 35; Mandel 1988, 99 vd.; Hayes 1997, 72.
[99] Türr 1972, 212 vd.; De Luca 1975, 102; Mandel 1988, 6 vd.
[100] Salomonson 1979, 117; Salomonson 1980, 65.
[101] Spitzer 1942, 162- 183.
[102] Robinson 1909, 30- 31, 34, figür 3.

Amphorası ve yazıtı gerçekten önemli bir belge olarak kabul edilir[103]. 'Baltimore Silindirik Testi- Amphorası'nın ardından, yapım tekniği, stili ile benzer olan diğer kapların belirlenmesinde bu isimlendirme başlangıç sayılmaktadır. Bu tip kaplar için, günümüze dek birçok çalışmada Oinophoros/oinophoroi ifadesi kullanılmıştır[104].

Stilistik ve teknik açıdan oinophoroslar ile ilişkilendirilen kaplar, 19. ve 20.yüzyılın ilk yarısındaki araştırmalarda, gerek barok stil özellikleri şeklinde yorumlanan kabartma bezemelerin yapısı ve gerek Mısır metal ürünleri ile benzerlikleri dolayısıyla hatalı olarak Helenistik Sanat kapsamında değerlendirilmişlerdir[105]. İlk kez U. Hausmann'ın konu ile ilgili çalışmalarıyla, bu grup kesin olarak Roma İmparatorluk dönemi seramik sanatı kapsamında yorumlanmıştır[106].

Knidos Oinophoros kapları, Knidos atölyelerinde çift -ya da daha fazla- parçalı kalıptan üretilmiş zengin form repertuarına sahip bir grup çanak çömlekten oluşmaktadır. Başlangıç olarak geçtiğimiz yüzyılın başlarında itibaren iyi tanınan Silindirik Testi- Amphoralar veya Pelikeler, oinophoros formları olarak adlandırılmıştır[107]. Aynı form grubu içinde değerlendirilen yonca ağızlı testiler, lagynoslar[108], pateralar ile daha sonra grotesk mask şeklindeki kaplar oinophoroslar içine dahil edilmiştir[109]. Üçüncü bir grup olarak hayvan şekilli kaplar belirlenmiştir[110]. Bununla beraber gerek Knidos'ta gerek üretim yapan diğer merkezlerde gerçekleştirilen çalışmalar günümüzde Oinophoros Grubu kapların çok daha geniş bir form repertuarına sahip olduğunu göstermiştir. Önceden tanınan silindirik amphora-testi, pelike ya da yonca ağızlı testiler, pateralar, grotesk başlı kaplar, lagynoslar ve hayvan şekilli kapların yanında antropaik kaplar[111], plastik

---

[103] Robinson 1909, 36. *Oino* kelimesi Grekçe'de şarap, *phoros* kelimesi ise taşıyıcı manasına gelmektedir. Dolayısıyla oinophors kelimesi, kelime anlamı olarak "şarap taşıyıcı" manasına tekabül etmektedir.

[104] Elemer 1931, 3, 10; Ferri 1934, 16; Gali 1934, 46; Bonis 1952, 23vd.; Ghali- Kahil 1960, 73vd.; Rohde 1962, 54; Greifenhagen 1963, 66vd.; Türr 1972, 208; Mandel 1988, 1vd;

[105] Robinson 1909, 32, 34-35; Bonis, 1952, 31.

[106] Hausmann 1954/55, 138; Hausmann 1956, 111; Hausmann 1958, 275.

[107] Robinson 1909, 30vd.; Ferri 1934, 16, figür 1- 4; Galli 1934, 46vd., figür 1- 2; Robinson 1938, 51-52, Lev. XXXIX; Hausmann 1954/55, 125vd., figür 43- 53; Hausmann 1956, 107 vd., figür 61- 64.

[108] Hausmann 1958, 266vd., Lev. 45- 46; Ghali- Kahil, 1960, 73vd., figür 1-2, Lev. IV

[109] Ghali- Kahil, 1960, figür 5 a- b; Bailey 1973/73, 11vd., Lev. 1- 2

[110] Salomonson 1968, 138, figür 51.

[111] Hayes 1977, 99; Michaelidou- Nicolaou 1988, 278- 81, Lev.93; Michaelidou- Nicolaou, 1989, 301- 18.

kandiller[112] ve farklı tiplerin birleşiminden üretilen değişik kap formlarına[113] kadar çok değişik tipler, üretim teknikleri ve stilleri ile Oinophoros grubu kaplar kapsamında incelenmektedir.

Üretim Merkezi Olarak Knidos Atölyelerinin Belirlenmesi

Knidos'u ziyaret eden Pseudo Lukian, Aphrodite Tapınağı'na giden yolda erotik ve komedi içerikli kaplar satan dükkanlardan bahseder (Lukian, Amores XI). Yazar, arkadaşı ile birlikte bu erotik konulu kaplara güldüğünü ve bunları eğlenceli bulduğunu belirtir. Gerek Knidos'ta gerek farklı merkezlerde bulunan, Knidos kökenli oinophoros kapların kabartmalarının konularının büyük bir çoğunluğunu komedi ve erotik içerikli sahneler ya da bereketin sembolü olarak belirlenen falloslar meydana getirmektedir. Bu durum Lukian'ın tanımlamaları ile uyum göstermektedir. Bir üretim merkezi olarak Knidos'un belirlenmesi konusunda Lukian'ın bu ifadeleri bir başlangıç noktası kabul edilebilir.

Newton'un Knidos'ta 19.yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleştirdiği kazılardan dolayı Knidos seramik buluntuları Batı müzelerinde daha bu dönemlerde yer almıştır. Bununla beraber daha 20.yüzyılın başlarında bir kandil üretim merkezi olarak tanınmasına karşın, Knidos'un diğer seramik ürünleri ile ilgili tanımlamalar daha yakın bir döneme rastlamaktadır. Newton'un çalışmalarında çok sayıda oinophoros cinsi kap bulmasına karşın bu grup Knidos kökeni ile çok daha sonra tanımlanmıştır.

Antik çağda büyük rağbet gören Knidos üretimli Oinophoros kapları İngiltere'den Avrupa'nın iç bölgelerine, Karadeniz'den Afrika'ya dek oldukça geniş bir alana dağılmıştır. Buna bağlı olarak geçen yüzyılın başlarından itibaren Knidos üretimi birçok oinophoros kabı Avrupa Müzelerinde yer bulmuş ve Akdeniz Havzasındaki birçok antik yerleşimde tespit edilmiştir. Ancak büyük çoğunlukla bu kapların üretim yeri belirlenmemiş ya da hatalı olarak ifadelendirilmiştir.

Geçen yüzyılın başlarından itibaren Knidos Oinophorosları, İskenderiye'de çok miktarda bulunduğundan[114] ayrıca teknik ve stilistik açılardan İskenderiye

[112] Happel 1996, 68- 69; Doksanaltı 2000, 76- 78, figür 1. 7-8.
[113] Doksanaltı 2000, 78- 80, figür 2. 9- 13

Koroplastik eserleri ile kabartmalı seramik kapları ve metal sanatı[115] ile benzerlikler gösterdiğinden dolayı U. Hausmann tarafından üretim yeri olarak İskenderiye ve Mısır belirlenmiştir[116]. Ancak Knidos atölyelerinin iyi tanınan ürünleri olarak kabul edilen Roma İmparatorluk dönemi kandillerinin astar, kil yapıları ve özellikle diskus kabartmalarının stili ile oinophoros kapları arasındaki yapısal ve stilistik bağlantı daha 1950li yıllarda M. P. Vaulina tarafından açıkça belirlenmiştir[117]. Bu bağlantı devam eden araştırmalarda da vurgulanmıştır[118]. Böylece üretim merkezi belirlenmesi için Knidos eğilimi giderek artmıştır. Ch. Newton'un Knidos kazılarında bulduğu ve British Museum'da saklanan oinophoros cinsi kaplarını inceleyen D.M. Bailey, Knidos'u üretim merkezi olarak belirlemiştir[119]. Bu çalışmalar ile birlikte J.W. Hayes, J.W. Salomonson, P.M. Kenrick gibi araştırmacılar Knidos Oinophoros kapları ile ilgili sınıflandırmalar yapmaya başlamışlardır. Ancak bu konu ile ilgili, üretim (fabrik) özellikleri, ikonografik ve form repertuarı açılarından kapsamlı araştırma U. Mandel tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kronolojik ve stilistik açılardan Pergamon üretimi ile birlikte Knidos atölyeleri ayrıntılı olarak incelenmiştir[120]. Bu çalışmada kapların tipolojileri ile sınıflandırma da yapılmıştır. Benzer bir form ve tipoloji çalışması Berenike buluntularını inceleyen P.M. Kenrick tarafından da gerçekleştirilmiştir[121].

Gerek Amerikan ve gerek Knidos'ta gerçekleştirilen son dönem[122] kazılarında bulunan binlerce oinophoros kap parçası ile hatalı üretim örnekleri, Akdeniz havzasında birçok merkezde tespit edilen ürünlerin üretim ve dağılım noktasının Knidos olduğunu açıkça göstermiştir. İlk kez Amerikan kazıları sırasında tespit edilen nekropol bölgesi seramik atölyelerinde gri üretimli diğer kap cinsleri ile birlikte oinophoros kaplarının da bulunması üretimin bu alanda gerçekleştirildiğini açıkça göstermektedir. Böylece Lukian'ın antik çağda Knidos'ta gördüğü erotik

---

[114] Breccia 1909, 298 vd., figür 52- 65; Edgar 1911, 72, no 26321, Lev.XXVII; Pagenstechter 1913, 59- 64, 83, figür 70- 77, 98, Lev.XXI, XXXIX
[115] Pagenstechter 1913, 108, Lev.L, XLIX,
[116] Hausmann 1954/55, 140- 43; Hausmann 1956, 108; Hausmann 1958, 271- 73.
[117] Vauilana 1959, 79vd.
[118] Heimberg 1976, 53; Hayes 1972, 411; Salomonson 1979, 126; Salomonson 1980, 68.
[119] Bailey 1972/73, 11; Bailey 1974, 67; Bailey 1979, 257.
[120] Mandel 1988,
[121] Kenrick 1988, 327- 337, B484- 501, figür 61.
[122] Özgan 2002,

içerikli kaplarla ilgili ifadeleri, günümüzde yürütülen arkeolojik kazı ve araştırmaların sonucunda elde edilen buluntuların değerlendirilmesi ve veriler elde edilmesi ile de doğrulanmıştır.

Üretimin Başlangıcı ve Tarihsel Altyapı

Geçen yüzyılın başlarından itibaren antik seramik sanatı araştırmalarını meşgul eden konulardan biri de oinophoros tipi kapların üretim merkezlerinin belirlenmesi ile birlikte üretim başlangıcı ile tarihlendirilmeleri olmuştur. Birçok merkezde Roma İmparatorluk tabakalarında ya da münferit olarak bulunan oinophoros cinsi kapların, üretim merkezinin Knidos olduğunun belirlenmesinin ardından tarihlendirme ile ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bahsedildiği üzere U. Hausmann'ın çalışması ile birlikte bu tipin bir Roma İmparatorluk dönemi kap cinsi olduğu açıkça kabul görmüştür.

Üretim başlangıcı ve kronolojinin tespiti için, Knidos Oinophorosları ile ilgili ayrıntılı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların başında D.M. Bailey, J.W. Salomonson ve Knidos oinophorosları hakkındaki en kapsamlı araştırmayı gerçekleştiren U. Mandel gelmektedir[123]. Bu araştırmacıların elde ettikleri sonuçlarla Oinophorosların tarihlendirilmesi ile ilgili genel eğilim, üretimin M.S. 1.yüzyılın 3.çeyreğinin sonlarında başladığı ve M.S. 3.yüzyılın 1. ya da 2.çeyreğinde sona erdiği yönündedir[124].

Oinophoros cinsi kapların Knidos kökeni ile ilgili ilk atıflarda bulunan ve aynı zamanda Helenistik ve Roma dönemi Knidos kandillerini inceleyen D.M. Bailey, üretimin başlangıcı için M.S. 1.yüzyılın 70'li yılları önermektedir. Knidos kandil üretiminin M.Ö. 1.yüzyılın başlarından M.S. 1.yüzyılın 3.çeyreğine dek durduğunu ve bir boşluk meydana geldiğini belirten Bailey, Oinophoros tipi kapların imalatının da bu boşluğun ardından başladığını ileri sürmektedir[125]. Knidoslu ünlü kandil üreticisi Romanesis'in çalışma dönemi ile Oinophoros cinsi kapların üretiminin başlangıcı ilişkilendirilmektedir. Knidos kazı buluntularının yayınlanmamış olması ile tabaka ve kontekst buluntularının eksikliği nedeniyle, Knidos kandilleri konusunda uzman olan Bailey'in bu görüşleri uzun bir müddet

[123] Bailey 192/73, ; Bailey 1979, 257; Salomonson 1979, ; Salomonson 1980, ; Mandel 1988, 126- 33.
[124] Kenrick 1988, 329; Brusić 1999, 39.
[125] Bailey 1975, 129; Bailey 1988, , 326- 27; Bailey 192/73, ; Bailey 1979, 257

devam eden çalışmalarda kabul görmüştür[126]. Ancak son yıllarda Knidos'ta özellikle Kap Krio ve Dionysos Stoası'nda ortaya çıkartılan kazı buluntuları ve stilistik incelemeler tarihlendirme konusundaki bu yaygın görüşün hatalı olduğunu ispatlamıştır.

Öncelikle Bailey'in ileri sürdüğü gibi kandil ve buna bağlı olarak diğer tipteki kapların üretiminde herhangi bir kesintinin ve bir boşluğun olmadığı, Knidos'taki kazı buluntuları ile anlaşılmıştır[127]. Gerçektende daha önceleri var olduğuna inanılan, böylesi uzun bir kesintinin ardından, birdenbire çok parlak şekilde Knidos'ta seramik kap üretiminin ve ihracatın başlaması mantıklı görülmemektedir. Kazı buluntularından ve dönemin siyasi ortamından anlaşıldığı üzere M.Ö.1.yüzyılın ilk çeyreği sonunda seramik üretiminde bir gerileme olmakla birlikte, endüstrinin gelişimine devam ettiği anlaşılmaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere seramik endüstrisinin bu dönemdeki gelişimi, Roma ile gerçekleştirilen siyasi ve ekonomik ilişkiler bağlamında sürdürülmüştür. Yine daha önce belirtildiği gibi geç Cumhuriyet ve erken İmparatorluk dönemi Knidos seramik tiplerinin form gelişiminde Batı Sigillataları ile Augustus dönemi metal işçiliğinin etkileri söz konusudur. Metal bir prototipin, pişmiş toprak kopyaları olarak kabul edilen Oinophoros grubu kapların, özellikle Augustus dönemi metal işçiliğinden gelişerek türediği açıktır[128]. Bu konu ile ilgili olarak Knidos oinophoros cinsinin en erken ve yaygın tiplerinden biri olduğu kabul gören pateralar üretimin başlangıcı ile ilgili stilistik açıdan önemli bilgiler sunmaktadır.

Diğer taraftan oinophorosların prototipleri olarak kabul edilen metal kaplar ile stilistik karşılaştırmaları, üretimin başlangıcı ile ilgili gerekli verileri sağlamaktadır.

Roma İmparatorluk dönemi başlarında İtalya'nın güneyinde Campania ve burada yer alan Capua'nın önemli bir metal kap üretim merkezi olduğu Cato'nun (Cato De Agricultura 135) verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Plinius (Plin. Nat. His. XXXIV, 95) Campania bölgesinde üretilen bronz kaplardan bahseder. İtalya Campania bölgesi ürünleri Avrupa'dan Karadeniz ve Doğu

[126] Mandel 1988, 126- 33; Kenrick 1988, 329; Brusić 1999, 39.
[127] Kögler 2000, 69; Mandel 2000, 57, dipnot 10; Kap Krio Mca; Doksanaltı 2000; Kögler 2005
[128] Mandel 1988, 99; Mutz 1972, 137, no 378; Yadin 1963, 58- 63, Lev. 17

Akdeniz'e dek bir çok bölgeye ihraç edilmiştir[129]. Söz konusu İtalyan metal eserleri arasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan pateralar ilk olarak M.Ö. 1.yüzyılın ikinci yarısı ile M.S. 1.yüzyılın başlarından itibaren üretilmişledir[130]. Burada imal edilen kaplar sadece bronz sanatını değil pişmiş toprak ve diğer materyallerden yapılma kapları da etkilemiştir. Doğal şartlardan kötü etkilendiği için günümüze çok zor ulaşabilmesine karşın, son yıllarda Knidos'ta Dionysos Stoasında gerçekleştirilen çalışmalarda, erken İmparatorluk dönemine tarihlendirilen bronz kaplar ile bir pateraya ait parçalar bulunmuştur. Ancak bunların İtalya üretimi olup olmadığı henüz açık değildir. Bununla beraber en azından Augustus dönemine tarihlendirilen prototip niteliğindeki metal pateraların Knidos'taki varlığı böylece açıklığa kavuşmuştur.

Daha önceleri Bailey ve Salomonson ile beraber Knidos Oinophoros üretiminin M.S. 70'li yıllarda başladığını ileri süren U. Mandel, Knidos'ta Amerikan kazı buluntularını incelemesinin ardından bu görüşünü geri çekmiştir[131]. U. Mandel özellikle Knidos pateraları ile erken imparatorluk dönemi metal pateraları arasındaki stilistik benzerliklerden ve Helenistik dönem kabartmalı kap geleneğinin devamlılığı konularından yola çıkarak, bu grubun Augustus zamanında üretilmeye başladığını ileri sürmektedir[132]. Söz konusu stilistik benzerlik özellikle pişmiş toprak pateraların kaidelerinin oluşturulmasında görülmektedir. Gerek metal gerek pişmiş toprak erken İmparatorluk pateralarının kaideleri iç içe, kademeli yükselen halkalardan meydana getirilmiştir[133]. Diğer taraftan tutamaçlı pateralar tamamıyla metal örnekleri ile özdeştir. Augustus dönemi metal işçiliği yanı sıra, pateraların özellikle dış gövde şekillendirilmeleri, bu yıllarda icat edilen kalıba dökme ve kalıba üfleme tekniğinde imal edilmiş cam kaseler ile de yakın benzerlikler göstermektedir[134]. Erken Roma İmparatorluk Dönemi gerek metal gerek cam pateraların, Knidos pişmiş toprak pateraları ile stilistik açıdan benzerlikler göstermesi ile U. Mandel üretim başlangıcını yüzyılın başlarına çekmiştir.

---

[129] Fredericksen 1959, 108.
[130] Egger 1966, 67- 164.
[131] Mandel 2000, 57- 68.
[132] Mandel 2000, 64- 66.
[133] Mandel 1988, 62; Onurkan 1988, Trakya tümülüslerinde bulunan metal pateralar.
[134] Stern 1995, 68; Arslan 1992, 33-36, 59, no 2- 5, 21.

U. Mandel'in de vurguladığı stilistik benzerliklerin yanı sıra, Knidos Kap Krio Kazılarında Merdivenli Cadde 7'nin alt kısmında tespit edilen arık doldurması [135] ile Dionysos Stoası Kanal Y1- Z1 doldurmaları[136], oinophoros cinsi kapların üretim başlangıç tarihinin Augustus dönemine çekilmesinin doğruluğunu vurgular niteliktedir. Aynı zamanda özellikle Kap Krio arık doldurması oinophoros kaplarından sadece pateraların değil silindirik ve yonca ağızlı testiler ile skyphos-kaselerin de erken dönem üretimine dahil edilmesi gerekliliğini göstermiştir. Augustus dönemine tarihlendirilen arık doldurmasında tespit edilen tüme yakın bir patera ve yonca ağızlı testi ile bitkisel bezemeli skyphos- kase ve pelike parçası grubun erken üretimini temsil etmektedir[137]. Bir satyr ve menadın betimlendiği erotik bezemeli pelike parçası stilistik yönden U. Mandel tarafından da oinophoros grubunun erken imalatı içinde değerlendirilmektedir[138]. Kanal içinde Augustus dönemine tarihlendirilen materyal ile birlikte bulunan medusa maskı ve krater- asma bezemli yonca ağızlı bir testi tarihlendirme ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Bu tipin, Knidos oinophoros üretimi içinde sevilen bir form ve bezeme unsuru olduğu gerek kazılarda gerek diğer merkezlerde tespit edilen örneklerden anlaşılmaktadır[139]. İyi tanınan bu tip oinophoros üretimi içinde M.S. 2. ve erken 3.yüzyıl grubuna dahil edilmiştir[140]. Ancak Kap Krio Merdivenli Cadde testisi gerek ince yapısı, gerek metalik grimsi kahverengi glazürü ve kabartmaların prototipi (Res.) gösteren metalik keskinliği ile daha önceki tanınan testilerden ayrılmaktadır. M.S. 2.yüzyıl testilerine göre daha gergin bir profil göstermektedir. Böylece oinophoros imalatı başlangıç aşamasına, tüm İmparatorluk dönemi içinde sevilen bir form olan, yonca ağızlı testiler de dahil olmaktadır.

Kıbrıs'ta Polis kentinde geç Augustus dönemine tarihlendirilen bir mezarda insan başı formunda plastik bir vazo tespit edilmiştir[141]. Arkeolojik bulguların yanı sıra yine U. Mandel tarafından stilistik olarak incelenen ve Julius- Claudius dönemi

---

[135] Özgan 1995b, 170- 171, resim 16, 18- 19.
[136] Doksanaltı 2000, 80, resim 3. 15
[137] Doksanaltı ……..
[138] Mandel 2000, 66, resim 4.15- 16, 5. 17- 20.
[139] Hausmann 1958, 267, Lev. 46. 1-2; Hausmann 1954/55, 136, no II 8, Lev. 46.1; Walters 1914, Lev. 32.
[140] Hausmann 1958,
[141] Hayes 1972, 412, dipnot 3.

saç modası ile bağlantı kurulan insan başı formunda plastik vazo parçaları, oinophoros grubu içinde insan başı şeklindeki plastik vazoların da imalata başlangıç tarihinin erkene çekilmesine neden olmuştur[142]. Bu parçalar da Knidos'ta, Flaviuslar döneminde kapatılan Augustus dönemi buluntuları sunan Stoa odalarından Y1 ve Z1'in kanal doldurmasından gelmiş olup, kronolojinin kurulmasını destekler niteliktedir[143].

Stilistik incelemeler ile Kap Krio ve Dionysos Stoası'nda belirlenen kontekstlerdeki bulgular ışığında Knidos Oinophoros cinsi kap üretimi en erken Augustus döneminde başlamıştır. Yine arkeolojik bulgulara göre erken üretim formları arasında pateralar, yonca ağızlı testiler, skyphos- kase ve pelikeler sayılmaktadır. Devam eden yüzyılda Knidos Oinophorosları çok daha zengin bir form çeşitliliğine sahip olmuştur.

Üretimin Sonlanışı ve Tarihsel Altyapı

Augustus dönemi ile üretime başlayan Knidos oinophoros cinsi kapları, M.S. 1.yüzyılın ortalarında itibaren bir çok merkeze ithal edilmiştir. Kabartmalı seramik pazarının önemli bir bölümüne sahip olan Knidos, bu üstünlüğünü Pergamon, Korinth gibi rakiplerine karşı devam eden yüzyılda da sürdürmeyi başarmıştır. Hatta bu durum M.S. 3.yüzyılın ilk çeyreğine dek devam etmiş görünmektedir. Ancak Knidos'ta tespit edilen arkeolojik verilere göre, sadece oinophoros cinsinde değil diğer ince seramik kap üretiminde de M.S. 3.yüzyılın ilk yarısından itibaren bir gerileme olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Knidos oinophoros kaplarının alıcısı olan farklı merkezlerde en geç M.S. 3.yüzyıla ait örnekler tespit edilirken, daha geç tarihlere ait kaplar bulunmamıştır[144]. Bu arkeolojik verilerin yanı sıra U. Mandel'in, kapların üzerinde yer alan kabartmaların stilistik incelemeleri, bunların en geç M.S. 3.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebileceklerini göstermiştir[145]. Knidos oinophoros

[142] Mandel 2000, 65, figür 5. 21- 22.
[143] Kögler 2000, 69- 70.
[144] M.S. 3.yüzyılın başı ve ilk yarısına ait dış merkez buluntuları: Iasos: Bailey 1975, 69, dip not 22. Neapolis (Kırım): Rohde 1962, 58, figür 6, 7, 9; Britova 1960, 40; Heimberg 1976, 286, no C2. Didyma: Tuchelt 1973/74, 157, no 68, Lev.59. Akmim (Mısır): Ghali- Kahil 1960, 73, figür 1-2, Lev. 4- 5; Greifenhagen, 70, no 2: Salomonson 1979, 136, figür 14; Atina: Hausmann 1954/55, 137, no III.15, Lev.44. 2; Rohde 1962, 55, figür 2; Robinson 1959, K77, Lev. 13.
[145] Mandel 1988, 131- 132.

kapları etkisi altında gelişen Kuzey Afrika kabartmalı kapları M.S. 3.yüzyıldan itibaren pazara hakim olmuştur. Bu dönemde Knidos seramik endüstrisinin içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdan yararlanan Afrika- Tunus atölyeleri, Knidos'un yerini almıştır[146].

Bahsedilen arkeolojik, stilistik veriler ile pazar paylarının dağılımları gibi nedenlerle konula ilgili bir çok araştırmacı Knidos Oinophoros imalatının M.S. 3.yüzyılın ilk yarısı içinde sona erdiği kanısına varmıştır[147].

Knidos'ta son yıllarda sürdürülen kazı çalışmaları bu görüşün gerçeği tümüyle yansıtmadığını ortaya koymuştur. M.S. 3.yüzyıldan itibaren oinophoros cinsi kapların imalatında, diğer tiplerde olduğu gibi bir gerileme olduğu açıkça bellidir. Ancak Kap Krio'da tespit edilen ve M.S. 4.yüzyıla tarihlendirilen doldurmalar üretimin şekil değiştirerek Geç İmparatorluk Dönemine dek devam ettiğini göstermektedir. Dış pazarı Afrika atölyelerine kaptıran Knidoslu ustalar yerel ihtiyaca yönelik olarak imalatlarına devam etmişlerdir. Ancak daha önceki dönemlerde görülen form zenginliği sona ermiştir. İkili kalıptan üretilme, üzerinde geometrik basit motifler ya da bunlarla birlikte stilize palmet baskıları bulunan sade testiler form repertuarını meydana getirmektedir. Pergamon'da üretilen benzer testiler[148] iki merkez arasındaki geç antik dönemde de süren bağlantıyı gösterirken, Knidos oinophoros testilerinin devamlılığını da ispatlamaktadır. Knidos geç oinophoros testileri üretim tekniği açısından öncüllerinden herhangi bir farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte cidarın belirgin olarak kalınlaşması imalata gösterilen özenin azaldığının bir ifadesidir. Diğer taraftan testileri kaplayan astar, Geç Roma C grubuna ait tabaklarda kullanılan kızıl ya da kiremit rengi astar ile benzerlik göstermektedir. Söz konusu benzerlik Knidos'un geç dönem kandillerinde kullanılan astarlarında da tespit edilmiştir. Kabartmalı seramik imalatının geç antik dönem yansıması ile ilgili olarak 2005 yılında Knidos'ta sürdürülen kazı çalışmalarında bir mezarda ortaya çıkartılan kandil buluntuları önemli veriler sunmaktadır. Çekik gövdeli bir kandil diskusunda yer alan, orijinalde M.S. 1. ve 2. yüzyıl kandillerinde kullanılan, grotesk Ganymed ve kartal mücadelesi, (Res.) aynı

[146] Salomonson 1968, 138. Afrika atölyeler dışında benzer tipte üretim yapan örnekler: Atina: Hesperia II, 1933, 193; Robinson 1959, 103, no M201- 10, Lev. 26, 37, 7; Hayes 1997, 92, figür 38.
[147] Hayes 1972, 412; Mandel 1988, 132- 133.
[148] Türr1972, 218- 221, Form D, Form E, figür 5, 6, 29, 30, 32, 33; De Luca 197h5, Lev. 59. 2.

kalıptan çıkmışçasına, Geç antik döneme ait bu kandil üzerinde görülmektedir. Bu kandil üzerinde görülen rölyef, geleneksel kabartmalı seramik imalatının geç antik dönem uzantısı olarak kabul edilmektedir.

Tüm bu veriler ışığında Knidos Oinophoros cinsi kaplarının üretiminin M.S. 3.yüzyılda gerilediği ve pazar payını kaybettiği ancak imalatın bir müddet daha yerel ihtiyaca göre M.S. 4.yüzyıla dek sınırlı olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Böylece Augustus döneminde başlayan ve yaklaşık dört yüz yıl sürdüğü anlaşılan, oinophoros üretimi Knidos'ta geç antik dönemde sona ermiştir.

Knidos Oinophoros Kaplarının Yayılma Alanları

Gerek form ve bezeme açısından son derece zengin oluşu ve gerekse de son derece albenili bir görünüme sahip olmaları nedeniyle, Knidos yapımı oinophoroslar bütün Akdeniz havzası ve Avrupa'da pek çok merkezde yürütülen kazılarda bulunmuşlardır (Harita 2). Knidos seramik üretimi içinde en popüler ve yaygın grubu meydana getiren Oinophoros kapları, imalatın başladığı Augustus döneminden M.S. 3.yüzyılın başlarına dek Akdeniz Havzasındaki birçok merkezde kolaylıkla alıcı bulmuştur. Bunun dışında bu tip kaplar Avrupa içlerinden Güney Rusya'ya hatta İngiltere'ye dek oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu buluntu yoğunluğu Knidos kaplarının antik çağda oldukça popüler olduğunu ve yoğun bir taleple karşılaştığını göstermektedir.

Arkeolojik buluntular en önemli talebin özellikle İskenderiye'den geldiğini göstermektedir. Burada tespit edilen çok sayıda örnek, başlangıçta üretimin İskenderiye'de olduğunu ileri sürdürecek kadardır. Bu buluntu yoğunluğu, Knidos ile İskenderiye arasındaki Helenistik dönemden beri var olan sıkı ilişkiler açıklayabilir. Bunun yanında Mısır- Ptolemaios metal ve seramik endüstrisinin gelişmiş olup, birçok merkeze öncül olması da diğer bir etken olarak belirtilebilir. Knidos Oinophoros kaplarının alıcısı olarak Mısır, daha sonra bu grubun etkisinde kalarak, yerel ihtiyaca yönelik, benzer tarzda kabartmalı seramik üretmeye başlamıştır[149].

İskenderiye'nin yanısıra Afrika'daki diğer önemli alıcı merkezler M.S. 3.yüzyıldan itibaren pazar payını ele geçiren Tunus'tadır[150]. Kuzey Afrika atölyelerinde üretilen oinophoros cinsi kaplar stilistik ve kompozisyon yönlerinden devamlı öncüllerini oluşturan Knidos kaplarının etkisi altında kalmıştır.

Kuzey Afrika merkezlerinden Berenike'de tespit edilen çok sayıda ve farklı formlardaki Knidos kökenli oinophoros kapları P. M. Kenrick tarafından tipolojik açıdan incelenmiştir[151]. Bu inceleme Knidos oinophoros kapları için gerçekleştirilen ilk sınıflandırmalar arasında sayılmakta ve hala değerini korumaktadır.

---

[149] Hayes 1997, 74, figür 27.
[150] Tunus: Heimberg 1976, 254.
[151] Berenike: Kenrick 1988, 327- 337.

Knidos'un yakın çevresi olarak değerlendirilebilen Batı ve Güneybatı Anadolu kıyıları ile Ege Adalarında yer alan birçok merkezde Knidos imalatı oinophoros kapları bulunmuştur[152].

İtalya ile cumhuriyet döneminden beri sürdürülen siyası ilişkilerin bir sonucu olarak Knidos ile İtalya seramik endüstrisi birbirini etkilemiştir. Bu bağlamda İtalya merkezleri Knidos oinophoros kaplarının alıcıları arasında sayılmaktadır. İtalya'da Knidos oinophorosları için talepte bulunan merkezler arasında Roma, Pompei, Tarent gibi önemli merkezler sayılmalıdır[153]. İtalya bu cins kapları alıcısı olmanın yanında Kuzey Afrika ve Mısır Atölyeleri gibi Knidos Oinophoslarından etkilenerek kendi imalathanelerine uyarlayan merkez konumundadır. Augustus döneminden itibaren M.S. 1.yüzyılda yaygın olarak kullanılan 'falloslu kupalar'ın benzerleri Knidos dışında sadece İtalyan ince cidarlı üretimi içinde Pompeii'de bulunmuştur[154]. Bu form iki merkez arası seramik alış verişinin endüstrileri yönlendirmesini göstermektedir.

Adriyatik'in batı kıyılarında ve balkanların kuzeyine dek Knidos oinophorosları yayılmıştır[155]. Güney Rusya ve Kırım kıyılarında yer alan merkezler burada belirtilmelidir[156]. Knidos kaplarının ulaştığı en batı uçta ise İngiltere'de Colchester'de bulunan silindirik bir testi- amphora parçası ile bu grup temsil edilmektedir[157].

Özetle; Bu tipteki örneklerin yayılma alanlarının son derece geniş oldukları bilinmektedir. Daha önce de söylendiği gibi, bütün Akdeniz havzası ve Kırım'ın da dahil olduğu Karadeniz kıyıları vs. Bu tipteki kabartmalı seramiklerin daha Knidos'ta üretildiği göz önüne alınırsa, yayılma alanlarının genişliğini tespit etmek mümkündür. Buna karşın, söz konusu bu türün, çeşitli tiplerinin -örneğin farklı tiplerde yapılmış amphoriskosların- yayılma/buluntu alanları, kesinlikle nispeten daha küçük bir alanla sınırlıdır.

Ancak, oinophoros grubuna dahil, belli başlı tanınmış ve sıklıkla karşılaşılan tipler, karakteristik ve tutarlı bir şekilde sürekli Doğu Akdeniz kıyılarında

---

[152] Bu merkezlerin ayrıntılı lokalizasyonları Harita 2'de görülebilir.
[153] Roma- Tarent ve Cosenca: Heimberg 1976, 254; Brusić 1999, 38, harita 7.
[154] Carandini 1977, 28, Lev.19. 85- 87; Doksanaltı 2000, 78.
[155] Brusić 1999, 39.
[156] Sov. Arc. I, 1962, 201- 202, figür 5; Heimberg 1976, figür 1
[157] AntJ 37 1957, 42, no 35, Lev.13.

görülmektedir. bu türe ait örneklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerin dizilimi aşağıdaki gibidir:

a- Batı Anadolu kıyıları ve civar adalar,

b- Mısır (özellikle İskenderiye)

c- Karadeniz'in kuzeybatı kıyıları

d- Yunanistan'da birkaç merkez, Tuna nehrinin doğu bölgesi, Adriatik denizi ve Ege denizi kıyıları.

Buna rağmen, Oinophoros grubuna ait tanınmış ve sıklıkla görülen formlar – örneğin pelikeler, silindirik şişeler ve baş formlu lagynoslar gibi- kesinlikle bu yukarıda bahsedilen bölgelerle sınırlı kalmamışlar, batıya doğru devam eden alanlarda, Tunus başta olmak üzere Roma Dönemi Kuzey Afrikası'nda ve hatta güney Fransa'da bulunmuşlardır[158].

Burada taslak halinde yayılma alanları gösterilmiş olan Oinophoroslar, -ki bunların bazıları, sanatsal özellikleri yönünden çok zengin olmayıp, malzeme açısından da çok kaliteli sayılmamalarına rağmen, yayılım alanlarının genişliği ile şaşırtıcıdırlar- bariz bir Akdenizli karakter taşırlar.

Hiç şüphesiz ki; Oinophoroslar, yapıldıkları yerden başka bir bölgeye ya da bir merkeze, ticari bağlantılar sayesinde, deniz üzerinden ulaşmışlardır.

Örneğin Kärnten (Avusturya) Macaristan, Romanya gibi yukarda kalan ülkelerde ya da Cezayir de dahi bulunmuş olmaları, bu parçaların belirli kıyı bölgelerinden (Adriatik, Karadeniz'in batı kıyıları ya da Kuzey Afrika kıyıları gibi) deniz yoluyla götürülmüş olduklarını açıklamaktadır.

Bu kadar geniş bir yayılma alanı olmasına, uzunca bir süre üretilmiş olmalarına ve bu "oinophoros grubu"na bağlı çok çeşitlilik gösteren çeşitli tiplerde pek çok örnek bulunmuş olmasına rağmen, bu tipin birliği ve ortak bir çıkış merkezi bulunduğu, ortak bir kökene sahip oldukları şüphesizdir.

Bu kap türünün bir takım örnekleri arasında görülen yakınlık ve benzerlik, sadece, belirgin malzeme uygunluğu ve iki parçalı kalıp kullanımı gibi özel tekniklerin kullanılması ile sınırlı değil, bezemeler arasında görülen birlik ve uyum açısından da söz konusudur. Ayrıca repliklerin motif hazinesi yani dekorasyon

[158] Heimberg 1976, Nr. 286

özellikleri açısından da belirgin bir uyum gösterdiği, ve bu durumun birbirinden oldukça uzak merkezlerde bulunan parçalar içinde geçerli olduğu görülmektedir. Belli başlı bazı örnekler yardımıyla da bu durum doğrulanmaktadır.

Yine bu tipteki pelikeler ve varyantları Sinferepol (Kırım), Korinth, Knidos, Delos, Apunum (Romanya) ve Tebassa (Cezayir) de bulunmuşlardır. Bu tipteki örneklerde, oiniphoros grubunun diğer örneklerinde olduğu gibi, geniş bir yayılma alanına sahiptirler ve Anadolu'dan Güney Rusya'ya hatta Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş bir alanda bulunmuşlardır[159]. Oinophoroslarla ilgili olarak ayrıca, üretildiği merkez bakımından gerçektende aynı özellikleri taşıyan bir grup olup olmadığı sorunu vardı[160] Ancak, karakteristik ve karıştırılamayacak kadar özgün olan oinophoros seramiğinin yeterince kavranamamış olmasından doğan bu sorun, bu seramik türünün son yıllarda incelenmesiyle çözülmüştür.

Oinophoros Üretim Tekniği

Knidos Oinophoros kaplarının ayırt edici özelliği olarak belirlenen unsurlardan biride üretim tekniğidir. Kaplar form özelliklerine göre çoğu kez ikili ya da daha çok dişi kalıptan üretilmektedir. Birleşme noktaları devamlı olarak ince bir şerit halinde görülmektedir. Bu özellik Oinophoros cinsi kap üreten diğer merkezlerden Knidos kaplarının kolayca ayırt edilebilmesini sağlamaktadır. Knidos'un iyi tanınan ince seramik grubu içinde yer alan bu cins kapların üretim tekniği ayrıntılı olarak bir çok yayında belirtilmiştir[161]. Özellikle İkili kalıptan imal edilen pateralarda görüldüğü üzere, imalatın teknik zorlukların gidermeye yönelik olarak açılan küçük hava delikleri dikkat çekmektedir.

Üretim Özellikleri

Kil: Üretimde kullanılan kil kandil ve diğer ince seramik kapların imalatında kullanılandan farklı bir yapıya sahip değildir. Sıkı, ince taneli, bünyesinde irili ufaklı kireç ve az altın mika bulunduran kil fırınlama ile ilgili olarak turuncu- kahverengi, kızıl kahverengi ya da grinin tonlarındadır. Aynı kap üzerinde farklı renk

[159] Rohde 1962, 56 vd.
[160] Heimberg 1976, 253.
[161] Hausmann 1954/55, 125; Bailey 1973, 12; Mandel 1988, 3.

gözlenebildiği gibi çekirdek ile kenarlar da farklı tonlamalarda olabilmektedir. İmalatın daha dikkatsiz olduğu anlaşılan M.S. 3.yüzyıl kaplarında çekirdek ve kenarlarda rek farlılığı daha sık görülmektedir.

Astar: istisnasız daldırma tekniğinde uygulanan astar, oldukça geniş bir renk tonlamasına ve repertuarına sahiptir. Genel olarak alacalı ya da metalik ve gümüşü pırıltılı olabildiği gibi donuk örneklerde mevcuttur. Daldırma tekniğine bağlı olarak çoğu kez kabartmaların dibinde astar yoğunlaşması meydana gelmiştir. Bir çok örnekte daldırma tekniğinin bir sonucu olan, kabartma dibindeki yoğunlaşmaya bağlı olarak, astarda çatlama ve pul pul dökülmeler meydana gelmiştir.

Üretimin başlangıcı ile M.S. 1. v e 2.yüzyıllarda kullanılan astar metalik ve pırıltılıdır. Ancak imalat kalitesinin gerilemeye başlaması ile astarın donuk bir hal aldığı gözlenmektedir. Knidos oinophoroslarının popülaritesini kaybettiği M.S. 3.yüzyılda kapların üzerindeki astar ince, donuk ve kili bir gri ve kahverengi tonlamalarındadır. Buna karşın Geç dönem üretimini temsil eden testiler üzerinde ise tekrar kızıl ya da kiremit rengi astar kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum Knidoslu çömlek ustalarının geç antik dönemde oldukça popüler olduğu anlaşılan Geç Roma C grubu kapların parlak kiremit rengi astarlarının kendi imalatlarında yansıtmaya çalışmaları olarak açıklanabilir.

Oinophorosların Kullanım Alanı

Değerli metal kapların taklidi olarak, bu grup form özelliklerine göre, gerek içki gerek sofra kabı olarak geniş bir alanda kullanıma sahiptir. İnce işçilikli yapıları ile günlük fonksiyonlarında çok sempozyum gibi daha özel alanlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Knidos'ta özellikle anakara bölümünde Dionysos Stoası gibi kamusal alanlarda daha sıklıkla ortaya çıkartılırken, orta ya da düşük gelirli vatandaşların ikametlerinin yer aldığı Kap Krio'da bulutu oranı dikkat çekecek şekilde düşüktür. Buna bağlı olarak bu grubun özel bir ve pahalı kaplar olduğu söylenebilir. İçki ve sofra kullanımı yanı sıra bazı formların kült kabı olduğu anlaşılmaktadır.

3. 3. 1. Oinophoros Grubu Formları

3. 3. 1. 1. Açık Kaplar

Pateralar (Madalyonlu kaseler)[162]

Konu ile ilgili pek çok kaynakta "Madalyonlu Kaseler" olarak anılırlar. Antik Dönemde patera ismi ile anılan bu kaplar, İmparatorluk devri'nden başlayarak Roma Devri Knidos seramiğinde çok yaygın bir şekilde görülürler.

Form olarak, tondo kısmı kabartmalı bir şekilde süslenmiş bir çeşit derin tavaya benzetmek doğru olacaktır.

Aşağıda bahsedileceği üzere, metal öncüllerinin taklidi olarak ortaya çıkan bu kaplar, bu amaç doğrultusunda metal örneklere benzetilmek istenmiş ve ilk yapılan – erken- örneklerinde, iç içe geçmiş oldukça çıkıntılı konsantrik çemberlerden oluşan halka kaideye sahip olmuşlardır. Keskin kenarlı bu halka çıkıntılar, metal işçiliğinin keskinliğinin tam anlamıyla bir taklididir (Res. 4). Dönem ilerledikçe, yani M.S. 2. yüzyıl ve sonrasına ait örneklerde, seramik örnekler artık kendi tarzlarını yakalamışlar ve buna bağlı olarak kaidelerinde iç içe geçmiş çemberler bırakılmış, çiçek ya da rozet şeklinde düzenlenmiş kaideler gündeme gelmiştir (Res. 5). Bazen de, plastik bir şekilde verilmiş ikili rozet orta kısımda, konsantre bir halde işlenmiş iç içe çemberlerin ortasında yer alabilir. Kaidelerinin durumuna bakarak, bu kapları kronolojik olarak sınıflandırmak mantıklıdır. Çünkü bu kaplar, ilk çıktıklarında, pek çok kap formunda olduğu gibi, metal örneklerin taklidi-devamı şeklindelerdi. Dolayısıyla, keskin konsantrik çemberlere bezeli kaidelere sahip olan pateraların, bu türün ilk örnekleri ve metal kapların taklitleri olduğunu söylemek mümkündür. Daha sonra yapılan pateralarda, kaidede nadiren tekli ve daha ziyade İkili rozet motifi sevilerek kullanılmıştır. Bu durum, kap türünün, artık metal örneklerin bir taklidi ve devamı olarak değil, kendi ana hatlarına ve özgün karakterine sahip olarak yapılmaya başlandığının bir göstergesidir.

Bu kaplar, kaideden itibaren yükselmeye başlarlar. Yükseltilen kenar kısmı sayesinde gövde elde edilir ve buradan da içe dönük olarak tasarlanan dudak kısmına, geçilir. Kabın iç kısmına doğru dönen dudak kenarı kalınlaştırılmış, böylelikle yine bir bezeme alanı elde edilmiştir: bu kısmın üzeri zaman zaman baskı

[162] Hilgers 1969, 242 vd.

yumurta dizisi, ya da spiral ve stilize yaprak sırası ile bezenmiştir. Gövdenin dış kısmı kabartma dikey yivler, bazen de dil sıralarına benzeyen kabartmalar ile kaplıdır; elde bulunan bazı materyallerden hareketle, dış çeperinin düz yani bezemesiz bir şekilde bırakıldığı örneklerin bulunduğu da söylenebilir. Bu durum, açık kase formundan alıntıdır. Gövdeye yatay olarak, uzun ve boru şeklinde yapılan ve uzunlamasına yivlere sahip bir kulp yerleştirilmiştir. Kulpun ucu koç at ya da köpek başı şeklinde tasarlanmıştır (Res. 6).

Dairesel gövdeli bu kapların, bezeme yapılacak olan tondo kısımları oldukça geniş tutulmuştur ve düzdür. Bu kısım, madalyon şeklinde olup geniş bir konu repertuarı içeren, rölyef şeklinde dekorasyonlarla kaplanmıştır: Mitolojik (özellikle de Dionysos kültü ile ilgili) sahneler, ikili hayvan mücadeleleri, savaş aletleri veya gladyatörler, mitolojik yaratıklar gibi konularda yapılmış bezemeler yer alır. Geometrik ya da bitkisel bir süsleme, pateraların tondosunda yoktur. Sahneler bazen yüzük (çember) biçimli ve ortaları kabartma noktacıklarla doldurulmuş bezemelerden oluşan bir bantla çevrelenmiştir. Sadece bir bantla çevrelenen örnekler de mevcuttur. Ancak zaman zaman bu bantların sahne ile kesişen yerleri, figürlerden dolayı kesintiye uğramıştır. Tüm veya tüme yakın örnekler elimizde yok denecek kadar azdır. Genelde bu tipteki kapların dudak-kenar kısımlarından çok küçük bir parça korunabilmiştir. Kaselere Madalyonlu Kaseler denmesinin asıl sebebi, tondo kısmında adeta bir madalyon gibi itina ile yapılmış bezemelerin bulunmasıdır.

Diğer Knidos üretimi seramiklerin neredeyse tamamında olduğu gibi, pateralar da alışılmış olduğu üzere, daldırma/batırma tekniğinde astarlanmışlardır. Bu astar, pateranın iç yüzeyi ve dışta kaide başlangıcına, bazı durumlarda kaide altına dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengiye değişen renk yelpazesinde olabilirler. Astar, madalyon kısmının motif aralarında yoğunlaşmış ve kabın genelinden daha koyu bir renk almıştır. Özetle tamamına yakını, kızıl-kahverengi kilden yapılmış olup, ince, mat ya da hafif parlak kızıl-kahve kırmızı arası astarlıdır.

Bu kapların şekillendirilmesinde ikili kalıp tekniği kullanıldığı anlaşılmaktadır: Kabın dış kısmının rölyefli bezemeleri yani kaide ve çeperi büyük bir olasılıkla düz yüzeyli bir form kabı vasıtasıyla şekillendirilmiştir; içi yani madalyon-sahneli kısmı ise, ayrıca özel bir kalıpta şekillendirilip, kabın iç kısmına

büyük bir ustalıkla yerleştirilmiş ve fırınlanarak pişirilmesi esnasında da iyice sağlamlaşmıştır.

Elde bulunan malzemeler ışığında, bu türün karakteristik özelliklerinden birinin de, İkili gövdenin yani madalyonlu iç kısmın ve kabın dışının tondoda gerçekleşen birleşme yerinde, daha önce de söylendiği gibi, küçük havalandırma delikleri bulunması olduğu söylenebilir. Fırınlama-pişirme esnasında görülen farklı derecelerdeki kurutma aşamaları sırasında, bu tipteki çift tabanlı kaplarda oluşabilen kabarma ve ayrılmaları önleyebilmek amacıyla, kabın madalyon kısmına küçük havalandırma delikleri yapılmıştır. Ancak bu küçük delikçiklere ve dış çeperdeki dil motiflerine sıklıkla rastlanmasına rağmen, bu türün her örneğinde görüldüğünü söylemekte güçtür: Madalyonlarında aynı konuyu işleyen kaselerin birinde, havalandırma delikçikleri bol miktarda görülebilirken, diğerinde hiç yoktur. Dikkatsiz yapılan uygulamalarda, fırınlama sırasında meydana gelen deformasyona maruz kalan örnekler veya sonradan birleştirildiği yerden ayrılan örnekler de bulunmuştur (Res. 7) .

Knidos atölyelerinin gerek iç gerek dış piyasa sevilen kabartmalı kap formlarında olan pateralar birçok merkezde ortaya çıkartılmış ve yerli ve yabancı müzelerde çok sayıda örneği daha 19.yüzyıldan beri sergilenmektedir[163]. Metal kapların[164] etkisiyle yaratılan tip kısa sürede pişmiş toprak imalatında popüler olmuştur.

Özellikle Doğu Trakya tümülüsleri olarak adlandırılan ve bugünkü Kırklareli ili sınırları içerisinde bulunan tümülüslerde, Knidos'ta çıkardığımız pişmiş toprak pateralar ile çok benzerlik gösteren metal pateralar bulunmuştur[165]. Bu metal örneklerden kimilerinin de kulpları Knidos örneklerinde olduğu gibi silindirik olup, koç başı şeklinde sonlanır, kimilerinde ise düzdür ya da Eros şeklinde sonlanır.

[163] Adamsheck 1979, 66-9, Lev. 21. Leda- Zeus: CVA Gotha 2, 48, nr.3, Lev.93.3. Dionysos: CVA-Musée Scheurleer, Amsterdam 2, 11, Lev. 18. Zadoks 1962, 61-66. Keçi: Deshayes 1952, 251-77; Ghali-Kahil 1960a, 136, no.38-39, Lev. LXII. Edgar 1911, 72, Lev. XXVII. Gehrig 1980, 198-78, 72, no.54.. Homann-Wedeking 1968, 500-01, Lev. 633. Pagenstecher1913, 59-64, Lev. 20; 83, Lev. 38. Zahn 1909, 559-70. Vetter 1975, 14, T.30. Slane 1990, 38-39, n0.67-68, Lev. 6. Salomonson 1975, 34-37, Lev. 93-94

[164] Egger1966, 67-165; Hinz 1969, 393-409; Duval, Boucher 1976, 115-25.

[165] Onurkan 1988, 1 vd.

Kaide kısımlarında yer alan iç içe geçmiş yivler, yukarıda bahsedilen seramik şekillendirme tarzının da prototipidir.

Tondosunda kabartma madalyonlu kaseler daha Helenistik dönemden itibaren tanınmaktadır[166]. Ancak Knidos pateralar genel form ve kabartma özellikleri ile erken Roma İmparatorluk dönemine ait çok sayıda örneği günümüze ulaşan metal pateraların pişmiş toprak kopyalarıdır.

Daha önce sanılanın aksine[167], bu tip pateraların yerel atölyelerde MS. 1.yüzyılın ilk yarısından önce imal edilmeye başlandığı ile ilgili arkeolojik veriler son yıllarda Kap Krio[168] ve Dionysos Stoasında[169] belirlenen doldurmalardan elde edilmiştir. Helenistik dönemden itibaren kabartmalı kap kacak üretiminde güçlü bir gelenek oluşturan, Knidos çömlek ustalarının, metal pateraların taklidini ilk olarak imal etmeleri ile ilgili olarak gerekli stilistik ve arkeolojik veriler U. Mandel tarafından son yıllara gerçekleştirilen araştırmalarla sunulmuştur[170].

Üretim anlaşıldığı üzere özellikle Flaviuslar döneminde ve M.S. 2.yüzyılın başlarında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu tipin yerel çömlek atölyelerinde imalatının devamlılığı ile ilgili veriler Kap Krio teras yerleşmelerinde belirlenebilmiştir. Kap Krio 3.terasta M.S. 4.yüzyıla tarihlenen bir Sarnıç doldurmasında ve diğer noktalarda ortaya çıkartılan balık formunda Patera kulpları geç dönem üretimi temsil etmektedir.

Bu türe ait diğer örnekler, yapım tekniği ve karakteristik özellikleri ile çok benzeşmekte olup, doğu Akdeniz'de bulunan pek çok merkezde gün ışığına çıkarılmıştır. Bu türün farklı aşamalarına ait oldukça fazla sayıda örnek, Alexandria'da bulunmuştur. Ayrıca Batı Anadolu'da, özellikle kıyı kesimlerinde ve komşu adalarda Ege Denizi kıyılarında ve hatta Güney Rusya'da bu türden örnekler bulunmuştur[171].

---

[166] Pagenstecher 1912, 146-173.
[167] Kenrick 1985, 336; Mandel 1988, 110- 11.
[168] Kap Krio merdivenli Cadde 7'de bulunan ve M.S. 1.yüzyılın ilk iki çeyreğine tarihlenen doldurmada ortaya çıkartılan ve bu grup içinde iyi tanınan sarhoş Dionysos paterası erken imalat ürünleri arasındadır.
[169] Doksanaltı 2000, 80, figür 3. 15.
[170] Mandel 2000, 58- 65; Kögler 2004, 94- 104.
[171] Dünyanın pek çok önemli müzesinde ve ayrıca bahsedilecek olan birçok özel koleksiyonda, büyük bir ihtimalle Knidos yapımı olan bu pateralardan mevcuttur. Önemli birkaçı için: Mısır: Breccia 1909, 300vd. (11 örnek); Pagenstecher 1913, 61vd., Lev. XXI.

Hakkında pek çok tartışma ve yorum bulunan bu kaselerin rölyefleri dar bir çerçeve içinde olup, Dionysos'la ilgili bukolik ve mitolojik ögelerden oluşmakta olduğu düşünülmekteydi; hatta söz konusu bu üç temanın da çeşitliliğinin oldukça az olduğu ve mitolojik konular olarak ele alınan bezeme unsurlarından genellikle sadece Medusa Herakles ve Hera betimlemeleri bulunduğu söylenmekteydi[172]. Ancak, daha sonra yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular, özellikle de Knidos'ta yürüttüğümüz kazı çalışmaları vasıtasıyla elde edilen örnekler, durumun düşünüldüğü gibi olmadığı açıkça ortaya konmuştur. Kuğu-Leda, Kartal-Ganymed, Amazonamachia, Nereid-boğa başlı karışık yaratık, İsis ve hatta Aphrodite'nin tasvir edildiği bir örnekte (Res.) gün ışığına çıkarılmıştır[173].

Pateralar hakkında yapılan ilk çalışmalarda, konuların çok sınırlı tutulduğu düşünülmekteydi. Ancak son yıllarda özellikle Knidos'ta yürütülen kazı çalışmaları sırasında konuların sanıldığı kadar sınırlı ya da kapsamsız olmadığı anlaşılmıştır. Kandillerin diskus kısımları kadar renkli ve geniş konulara sahip olamasalar da, ikili hayvan mücadeleleri ya da sadece hayvanlar bile bu kapların tondolarında görülebilmektedir. Ancak, sevilen, tercih edilen ya da popüler konuların belli olduğu göz önünde bulundurulursa, şimdiye kadar bulunan madalyonlu kaselerin üzerindeki rölyeflerin birbirinin tekrarı veya devamı olduğu ve çok fazla aynı türden örnek bulunması şaşılacak bir gelişme değildir.

Örneğin Utrecht Koleksiyonunda yer alan bir parça ile tam olarak birebir benzerlik gösteren diğer bir örnek, I.C. Love başkanlığında yürütülen Knidos kazılarında gün ışığına (Res…) çıkarılmıştır[174]. Ayrıca daha pek çok sayıda aynı sahne ile bezenmiş yani madalyonunda aynı sahne bulunan örneklere farklı

---

[172] Breccia 1909, 303 vd., Res. 52-56, Pagenstecher 1923, Lev. Xxıb; Edgar 1911, Lev.Xxvıı.

[173] Bilinen ve yaygın patera bezemelerinin dışında kaldığı için, dalında öncü ve belki de tek olan bu örnek, maalesef kırık bir şekilde çıkarılmıştır. Patera'nın sadece tondosunun alt kısmı mevcuttur ve burada, iki yivli gövdeli surun arasında aphrodite tasvir edilmiştir. Ayaklarının ve buna bağlı olarak bacaklarının aldığı şekilden dolayı Praxiteles Aphrodite'si olabileceği düşünülmektedir. (Res..) Sütunlar yukarıya doğru genişleyen bir şekilde değil de, aynı kalınlıkta (çapta) devam eder niteliktedirler. Bu yüzden Dorik bir Aphrodite tapınağından ziyade, Korinth ya da İon düzeninde yapılmış bir Aphrodite Tapınağından söz etmek mümkündür.

[174] Love 1968, 126, res. 23. Bir aslan tarafından saldırıya uğrayan bir dağ keçisini betimleyen aynı şekildeki bir tondo da Knidos'ta yürüttüğümüz kazılar sırasında bulunmuştur. (Res…)

merkezlerde rastlanmıştır. Örneğin, Amsterdam'da bulunan bir Chios örneğinin[175] , İskenderiye'de bulunan Leda motifini tekrarladığı, yine Efes'te bulunan Medusa bezemeli bir örneğin Mısır buluntuları ile paralellik gösterdiği görülmektedir[176]. Salt konulu bezemeler açısından değil, yer doldurucu-çerçeveleyici motifler açısından da Knidos'ta bulunan örneklerle dünyanın çeşitli müzelerinde bulunan örnekler benzeşmektedir, örneğin; ortası kabartma şeklinde noktacıklarla doldurulmuş çemberlerden oluşan bant çoğu zaman aynıdır.

Çok farklı merkezlerde bulunan sözkonusu bu örneklerin, form ve bezeme yönünden gösterdikleri bu benzerlik, aralarındaki bağlantının ve aynı türden oluşlarının bir işaretidir.

Şimdiye kadar kısaca karakteristik özellikleri verilmeye çalışılan kabartmalı kaplar, bir takım özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Materyal, teknik ve Rölyef stili yönünden ikinci gruba ait örnekler, az sayıda birtakım özellikleriyle ana gruba bağlıdırlar. Madalyonda yer alan bezemelerin daha önce bahsedilen kaselerde olduğu gibi, alışılmış bir şekilde küçük karakteristik delikçiklerle bağlıdırlar.

İşçilik yönünden de ana grup ve ikinci grup farklılık gösterir. Birinci gruba ait mevcut örneklerde, kaidede yer alan İkili rozet, iç içe geçmiş çember bantlarla çevrilidir işleniş yönünden kalıpta bastırılmış gibi görünen bu rozetleri çevreleyen konsantrik halkalar, seramik dekorasyon unsuru olarak görülmekten ziyade, metal kaplarda görülen iç içe geçmiş çark izlerine ve kulplu (tutamaklı) kaselere benzemektedirler.

Ayrıca böylesi özellikleri gösteren metal ve özellikle de bronz örneklerin yanı sıra, Salomonson gibi bazı araştırmacılar, üçüncü grup olarak sayılabilecek bir diğer grupta Terrakotta kaseler olduğunu söylerler[177]. Bu kaselere ait örnekler, Akdeniz Bölgesi'nde, özellikle Doğu Akdeniz Bölgesi'nde, yer alan pek çok merkezde bulunmuştur. Bu seriye ait örneklerin çıkış noktası, bizim örneklerimizle bağlantıları, muhtemelen Anadolu kökenli oluşları ve bizim madalyonlu kaselerin erken örnekleri yani bir anlamda öncüleri oldukları inkar edilemez. Söz konusu bu üçüncü gruba ait

[175] Allard Pierson Müzesi-Amsterdam'da, Env. No: 2733 olarak sergilenen bu patera parçasında betimlendiği şekilde Knidos'ta yürüttüğümüz kazılarda da bir parça bulunmuştur. Her iki parçanın da aynı kalıptan çıkmış olması muhtemeldir.
[176] Salomonson 1979, 118.
[177] Salomonson 1979, 118.

en tanınmış ve en iyi şekilde korunmuş örnek, şu an Berlin'de bulunmaktadır ve İtalya'da Adriatik Denizi kıyılarında yeralan Chieti'de bulunmuştur[178].

Bu kasede, Herakles'e ithaf edilen bir adak bezeme bulunmaktadır: Ağır, büyük bir gürz tarafından taşınan Torpaion'un her iki yanında çeşitli savaş aletleri (kılıç, kalkan, miğfer, zırh) ve Arena'da "ruidarii" olan hizmet rütbelerini tamamlamış olan iki gladyatöre ait teçhizat mevcuttur. Oldukça enteresan içerikli ve antik dönemden güzel bir görünüm sergileyen bu sahnenin sonraki paraleli (benzeri) erken imparatorluk devrine ait kandillerde de görülmüştür[179].

Yine üzerinde aynı sahnenin yer aldığı kaselere (Madalyonlara) ait iki tondo parçası –biri Aquileia'da ve Güneydoğu Sicilya'da gün ışığına çıkarılmıştır. Bu tipteki kaselere ait koç başlı yiv kanallı gövdeli bir kulp, gövde-ağız kısmından kırılmıştır ve kalan dudak kısmının üzerinde yine bir kalp baskılı bezeme görülmektedir; bu kulp, demin bahsedilen, Mısır'dan bulunup Delfi'de sergilenen parçanın kulpu ile hemen hemen aynıdır. Newton tarafından Knidos'ta bulunup British Museum'a götürülmüştür ve halen British Museum'da bulunmaktadır [180]. Bu tarzın devamı ve aynı nitelikteki parçalar, Long Island Üniversitesi tarafından Knidos'ta (Res…) bulunmuştur [181].

Bu şekilde kulpları bulunan söz konusu bu son gruba ait kaselerin bezemeleri, genellikle çeşitli silah motifleri ile sınırlandırılmıştır. Ancak aynı tipten, az sayıda mitolojik konularla süslenmiş örneklerde mevcuttur.

Yukarıda bahsedilen bu üç gruba ait örnekler, özellikle Doğu Akdeniz kıyılarından Doğu İtalya'ya kadar bir alanda bulunmuştur Korfu'dan bulunan kase ise, Korinth'te çok sayıda bulunan kabartmalarla aynı kronolojik çizgidedir. Bu tipe ait kabartmalı kaseler -ki bunlar "Spitzer Becher" olarak anılmaktadır- M.S. 2. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başı arasına ve hatta M.S. 3. yüzyıllın ilk çeyreğine kadar tarihlenebilmektedir.

Yukarıda bahsedilen son gruba ait örnekler, yani silah motifleri bezeli kaseler ve bunların devamı niteliğindeki mitolojik bezemeli kaseler, bronz örneklerin devamı sayılabilecek imitasyonlardır; bu bronz örnekler tam olarak tarihlenebilmektedir.

---

[178] Salomonson 1979, 119.
[179] Bailey 1965, 35, Nr. 58.
[180] Newton 1865, 462.
[181] Love 1968, 126.

Ayrıca sahnelerinde görünen antik argümanların özelliklerinden dolayı, kesinlikle M.S. 1. yüzyıla tarihlenebilirler.

Yukarıda sözü edilen bu üç gruba ait örneklerin tarihlemeleri göz önüne alınırsa, her üç grubunda Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcından (Erken İmparatorluk Dönemi) M.S. erken 3. yüzyıla kadar görüldüğü söylenebilir.

Bu gruba ait erken örnekler olarak, silah betimlemeli ve kulplu olanlar görülmektedir. Bunun ardından, en geç M.S. 100'de, delikli madalyon kısımları ve kaidelerinde İkili rozetler bulunan örnekler gelmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu tipteki örnekler, M.S. 2. yüzyıl boyunca görülmektedir. Söz konusu bu üç grupta değerlendirilen kaseler arasında, ortada yer alan grup ise; madalyon kısmında delikler bulunan ve kaidesinde İkili rozet yerine çemberler yer alan gruptur ki bu özellik -konsantrik çemberler- metal örneklerin devamı/taklidi özelliğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu gruba giren örnekleri geçiş grubu olarak nitelemek yanlış olmaz. Yani çok fazla sayıda örneği bulunan iki ana grup arasındaki bağlantıyı gösteren ve geçişi sağlayan gruptur.

Burada, kabaca taslak halinde yapılan gruplandırma sonucunda, en erken metal örneklerden ve onların devamı/taklidi olabilecek erken seramik örneklerden, kendine özgü karakteristik özellikleri ve tipik dekorasyon unsurları bulunan madalyonlu kaplara geçilmiş ve sonuçta bu kaplar kendilerine daha büyük bir yer elde edebilmişlerdir.

Söz konusu bu gelişimin aşamalarının peş peşe olması gerekliliği yani aralarındaki tarihsel farkın anlatıldığı şekilde olması gerektiği parçalar incelendikçe iyice açıklığa kavuşmuştur.

Her şeyden önce, grup 1 ve grup 2 içinde değerlendirilen bu türün geç örnekleri, şüphesiz aynı üretim merkezinde yapılmıştır. Erken grup olarak değerlendirebileceğimiz 1. ve 2. gruplar ile türünün en geç örneklerini sergileyen 3. grup arasında, tema yönünden açıdan belirgin bir duraklama söz konusudur.

Hepsi Knidos üretimi olup, aralarındaki bağlantı tartışmasız gözler önündedir. Bu tip, yukarıda da değinildiği gibi, zamanla kendi karakterini bulmuş ve daha özgün bir form olarak Knidos seramik üretimi içinde yerini almıştır.

Ayrıca, aynı özellikleri gösteren ve aynı gelişim aşamasında bulunan örnekler, birbirinden oldukça uzak merkezlerde bulunmuştur. Kabartmalı kaseler

grubunun ilk örneklerin devamı olduğu şüphesizdir. Aynı şekilde, kabartmalı kase üretim merkezlerinde, başka ne türde kabartmalı seramik üretildiği de önemli bir sorudur.

Bizim kabartmalı kaselerle diğer başka tiplere ait kabartmalı seramikleri karşılaştırmak, teknik ve malzemenin çok başka özelliklere sahip olmadıkları durumlarda, dekorasyon unsurlarının ve tarzının benzerliği ile mümkün olmaktadır. Bu durumun daha iyi izah edilebilmesi için aşağıdaki açıklayıcı örnek kullanılmıştır:

Knidos'ta bulunan bazı patera tondosu parçalarının üzerinde üzerinde, asma dalları-yaprakları arasında, ve yaprakları betimlenmiştir. Bu asmanın dallarına asılı bulunan yapraklar, beş bölümlü oluşları ile doğal yani doğada bulunan üç bölümlü asma yapraklarından farklı olarak betimlenmişlerdir ve bu özellikleriyle bir asma yaprağından ziyade philodendron yaprağını andırmaktadırlar[182]. Bu özellikteki yapraklar, Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki merkezlerde bulunan İmparatorluk Dönemi kabartmalı kapları da dahil olmak üzere "OINOPHOROI" olarak anılan kapların tipik spesifik karakteristik özelliğidir. Bu tipin, tanınmış pek çok şekli bulunmaktadır: yukarıda bahsedilen silindirik şişeler, Pelikeler, Amphoriskoslar, Yonca ağızlı testiler, konik testiler, düz karınlı lagonaeler, mataralar, kafa formlu testiler, ve bardaklar başlıcalarıdır. Şimdiye kadar görüldüğü gibi, kabartmalı kapların, özellikle de madalyon kısmında delikler ve kaidesinde rozet motifi bulunan kapların alt yüzleri de işleme açısından hesaba katılmıştır.

"Oinophoros Grubu" olarak anılan kabartmalı seramikler, daha önce de ayrıntılı şekillerde ele alınmışlardır: Hausmann, Bailey ve diğer araştırmacılarında söyledikleri gibi Oinophoros üretimi, M.S. 2.yüzyıl'ın ilk yarısında başlamış ve daha sonraları (en azından pelike ve silindirik şişeler gibi sıklıkla karşılaşılan tiplerde) M.S. 3.yüzyıl'ın 2. çeyreğine kadar görülmüşlerdir[183].

Bu türün tamamı için söz konusu olan bu genel zaman tespiti, kronolojik verilere dayanarak, karakteristik açıdan uyum gösteren bizim kabartmalı kaselerimizle uygunluk göstermektedir. Ancak ne yazık ki, bu genel tarihleme, birbirini takip eden gelişim-üretim aşamalarının tespitini ve detaylı bir bölümlemeyi gerçekleştirememektedir.

---

[182] Salomonson 1979, 122.
[183] Bailey 1972-1973, 13.

Buna rağmen, tipolojik ve stilistik noktalardan hareketle, birbiriyle ilişkili örnekler veren bu uzun üretim aşamasında, bir yandan her defasında tercih edilen bir form oluşu, diğer yandan genel ve özel dekorasyon stilleri ile göze çarparlar.

Bahsedildiği gibi, oldukça zengin model kalıpları görülür. Sırasıyla, plastik özelliklere sahip olan "kalıplama" stili, ardından gelen "kertik-çentik" stili ve son olarak ta linear bezemeleri ile göze çarpan "yarık-çatlak" stili görülür. Daha önce bahsedildiği gibi, Knidos'ta bulunan paralel örneklerde, stilistik açıdan ele alınarak yapılan bu tarihlemeyi, arkeolojik açıdan da onaylamaktadır.

Önceleri, yukarıda bahsedilen konu tam olarak araştırılıp anlaşılmadığı için, bir yandan oinophoros şeklinde bezenmiş ancak Oinophoros cinsine ait olmayan parçaların yarattığı problemler, diğer yandan da çok önemli grupların –daha önce bahsedilen kaseler gibi- bu türün temsilcilerinden olarak görülmeleri gibi problemler de vardı[184]. Yani bir türün malzemesi değişik bezemesi aynı, bir diğer türünde formu-tipi ayrı olması kafa karıştırıcı bir unsurdu ama aslolanın malzemenin cinsi olduğu yapılan araştırmalar ve gruplamalarla netlik kazanmıştır. Yani, oinophoros cinsinden olmayan bir seramik üzerinde, her ne kadar Oinophoros cinsi seramiklerde daha çok görülen bezemeler yer alsa da, aynı grup içinde değerlendirilemez. Oinophoros seramiği, diğer türlere göre daha kalın, nispeten kaba, pişme esnasında görülen ısı değişimlerinden dolayı seramiğin içinin daha koyu renkte kalması gibi bir takım özelliklere sahiptir. İnce cidarlı kaplar gibi, aynı renkte pişmiş iç ve dış hamurdan söz edilemez. Katkı maddeleri de (küçük kireç ve daha az mika) fazlacadır. Amaç, bu kadar kalın tutulmuş bir hamuru pişme esnasında oluşabilecek kırılma ve çatlamalardan korumaktır. Knidos buluntularından hareketle, özellikle kapalı kapların hamurlarının çok daha kalın olduğu, kırıldığı zaman hamurun içi ve dışının çok farklı renklerde pişmiş olduğu anlaşılmıştır.

Yukarıda bahsedildiği gibi, malzemesi, tekniği ve karakteristik yayılma alanından dolayı, oinophoros grubuna ait ve ayrıca alt-kaide- kısmına kazıma şeklinde yazılmış oinophoros yazısından dolayı, bu türün isimlendiricisi olarak kabul edilen örnek Baltimore'da bulunan silindirik bir şişedir. Bu yazı, oinophoros adının kaynağının belirlenmesi sorununu gündeme getirmiştir. Özellikle geç dönem

[184] Heimberg 1976, 285.

oinophoroslarının muhtemelen ölü kültü ile ilgili olarak (sepulkral amaçla) imal edilmiş oldukları düşünülmekteydi[185]. Bu ihtimal, bir yandan da 1980'li senelere kadar tanımlanabilmiş Oinophoros parçalarından sayıca büyük bir kısmının mezar buluntusu olarak ele geçmiş olmaları ile, diğer yandan da oinophoroslar üzerinde yer alan pek çok değişik dekorasyon unsurunun yaklaşık aynı dönemlerde ve geç imparatorluk devrinde üretilen lahitlerle büyük bir uygunluk gösteriyor olması ile de desteklenmekteydi. Ancak, ilk ihtimalde yer alan mezar buluntusu olma durumu, dünyanın çeşitli müzelerinde sergilenen oinophorosların korunma durumları açısından değerlendirildiğinde anlaşılmaktaydı, ikinci ihtimalde yer alan dekorasyon unsurlarından kastedilen ise, içerik ve ikonografik açıdan değerlendirmeydi. Ancak son yıllarda yürütülen kazılarda, Knidos'un kent merkezinde yer alan pek çok noktada (Kap Krio ve Stoa'daki dükkan sıraları, yuvarlak tapınak terası civarındaki yerleşimler gibi) sadece sepulkral amaçlara yönelik bir üretim olmadığı gözler önüne serilmiştir:

a- Knidos'ta, gerek Amerikalılar gerekse de son dönem Türk kazılarında, oinophoros türüne ait çok fazla sayıda parça, şehrin yerleşim yerlerinden kalan kısımların da bulunmuştur. Özellikle 1996 senesinden beri sürdürülen Dionysos Terası Stoasında oinophoros türünden pek çok seramik kaba ait fazla sayıda parça gün ışığına çıkarılmıştır. Bu durum, yukarıdaki düşünceye pek uymamaktadır.

b- Sepulkral teorisi, Oinophoros türüne ait örneklerin çok fazla sayıda ve oldukça geniş bir alanda bulunması durumuyla örtüşmemektedir.

c- Ortaya konulan deliller, açık bir şekilde oinophoroslar üzerinde yer alan figüratif bezemelerin ve figürlü anlatımların lahitlerle benzeştiğini daha doğrusu lahitlerden alındığını ortaya koymaktadır. Burada, genel anlamda bir antik mirasçılık yani geleneğin devam ettirilmesi söz konusu olabilir. Özellikle de Roma imparatorluk devri resim sanatına ait öğelerden, tamamen farklı anlamlara gelecek şekilde ya da tamamen farklı ressam grupları tarafından yararlanılmış olması durumu söz konusudur.

Böyle bir sepulkral anlamı önemli hale getiren düşünce, sonuçta oinophorosların önemli ve açık ilk kullanım amaçlarıdır. Yukarıda bahsedilen yazılı

[185] Hausmann 1955, 143; Heimberg 1975, 253.

örnekte de bu, büyük bir çoğunluğu kilden (bazen de gümüş, bronz ya da camdan) yapılmış pek çok örnek, çok fazla sayıda bulunmuştur. Dolayısıyla günlük kullanım için kullanılmadılarsa bu kadar çok yapılmazlardı.

Kıta Yunanistan'da çok az sayıda oinophoros örneği ve fragmanı bulunması nedeniyle bu türün ilk üretim yeri yani çıkış yeri olarak kesinlikle gündeme gelmemektedir ve bu konuda şimdiye kadar çalışmalar yapan oinophoros araştırmacıları da hemfikirdirler. Yine aynı şekilde, oinophorosların çıkış yerini Karadeniz bölgesinde düşünmekte doğru değildir. Gerçi antik dünyanın bu ıssız köşesinde de nispeten fazla sayıda oinophoros örneği bulunmuştur. Ancak dağılma - yayılma- alanları ve en çok bulundukları bölge göz önüne alındığında, Karadeniz bölgesi'nde üretilip bütün bir Akdeniz üzerinden yine Akdeniz Bölgesi'ne yayılma ve bu şekilde Akdeniz'in batısındaki en uzak köşelere dahi gönderilmiş olma ihtimali çok düşüktür.

Başta İskenderiye olmak üzere, Mısır'da, daha önce de pek çok kez belirtildiği gibi, bu türe ait çok fazla sayıda örnek bulunmuştur. Bu parçaların varyasyonları, tipolojik açıdan bakıldığında, nispeten sınırlıdır: kendine özgü formlar henüz sayıca azdır ya da hiç rastlanmamaktadır. Bu durumda, Mısır'da bulunan parçaların lokal amaçlı (yerel kullanım amacıyla) üretilmekten ziyade, dış piyasalar için üretilmiş olması gerekmektedir, ancak, oinophoros kilinin pek çok anlayan tarafından da söylendiği -ve İskenderiye menşeili kaplara bakıldığında da anlaşılacağı- üzere, İskenderiye kilinden çok farklı olduğu da şüphe götürmez bir gerçektir; dolayısıyla İskenderiye'de üretilmemişlerdir.

Ayrıca, Anadolu'nun güneydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde de muhtemel bir çıkış yerinden yani kökenin buralar olduğundan söz etmek mümkün değildir.

Anadolu'nun güneydoğudaki komşusu Suriye'de ve Kıbrıs adasında da nispeten yoğun arkeolojik araştırmalar ve çalışmalar mevcuttur. Ancak buna rağmen buralarda çok çok az sayıda oinophoros örneği bulunmuştur.

Böyle bir lokalleştirmeye yardımcı olacak en önemli delil ise, Bailey'in de itinalı bir şekilde anlattığı gibi[186], çok geniş bir konu olan Knidos kandillerinin, Demeter kutsal alanında bulunanları ile, oinophoroslar arasındaki adak resimleri

[186] Bailey 1972-1973, 11vd.

yönünden benzerliğidir. Bu benzerlik, Bailey'in de söylediği gibi, pek çok merkezde bulunmuş olan bu tipteki kandillerin Knidos'ta üretildiği ya da istisnasız bir şekilde tek elden çıktığını göstermektedir. Knidos için önemli ve büyük bu kutsal alanda bulunan adak kandillerinin, hiç şüphesiz büyük ve sabit bir talebi vardı, bu durum açısından, yukarıda sıralanan son iki bulgu da onaylanabilir. Fakat sadece bu alanda bulunan kandillerle değil, Knidos'un diğer yerlerinde bulunan ve aynı karakteristik özellikleri gösteren kandillerle bir özdeşleştirme yapmak çok kolaydır ve tipik Knidos özellikleri görülür.

"Oinophoros"lar ve "Knidos Kandilleri" arasındaki yakın akrabalığın/benzerliğin, en önemli göstergelerinden birisi de; oinophorosların yapımında İkili (ikili) kalıp tekniği kullanılmış olmasıdır. Zira bu durum, alışılmış çömlekçi çarkı ile şekillendirilme durumundan farklıdır ve sanki bir anlamda kandil yapım teknikleri geleneğinin bir devamıdır.

Ayrıca, daha önce de bahsedildiği gibi, oinophoroslar ve Knidos kandilleri arasındaki benzerlik, teknik ve malzemenin görüntüsü ile sınırlı değildir. Bezeme amaçlı kullanılan motifler ve bunların işleniş biçimleri arasındaki benzerlikte göze çarpıcı niteliktedir. Böyle pek çok benzerlik ve bu benzerliklerin değerlendirilmesi sonucunda, Knidos üretimi kandillerle oinophoroslar arasında, gerçek ve somut bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Her iki gruba ait örnekler, farklı tarihlerde yapılmış olsalar bile, aynı Knidos geleneğine mensupturlar ve aynı atölyenin özelliklerini taşırlar.

Oinophoroslar ve Knidos kandilleri arasında dolaysız ve kesin bir ilişki, Knidos'un çıkış merkezi olduğunu zaten gözler önüne serer. Daha sonraları, (M.S. 3. yüzyılda) Roma Dünyasının başka bir bölümünde (Kuzey Afrika'da) Anadolu'nun oinophorosları ile doğrudan bir benzerlik sergileyen, ancak onun bir devamı, bir takipçisi olan diğer bir kabartmalı seramik türü ortaya çıkmıştır. Bu konudaki inisiyatif, ilk olarak bu türe ait örnekler veren kandil atölyelerinin ortaya çıktığını kabul etmek yönündedir.

Knidos'un kandil üretimi açısından M.S. 1.yüzyılın sonu ve M.S. 2. yüzyılın başı en parlak olunan zamandır. Bu parlak zaman içinde, Romanesis adlı atölyenin üretim yılları olan ve yeni araştırmalarla yaklaşık M.S. 80-130 yılları arasına yerleştirilen dönem, en önemli ve en zirvedeki dönemdir. Bu atölyenin, göze

çarpacak kadar büyük bir başarıya imza atması, muhtemelen Doğu Akdeniz Bölgesi'nde ilk defa, Rölyefli kandilleri İtalya menşeili kalıplar yoluyla geleneksel Helenistik çizgiye uyarlaması sayesindedir.

"Romanesis" imzalı bu kandillerin, Akdeniz havzasının pek çok yöresine yayılmış olması ve hatta Kuzey Afrika'dan Güney Rusya'ya kadar olan geniş bir alanda bulunmuş olması sayesinde, Knidos üretimi kandillerin yaklaşık M.S. 80–130 arasında en parlak ve dolayısıyla en geniş yayılma alanına kavuştuğu söylenebilir.

Kandillerin Yayılma alanları ile, oinophorosların kronolojik olarak yayılma alanını gösteren harita karşılaştırıldığı zaman, belirgin bir şekilde yayılma alanlarında benzeştiği görülür. Kandiller daha sık ve daha fazla bulunmuş olmalarına rağmen, oinophoros cinsinden seramikle hemen hemen aynı yerlerde bulunmuşlardır.

Oinophoroslar ve Knidos kandilleri arasında, atölye ve üretim merkezi açısından yakın bir ilişki olduğu görülmektedir; ayrıca, Knidos kandillerinin M.S. 100 civarındaki konumu göz önünde bulundurulursa, sadece yapım-üretim yönünden değil, aynı zamanda geniş yayılma alanları konusunda da Oinophoros grubuna öncülük ettiğ görülür.

Sözkonusu bu tipin, İskenderiye menşeili olanları, konu üzerinde çalışanlar tarafından tipik İskenderiye örnekleri olarak görülmekte idi[187] işçilik ve üretim yönünden benzerliklerinin özde aynı oluşu, gerçekten de oinophoros türünün temsilcileri olduklarını göstermektedir. Bu saptamalar sayesinde, şu ana kadar ele alınan kap tiplerinin kesinlikle Anadolu menşeili oldukları tartışmasızdır.

Kaidelerinde İkili rozet bulunan kabartmalı kaselerde, bezeme unsuru olarak gladyatör silahları veya mitolojik ögeler bulunması, bir yandan da çıkış yerlerinin tespitinde, başlangıçta anlatılan soruya dönülmesine sebep olmaktadır.

Örneğin, M.S. 1. yüzyıldan böyle bir gladyatörlü kase daha önce de belirtildiği gibi, eski ve yeni Knidos kazılarında da bulunmuştur[188]. Bu durum, söz konusu bu türün de Anadolu ve hatta Knidos menşeili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Anadolu'nun pateraları sadece Doğu Akdeniz Havzası ile sınırlı bir yayılma alanı içerisinde bulunmamışlar, daha geniş bir ihraç kapasitesine ulaşmışlardır. Belirli bir takım özelliklere sahip ve oldukça uzun bir zaman üretilmiş

[187] Pagenstecher 1913, 7 vd.
[188] Love 1968, 126.

olan tipler, örneğin silindirik şişeler, pelikeler ve lagynoslar tespit edildiği gibi, Kuzey Afrika'dan (Tunus'tan) güney Fransa'ya kadar uzanan geniş bir alanda bulunmuşlardır.

Phiale- çanak

Belirgin halka kaideli, geniş düz tondolu, içe döndürülmüş kıvrımlı gövdeli geniş tabak- çanak. Gövde dışta kabartma dikey yivler ya da daha seyrek damarlar ile kaplıdır. Dudaklığın üstü çoğu kez baskı yumurta dizisi, ya da spiral ve stilize yaprak sırası ile bezenmiştir. Genelde kulpsuzdur. Bununla birlikte yanlarda küçük çıkıntı ya da bu çıkıntıya geçirilmiş hareketli halkadan meydana getirilen tek ya da çift kulpludur. Kabın tondosu madalyon şeklinde olup geniş bir konu repertuarı içeren rölyeflerle kaplanmıştır. Halka kaidenin altı iç içe belirgin halkalar ya da çiçek rozet şeklinde düzenlenmiştir. Daldırma tekniğinde pateranın iç yüzeyi ve dışta kaide başlangıcına, bazı durumlarda kaide altına dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır. Pateraların plastik kulpsuz şekli olarak da değerlendirilebilir[189]. Knidos oinophoros grubu imalatın erken grubun oluşturan bu tip çanaklar oluşturur[190].

Skyphos- Kase

Yana açılan dar, hafif içbükey dik kaideli, yüksek silindirik dik gövdeli kase-çanak. Kaideden kısa ve düz devam eden alt gövdeden keskin bir dönüşle yukarıya dik olarak devam eden silindirik üst gövde, geniş bir konu repertuarı ile kabartmalar ile bezenmiştir. Dıştaki keskin dönüşe karşın içte daha yumuşak bir geçişle alt ve üst gövde birbirine bağlanır. Alt gövde dışta dil motifi ya da birbiri üzerine yerleştirilen yaprak kabartmalarıyla süslenmiştir. Üst gövdede dikey çift kulpludur. Kulpların üstleri düzken, halka tutamaç yuvarlaktır. Daldırma tekniğinde iç yüzeyi ve dışta kaide başlangıcına, bazı durumlarda kaide altına dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

İkili kalıptan imal edilen skyphoslar, iki yarım olarak birleştirilip, iç yüzeyleri çarkta perdahlanmıştır. Birleşme noktalarında ince düzensiz dikey bir bant kulp görülür. Metal kapların[191] pişmiş toprak kopyaları olarak Knidos oinophoros grubu

[189] Mandel 1988, 112, K120 – 25, Lev.31.
[190] Kögler 2004, 94, figür 6- 7.
[191] Strong 1966, Lev. 43b.

içinde büyük miktarlarda imal edilmiştir[192]. Metal kapların yanı sıra bu tip kaselerin alt gövdesinde yer alan bindirmeli yaprak motifi ve kaselerin üstü düz yuvarlak kulpları M.Ö 1. ve M.S. 1.yüzyılın başlarında Anadolu'da özellikle Kurşun glazürlü kaselerde sıklıkla uygulanan bir özellikle olarak değerlendirilmektedir[193]. Stilistik olarak U. Mandel bu grubun M.S. 1.yüzyılın ortalarında itibaren imal edilen bir form olarak ifadelendir[194]. Oldukça nadir bulunan bu tip skyphoslar Knidos oinophoros imalatının M.S. 1. ve 2.yüzyıl üretimini temsil etmektedir.

3. 3. 1. 2. Kapalı Kaplar

Amphora. Silindirik testi- amphora

Hausmann Tip Ia, Heimberg Tip A, Bailey Grup C. Hafif içbükey ya da düz disk kaideli, geniş silindirik gövdeli Silindirik testi- amphora. Üst gövdenin bitiminden keskin bir dönüşle omuza geçilmektedir. Daralan omuz bitiminde silindirik dar boyun ve dudak kısmı bulunur. Boyundan omuza dikey çift kulpludur. Altta ve üstte kabartma çizgilerle sınırlanan silindirik gövde çeşitli sahnelerden oluşan kabartma bezemeler ile kaplıdır. Omuzda ise dil motifi yer alır. Kulplar kabartma çizgilerle kaplıdır. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

İkili kalıptan imal edilen Testi- amphoralar, ön ve arka gövde olarak düşünülen iki yarım parça elde edecek biçimde şekillendirilirler, daha sonra bu iki parça birbirine birleştirilirdi. Birleşme noktalarında ince düzensiz dikey bir bant kulp görülür. Metal ve cam şişelerin Roma İmparatorluk dönemi pişmiş toprak kopyaları olarak değerlendirilmektedirler[195]. Genelde farklı konular iki yüzey görülür. Knidos oinophoros grupları içinde en yaygın formlardan birini meydana getiren bu içki ve sofra kabı birçok merkezde beğeniyle talep görmüştür. Yerel atölyelerde imalatın başlangıcı ve devamlılığı ile ilgili olarak arkeolojik ve stilistik veriler U. Mandel tarafından sunulmuştur. Bu verilere göre silindirik testi- amphoralar M.S. 1.yüzyılın

---

[192] Mandel 1988, 113.
[193] Hochuli- Gysel 1977, 48, Lev. 43.
[194] Mandel 1988, 113.
[195] Hayes 1975, 59, no 147, Lev. 11; Mandel 1988, 106.

2. yarısının sonlarından, M.S. 3.yüzyıla kadar sevilen bir şarap sunu şişesi olmuşlardır[196].

Kap Krio'da bulunan M.S. 3.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen kontekste belirlenen amphora- testiler stilistik özelikleri ile imalatın son aşamasını temsil etmektedirler. İmalatın bu aşamasında Knidoslu çömlek ustalarının M.S. 3.yüzyılın ilk yarısında yaşadıkları gerileme bu tipin imalatında da olumsuz etkilere yol açmış ve üretim kısa bir süre sonra sona ermiştir.

Testi. Silindirik Tek kulplu

Hausmann Tip Ib, Heimberg Tip B. Hafif içbükey ya da düz disk kaideli, geniş silindirik gövdeli Silindirik testi. Üst gövdenin bitiminden keskin bir dönüşle çoğu örnekte neredeyse yatay düzenlenen omuza geçilmektedir. Daralan omuz bitiminde silindirik geniş boyun ve ağız bulunur. Dudaklık ve ağız, yatay olarak dışa genişler. Boyundan omuza dikey tek bant kulpludur. Altta ve üstte kabartma çizgilerle sınırlanan silindirik gövde çeşitli sahnelerden oluşan kabartma bezemeler ile kaplıdır. Omuzda ise dil motifi yer alır. Kulplar kabartma çizgilerle kaplıdır. Silindirik testiler 14- 19cm. yüksekliğinde ve 8-10cm. genişliğindedir. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

Genel görünümleri ile Silindirik testi- amphoraların (Form K143), daha geniş ve yüksek tipidir. Tek kulplu olmaları ve dışa yatay genişleyen ağız dudaklık yapıları ile bu tipten ayrılırlar.

Silindirik tek kulplu testiler, metal prototipleri ile Knidos oinophoros imalatının erken aşamasını temsil etmektedir. Bu form ile ilgili U. Mandel'in son yıllarda gerçekleştirdiği ve erken üretime bağladığı stilistik karşılaştırmaların yanı sıra[197], Kap Krio merdivenli caddede M.S. 1.yüzyılın ilk yarınsa tarihlendirilen doldurmada ortaya çıkartılması bu düşünceyi doğrulmaktadır.

Pelike

Hausmann Tip III, Heimberg Tip C Bailey Grup D. Hafif dışa açılan yüksek ve belirgin çan formlu (Res.) disk kaideli, aşağı doğru genişleyen oval torba gövdeli

[196] Mandel 1988, 106.
[197] Mandel 2000, 66, figür . 4. 16a-b.

testi. Kaide ve gövde içbükey keskin bir şekillendirme ile birbirinden ayırt edilmiştir. Geniş boyunlu, hafif dışa açılan geniş ağızlıdır. Dudaklık dışbükey hatlarda verilmiş ve kalın cidarlıdır. Dudaklık altından üst gövde- omuz hizasına dik yerleştirilen yuvarlatılmış çift kulpludur. Dışa açılan oval kulpların üzeri verev kabartma çizgilerle kaplıdır. Bunun yanında geniş bant kulplu örneklerde mevcuttur. Boyun başlangıcı ve kaide bitiminde yer alan kabartma hatlarla sınırlanan gövde üzerinde çeşitli sahnelerden oluşan kabartma bezemeler bulunur. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

Knidos oinophoros imalatı içinde en yaygın tiplerden birini meydana getiren pelikeler, silindirik testi ve amphoraların yuvarlatılmış oval gövdeli versiyonu olarak değerlendirilebilir[198]. Roma İmparatorluk dönemi metal ve cam kapları arasında bu tip yaygın bir şarap kabı olarak ifadelendirilmektedir[199]. Stil özellikleri ile bu grup Knidos oinophoros imalatı içinde M.S. 1.yüzyılın ortalarından M.S. 3.yüzyıla dek üretilmiştir.

Şişe Lagynoid gövdeli

Geniş hafif içbükey kaideli, İkili dışbükey gövdeli kısa geniş boyunlu testi. Alt ve üst olmak üzere iki bölümden meydana getirilen dışbükey gövdeler ortada keskin bir geçişle birbirine bağlanır. Gövde yapısı ile lagynos formundadır. Boyundan üst gövdeye dikey, çift bant kulpludur. Alt gövde uzun dil motifi sırası ile kaplanmışken, üst gövde çeşitli konularda ancak çoğunlukla bitkisel kabartmalarla kaplanmıştır. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

İkili kalıp tekniğinde alt gövde ve üst gövde ayrı ayrı şekillendirilip, birleştirilmiştir. Knidos oinophoros imalatı içinde yaygın bir tip olarak bu form birçok merkezde ortaya çıkartılmıştır[200].

Sağlık Şişesi

[198] Kenrick 1985, 331, B 488, figür 61.
[199] Radnoti 1938, Lev.42. 4; La Baume 1964, 46 vd.
[200] Heimberg 1976, 282, figür 16- 18.

Gerek kullanıldığı vücut bölgesine göre el, ayak gibi uzuv formunda gerekse bacağın üst kısmına yerleştirilecek şekilde tulum formunda sağlık şişeleri olarak tanımlanan kaplar oinophoros grubu içinde imal edilmiştir[201].

Oinoche. Yonca ağızlı Testi.

Heimberg Tip E. (Res.) Hafif dışa açılan yüksek çan formlu ya da dik, hafif içbükey ya da düz disk kaideli, şişkin oval gövdeli testi. Kaide ve gövde içbükey keskin bir şekillendirme ile birbirinden ayırt edilmiştir. Geniş boyunlu, yonca yapraklı ağızlıdır. Dudaklıktan boyun bitimine dikey geniş bant kulpludur. Boyun başlangıcı ve kaide bitiminde yer alan kabartma hatlarla sınırlanan gövde üzerinde çeşitli sahnelerden oluşan kabartma bezemeler bulunur. Kabın her iki yüzünde farklı konular işlenmiştir. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

Yonca ağızlı testiler seramik sanatında en yaygın ve sevilen şarap kaplarından biri olarak değerlendirilmektedir[202]. Buna bağlı olarak metal kapların[203], pişmiş toprak kopyası olarak Knidos oinophoros imalatında geniş bir yer tutmaktadır[204]. Knidos kökenli birçok örnek farklı merkezlerde ortaya çıkartılmıştır[205].

Knidos'taki en sevilen tipler birini meydana getiren bu formun ilk imalatı ile ilgili olarak daha önceki çalışmalarda, yonca ağızlı testiler oinophoros üretimi içinde M.S. 2. ve erken 3.yüzyıl grubuna dahil edilmiştir[206]. Yonca ağızlı testilerin büyük bir potansiyeller Roma İmparatorluk dönemi boyunca M.S. 1. yüzyıldan M.S. 3.yüzyılda dek imal edildiği anlaşılmaktadır. Kap Krio teras yerleşmelerinde ortaya çıkartılan ve M.S. 3.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen oinocheler üretimin son aşamasını göstermektedir.

Testi

Hafif içbükey ya da düz, dik disk kaideli, şişkin oval gövdeli testi; Kaide ve gövde düz bir hat halinde birbirinden ayırt edilmiştir. Geniş boyunlu, yuvarlak ya da

---

[201] Deltion 26, Chron.2, 1971, 247, Lev.332f.; Nicolaou 1989, 301vd.; Conticello 1993, no.12, no.121, 131.
[202] Simon 1976, Lev.93, 137.
[203] Mandel 1988, 109; Salomonson 1979, 125, dipnot 34
[204] Hausmann 1956, 108, resim 62- 63. 1; Hausmann 1958, 266, Lev. 45- 46.
[205] Hausmann 1958, 267, Lev. 46. 1-2; Hausmann 1954/55, 136, no II 8, Lev. 46.1; Walters BMC, Roman Pottery, L32;
[206] Hausmann 1958,

oval ağızlıdır. Ağzı ve gövde, içbükey bir incelme ile oluşan yumuşak geçişli boyunla ayrılır. Boyundan üst gövde üstüne dikey geniş bant kulpludur. Gövde üzeri derin ve belirgin yivlerle belli alanlara sınırlama yapmıştır. Yivlerin oluşturduğu geniş frizlere baskı palmet, yaprak gibi bitkisel bezemeler ve baskı ya da kabartma küçük daire sıralarından meydana gelen bezeme kuşakları işlenmiştir. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek ince mat ve alacalı kahverengi veya kızılla astarlanmıştır.

Genel form özellikleri ile Knidos oinophoros oinoche- yonca ağızlı testilerine benzemektedir. Ancak üretim tekniği ve bezeme unsurları ile farklı özellikler sunmaktadırlar. Knidos oinophoros imalatının, son aşamasını temsil eden bu tip testiler, İkili kalıp tekniğinde imal edilmişlerdir. Ancak klasik oinophoros imalatının tersine gövde üzerinde kalıpta oluşturulan kabartmaların yerine, kalıptan çıkartıldıktan sonra işlenen baskı bitkisel bezemeler söz konusudur. Kalıba çok bastırıldıkları için oldukça kalın cidarlıdırlar. Kompozisyon olarak oinophoros testilerinin zengin bezeme repertuarından tamamıyla uzaktır.

Stil ve yapım özellikleri ile Knidos'un iyi tanınan oinophoros gruplarından ayrılan bu testiler yerel kullanıma yönelik olarak imal edilmiştir. Kent kazısında birçok noktada herhangi bir kültür tabakasına bağlı olmaksızın bulunan bu tip testiler Kap Krio'da M.S. 3. ve 4.yüzyıl kontekstlerinde ve kültür tabakalarında bulunmalarıyla dikkat çekmektedir. Üretimin başlangıcı Kap Krio kültür tabakalarına göre M.S. 3.yüzyılın ortalarına meydana gelmiştir. Bazı testiler üzerinde görülen astar, Geç Roma C grubuna ait tabaklarda kullanılan kızıl ya da kiremit rengi astar ile benzerlik göstermektedir. Buna bağlı olarak imalatın geç antik dönem dek sürmüş olduğu düşünülebilir[207].

Knidos çömlek atölyelerinin gerilemesinden sonra kabartmalı seramik piyasasına hakim olan Afrika atölyelerinin imalatında bu tip testiler görülmemektedir. Buna karşın Pergamon'un geç dönem kabartmalı kap kacak üretiminde benzer tarda şarap testileri imal edilmiştir[208]. Üretim tekniği ve bezeme stili açısından Pergamon ve Knidos testileri yakın özellikler sunmaktadır. Özellikle stilize baskı palmet motifi benzer tiptedir. Pergamon imalatı kaplar daha geniş bir

[207] Doksanaltı….
[208] Türr 1972, 218- 221, Form D, Form E, figür 5, 6, 29, 30, 32, 33.

form repertuarına sahiptir. Her iki merkezin bu tip testilerin imalatında birbirini etkilediği açıktır. Ancak etkileşimin yönünü belirlemek henüz mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Pergamon imalatının geç antik dönemle sınırlanması dikkat çekicidir. Bu nedenle Knidos atölyeleri öncül olarak ihtiyatlı olarak ileri sürülebilir.

Knidos Atölyelerinde imal edilen testiler ağız ve dudaklık şekillendirmelerine göre kalın oval ağızlı tip ve ince oval ağızlı tip olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir. Ancak her iki grup arasında aynı kültür tabakalarında ortaya çıkartıldıklarından kronolojik bir farklılık belirlenmemiştir.

Kalın oval ağızlı testiler; Genel form özellikleri yanı sıra dudaklığın iç kısımda oldukça kalın şekilde üçgen bir form aldığı görülmektedir.

İnce oval ağızlı testiler; Dudaklık belirgin olarak diğer tipe göre ince ve düzdür.

3. 3. 1. 3. Plastik Kaplar

Lagynos (Res..)

İnsan başlı boyunlu; Bailey Grup a. Geniş, hafif içbükey disk kaideli, İkili dışbükey gövdeli, dar uzun insan başı şeklinde boyunlu, yuvarlak dar ağızlı lagynos. Boyundan omuza geniş dikey bant kulpludur. Alt gövde uzun dil motifi sırası ile kaplanmışken, üst gövde çeşitli konularda ancak çoğunlukla bitkisel kabartmalarla kaplanmıştır. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

Çoklu kalıp tekniğinde alt ve üst gövde ayrı ayrı imal edilip birleştirilirken, insan başı şeklindeki boyunda İkili kalıptan üretilip ana gövdeye birleştirilmiştir. Boyunda görülen insan başı çoğu kez karikatürize edilmiş grotesk olduğu gibi porte benzeri örneklerde mevcuttur.

Knidos'un oinophoros imalatı içinde en iyi tanınan[209] ve antik çağda büyük talep gören formlarında biridir. Farklı merkezlerde bulunan[210] ve günümüzde birçok müzede saklanan kaplar bu durumu açıkça göstermektedir. Son yapılan araştırmalar

[209] Ghali-Kahil 1960, 73- 91; Greifenhagen 1963; Bailey 1973.
[210] Schreiber 1890, 155-58; Kenrick 1985, 332, B492, figür 61- 62; Ghali-Kahil 1960, 73-91; Gabelmann 1969, 215-16, no.256, f.117; Grant, Mulas 1977, 128-29, 153, 139.

bu tipi Knidos oinophoros imalatını erken dönem formlarında biri olduğunu göstermektedir[211].

Testi (Res.)

İnsan Başlı; Bailey grup b. Dar, hafif içbükey ya da düz dik oturma düzlemli gövdesi insan başı şeklinde düzenlenmiş antropoik plastik testi. Başın bitiminde daralan boyunla dar bir ağzı yapısına sahiptir. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

İkili kalıp tekniğinde imal edilen testilerde genelde grotesk karikatürize edilmiş insan başı kullanılmıştır. Knidos'un bu iyi tanınan ve antik çağda büyük talep gören formlarında biridir. Farklı merkezlerde bulunan[212] ve günümüzde birçok müzede saklanan kaplar bu durumu açıkça göstermektedir (Res. 8).

İnsan başı şeklindeki Kaplar

Ağzını geniş olarak açmış, grotesk insan başı şeklinde antropoik kap[213]. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde astarlanmıştır.

İkili kalıp tekniğinde imal edilen testilerde genelde grotesk karikatürize edilmiş insan başı kullanılmıştır. Knidos'un bu iyi tanınan ve antik çağda büyük talep gören formlarında biridir. Farklı merkezlerde bulunan ve günümüzde birçok müzede saklanan kaplar bu durumu açıkça göstermektedir (Res. 9).

Kap şeklinde değil, maske şeklinde düz tasarlanmış pişmiş toprak buluntularla karıştırılamamalıdır.

Zoomorfik Askoslar

Koç, boğa, horoz[214] ya da köpek[215] şeklinde işlenmiş, üsten yatay geniş bant kulplu askos formudur. Daldırma tekniğinde dış yüzeyi kaideye dek parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine değişen renk yelpazesinde

[211] Mandel 2000, 66, figür 5. 19- 20.
[212] Kenrick 1985, 332, B492, figür 61- 62.
[213] Grant, Mulas 1977, 128-29, 153, 139; Stern 1994, 302-4, Lev.5.
[214] Ballardini 1964, 104, figür 128; Salomonson 1976, 84, Lev.XXb-c, dipnot 170; Rosaria, Pozzi 1986, 198, 204.
[215] Salomonson 1976, 84, Lev.XXb-c, dipnot 170; Stern 1994, 302-4, Lev. 5.

astarlanmıştır. Yani kullanılan malzeme ve astar özellikleri ile tipik oiniophoros özelliklerini göstermektedir.

Knidos'ta, kazısı yapılan her noktada, çok fazla sayıda koyun/koç postlu seramik parçasına rastlanmıştır. Her bir post bir diğerinden farklı şekilde işlenmiştir. Kimileri daha sık yünlü, kimileri daha gevşek, kimileri, daha dalgalı, kimileri ise daha açık olabilirler. İkili kalıp tekniğinde imal edilen bu tür, Knidos oinophoros imalatında en popüler kap tiplerindendir. Ancak tümüyle parçalar halindeki bu buluntular tam bir form vermekten uzaktır (Res. 10). Horoz'un başlı gfotoğrafını koy.

Phalloslu Bardak- kavanoz

Düz ya da hafif içbükey disk kaideli, dar, oval gövdeli yüksek bardak. Kil bir çubuk ile bardağın içte merkezine yerleştirilmiş hareketli fallos modeli bulunmaktadır. (Res….)

Oinophoros grubu içinde değerlendirilen bu kap üç farklı bölümden oluşturulmuştur; bardak gövdesi, kalın uçlu çubuk ve fallos modeli. Kabın gövdesini meydana getiren bardak çarkta şekillendirilmiştir. (Çizim) Tam bir örnek henüz bulunmadığından korunan bölümlerine göre bardak kısmı 8- 9 cm yüksekliğinde olmalıdır. Genişliği 5- 6 cm arasındadır. Daldırma tekniğinde kabın sadece üst dış bölümünün astarlandığı ve damlaların kaide üzerine dek aktığı görülmektedir. Astar parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengidir. Bardağın merkezine kil bastırılarak dikey olarak yerleştirilen çubuklar, elde şekillendirilmiş, 0.5- 0.8 cm kalınlığında 5.7- 7 cm uzunluğunda olup uç kısmı, fallos modelinin çıkmaması için kalınlaştırılmıştır. Bardağın karakteristik özelliğini meydana getiren, falloslar oinophoros üretim tekniğinde, İkili kalıpta imal edilmiştir. İçi boş olan falloslar 4.5- 5.5 cm uzunluğunda ve 2.3- 2.5 cm kalınlığındadır. Fallosların alt kısımlarında 0.5- 0.8 cm çapında bir delik bulunmaktadır. Ucu kalınlaştırılan çubuk, fallos modeline bu delikten geçirilmektedir. Fallos modellerinin sadece ucu, daldırma tekniği ile parlak, metalik etkili turuncudan kızıla, griden kahverengine astarlanmıştır. Çubukla birlikte fallos modelinin boyu 8.5- 11.5 santimetreye ulaşmaktadır. Çubukla birlikte fallos, bardağın dibine dik olarak yerleştirilmiştir[216].

[216] Doksanaltı 2000,

Gerek oinophoros gerek değer çark imalatı gruplar içinde başka merkezlerde görülmeyen ya da tek örnekle temsil edilen bu tip falloslu bardakların, Knidos oinophoros imalatında çok miktarda üretildiği, son yıllarda Knidos'ta Dionysos terasında sürdürülen kazı çalışmaları ile belirlenmiştir[217].

İşlevsel olarak diğer oinophoros gruplarından farklı özellikler taşıyan bu tip bardakların benzerleri İtalyan imalatı içinde Pompei'de bulunmuştur[218]. İtalyan kapları, ince cidarlı seramik grubunda ve hem bardak hem fallos modeli çark yapımı olmasıyla, Knidos grubundan ayrılır. Bununla birlikte tek benzeri, İtalyan imalatı içinde ortaya çıkartılan bu grup Roma imparatorluk döneminde İtalya ve Knidos seramik endüstrisi arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir.

Knidos oinophoros imalatı içinde Lukian'ın bahsettiği üzere erotik içerikli konular ve formlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında fallos formunda kaplar[219], büyük fallos taşıyan plastik kandiller[220] ve açık ağzı içinde dil olarak hareketli bir fallos bulunan grotesk baş şeklinde kaplar[221] oldukça yaygındır.

Knidos oinophoros grubu içinde daha önce tanınmayan ve yeni bir form olarak belirlenen bu tip bardaklar, işlevsel olarak farklı özellikler göstermektedir. Bardağın içine sıvı akıtılması ile merkezde yer alan çubuk üzerindeki fallos modeli hareketlenmekte, suyun kaldırma gücü ve arada kalan hava sayesinde yükselmektedir. Böylece fallos modeli, bardak boyunu aşarak ucu dışa taşmaktadır. Knidos oinophoros grubu içinde benzer bir uygulama açık ağzı içinde dil olarak bardaklarda kullanılan ile aynı tipte hareketli bir fallos bulunan grotesk baş şeklinde kaplarda da görülmektedir[222].

Bu tip grotesk kaplar ve fallos formundaki kaplar kullanıcı için eğlence ve neşe kaynağı olarak değerlendirilmektedir[223]. Bunun yanında fallosun antik çağ içinde Grek, Helenistik ve Roma dönemleri boyunca kültsel anlamı söz

---

[217] Doksanaltı 2000, 78- 80, figür 2. 9- 13.
[218] Carandini 1977, 28, Lev.19. 85- 77.
[219] Bulas 1935, 17, Lev.14. 9a- b; Wortmann 1967, 281, figür 1- 2; Kenrick 1985, 333, B497, figür 63, Lev. 21; Mandel 1988, 120, K288- 90, Lev. 32; Slane 1993, 483, Lev.85- 86.
[220] Arch. Deltion 17 B' 1961/62, Chron. Lev. 27a; Grant, Mulas 1975, 153; Ward- Perkins 1976, no217; Mandel 1988, 121, K247- 48.
[221] Grant, Mulas 1975, 128; Salomonson 1980, 100, figür 59; Mandel 1988, 121, K247- 48.
[222] Salomonson 1980, 100; Mandel 1988, 121.
[223] Mandel 1988, 121, 182.

konusudur[224]. Knidos oinophoros grubu içinde sıklıkla kullanılan fallos modelinin anlamı ve kullanımı ile ilgili olarak; fallik kaplar ve büyük falloslu kandiller üzerinde çalışan araştırmacılar, bunun bereket ve kötü şansa karşı apotropaik anlamı üzerinde durmaktadır[225]. Krakau'da bulunan bir Knidos fallos alabastronunun üzerinde, evi ve ev halkının korumasına yönelik bir yazıt bulunması bu düşünceyi destekler niteliktedir[226].

Falloslu bardakların, diğer tiplerde olduğu gibi neşe- eğlence ya da bereket ve kötü şansa karşı uğur gibi anlamları olabileceği gibi bir kült eşyası olarak ta değerlendirilmektedir. Dionysos kültünde ve törenlerinde fallosun önceden beri bilinen önemli bir işlevi söz konusudur[227]. Özellikle Dionysos festivallerinde törenlerde üstü kapatılarak saklanan kutsal bir fallos modeli seremoniyle açılarak Dionysos'u sembolize ederek, dinsel bir ahenkle vatandaşlara gösterilirdi[228]. Bu gibi dinsel törenlerde ana tema saklı olan kutsal fallosun aniden açılarak gösterilmesidir. Falloslu kapların işlevi ile ilgili olarak bu tören önemli ip uçları vermekte ve Dionysos ve fallik kaplar arasındaki bağlantıyı göstermektedir. İçi boşken, bardağın dibinde saklı olan fallos modeli, sıvı doldurulmasıyla yavaş yavaş saklandığı yerden yükselmekte ve gözler önüne çıkmaktadır. Saklı olan fallosun, ortaya çıkması Dionysos kültü ile bağlantıyı göstermektedir.

Bu bağlantıyı destekler nitelikteki diğer bir unsur bu bardakların buluntu yeridir. Daha 19.yüzyıldan beri iyi tanınan Knidos oinophoros grupları içinde, şaşırtıcı şekilde, bu tip bardaklar bilinmemektedir. Bunun nedeni bu tip bardakların Knidos'ta yoğun buluntu yerinin sadece Dionysos terası- Stoa ve Dionysos tapınağı çevresinde yoğunlaşmış olmasındandır. Ancak son yıllarda bu alanda sistemli kazıların gerçekleştirilmesiyle çok sayıdaki falloslu kaplara ait kalıntılar, Stoanın arkasında yer alan kanal doldurmalarında ortaya çıkartılmıştır. Bardakların çok parçalanmış ve dağılmış olması, törenlerden arda kalan kalıntıların bu kanallara doldurulduğunu göstermektedir.

---

[224] Herter 1938, 1681- 1748.
[225] Mandel 1988, 182; Slane 1993, 486.
[226] Bulas 1935, 17, Lev.14. 9a- b.
[227] Herter 1938, 1701; Wortmann 1967, 282, dipnot 20.
[228] Herter 1938, 1708; Wortmann 1967, 282- 83.

Kentteki diğer kazı alanların bu tip bardaklara ait kalıntılar çok nadir bulunabilmiştir. Kap Krio'da da sadece dört parça ile bu grup temsil edilmektedir. Buluntu yoğunluğun Dionysos terası ile sınırlı kalması bu tipin imalat sürecinin belirlenmesinde zorluklara neden olmaktadır. Kabın bardak kısmının ince cidarlı kaplarla olan benzerliği[229], fallos modelinin stili ve astar özellikleri bu grubun M.S. 1.yüzyıl boyunca imal edildiğini düşündürmektedir.

Thymiaterion

Genel görünümü ile yüksek içi boş dörtgen formlu, yüzeyi kabartmalarla bezenmiş bir plinthe ve bunun üzerinde yer alan sütün benzeri üzeri yivli yüksek tekli tada üçlü ayaktan oluşmaktadır. (Res..) Ayaklar kimi zaman Eros ya da diğer tanrıların modeli şeklinde plastik olarak verilmiştir. Bu desteklerin üzerinde kandil ya da küçük kase ile çam kozalağı modeli yerleştirilmiştir. Bu tip Knidos'un en yaygın ve dış merkezlerce talep gören formlarından biridir[230].

[229] Moevs 1973, 67, Form VII, no 70, Lev. 7, 59.
[230] Atina: Robinson 1959, G 159, Lev.43; Berenike: Kenrick 1985, 336, B499. 1- 5, figür 63, Lev.XXII.

4. KNİDOS KABARTMALI SERAMİKLERİNDE İŞLENEN KONULAR

Son derece geniş bir form ve motif repertuarına sahip olan Knidos atölyeleri, Helenistik Dönem'den itibaren gerek dinsel gerek günlük hayattan çeşitli sahneleri seramik kapların yüzeylerinde başarı ile canlandırmışlardır. İşlenen konular, Arkaik-Klasik Dönemlerden itibaren Yunan İkonografisinden tanınan ve sadece seramik sanatında değil, aynı zamanda resim ve plastik sanatlarda da kullanılan unsurlardır. Knidoslu çömlek ustaları bu iyi tanınan konuları kendi yorumları ile tekrar harmanlayarak belli bir ikonografiyi takip ederek seramik kapların yüzeylerine ustalıkla yerleştirmişlerdir. Gerek daha önceleri, gerekse de son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalar, bu konu çeşitliliğinin zenginliğini gösterirken, aynı zamanda Knidosluların sosyal ve dini yaşamları ile ilgili önemli veriler sunmuştur. Bu çalışmalar, Knidos için önemli olan tanrıların ve günlük yaşamla ilgili konuların da önem sırası içerisinde değerlendirilebilmesini sağlamıştır.

4. 1.Mitolojik Konular

4. 1. 1. Tanrılar ve Tanrıçalar

Dionysos

Oldukça zengin bir konu repertuarına sahip olan Roma Dönemi Knidos seramik atölyeleri, Dionysos ve Dionysos kültü ile ilgili sahneleri severek ve sıkça kullanmışlardır[231]. Neşeli, canlı, zaman zaman içkinin etkisi ile kendinden geçmiş bir şekilde betimlenen Dionysos ve Dionysiak sahneler, tanrının şarap ve doğa ile olan ilgisini vurgular niteliktedir. Tanrı sadece yalnız başına değil, alayında yeralan menadlar, satirler, silenler, panlar ve leoparlarla da birlikte betimlenmiştir. Dionysos kültü ile ilgili çok fazla sayıda seramik malzeme bulunması kent için Dionysos Kültünün önemini gözler önüne sermektedir. Oinophoros cinsinden yapılmış pek çok kapalı kabın üzerinde, pateralarda ve küçük ampullerde (Res. 11) tanrı Dionysos ya da kültü ile alakalı varlıklar tasvir edilmiştir. Bu buluntuların pek çoğu zaten direkt ya da dolaylı olarak şarap ve sunuyla da alakalıdır. Tanrının bağcılık, üzüm ve şarapla olan ilgisi de göz önüne alındığında, bu tarz tercihlerin yapılması oldukça normaldir.

---

[231] Mandel 1988, 149–157.

Yanında bulunan satire yaslanmış ya da onunla ilgilenir pozisyonda betimlenen Dionysos, Knidos üretimi pateralar ve Oinophoros cinsinden testiler üzerinde sıklıkla karşılaştığımız bir betimlemedir.

Erken devirlerde, sakallı ve yaşlı bir şekilde tasvir edilen Dionysos'un, Helenistik devre doğru gelindiğinde, genç, dinamik, sakalsız, dolgun oval yüzlü, yumuşak vücutlu, hatta bazen de kadınsı bir şekilde tasvir edildiğini görmekteyiz. Genellikle Chiton ya da bir hayvan postu, ama büyük bir çoğunlukla dökümlü bir himationla betimlenmiş Dionysos figürleri, sakallı ve tam giyimli erken Dionysos örnekleri ile tam olarak çıplak yapılmış genç Dionysos örnekleri arasında geçişi sağlayan tiptir[232]. M.S. 1. yüzyıla ait Knidos üretimi kaplarda da, tanrının bu genç, sakalsız ve dinamik hali konu edinilmektedir.

Oinophoros cinsinden kapalı bir kaba ait olan bir parçada, (Res. 12), tanrı, genç sakalsız ve dolgun yüzlüdür. Saçlarını saran sarmaşık dallarından oluşan çelengiyle "alevvari" bir görünüm sergileyen başı, sol omzu üzerinden sol yanına döndürülmüştür. Bu döndürüşte boyun kısmı kaybolmuştur. Oturur vaziyetteki tanrı, vücudunun üst kısmını açıkta bırakacak şekilde himationa sarınmış, kumaşın fazlalığı göbeğinin altında kıvrılarak bir rulo oluşturmuş, geri kalan kısmı bacaklarına dökülmüştür. Gövdesinin üst tarafı, 4/3 oranında döndürülerek cepheden, alt tarafı ise profilden verilmiştir. Sol kolu üzerinden sol yanına yaslanmıştır, kol üzerinde ise, yine himation kumaşının fazlalığı, figürün arka kısmından dolandırılarak öne doğru getirilmiş ve dirsek kısmını örtecek şekilde işlenmiştir. Sağ eli belirgin değildir ancak kolu hizasında bulunan bir sopayı (Muhtemelen üzerinde dolanmış sarmaşık motifi olan bir asayı) tutuyor olmalıdır. Sol elinde ise yine belirgin olmamakla birlikte bir kantaros olması muhtemeldir. Tanrının şarapla olan bağlantısını vurgulamak için ise, kabartmanın alt kısmı asma dallarıyla çevrelenmiştir (Çiz. 1).

Elimizde bulunan diğer bir örnek olan tüm patera tondosunda ise, (Res. 13) tanrı Dionysos sol yanında bir satyr, ayaklarının dibinde ise bir panterle birlikte şu şekilde tasvir edilmiştir[233]: Tanrı burada da genç, sakalsız ve dolgun yüzlüdür[234].

---

[232] Pochmarski 1974, 67.
[233] Özgan….Dionysosla ilgili literatür.

Başında aynı şekilde sarmaşık yapraklarından oluşmuş bir çelenk bulunmaktadır. Sol omuza doğru bir tutam saç da dalgalı bir şekilde inmektedir. Çelenk, Dionysos'un saçları ile bütünleşmiştir. Başı neredeyse profilden denebilecek bir şekilde sola döndürülmüştür, boyun kısmı bu döndürüşten dolayı belirgin değildir. Tanrı burada da sol kolu üzerinden sol yanına (yanında bulunan satyrin omzuna) doğru yaslanmış ve neredeyse yarı uzanır gibi bir pozisyonda işlenmiştir. Üst kısmı tamamıyla çıplak olup, alt kısmı himationa sarınmıştır. Üst gövdesi de oldukça dolgun ve yumuşak hatlıdır. Özellikle omuz başları yuvarlak ve dolgun işlenmiştir. Yaslandığı sol kolu üzerinden himation kumaşının fazlalığı geçirilmiş ve dökümlü bir şekilde aşağıya doğru indirilmiştir. Kumaş kıvrımlarının arasından, sol elinde bir kantaros tuttuğu görülmektedir. Sağ kolu ise dirsek hizasından bükülerek bacağın üst kısmına yaslanmış ve yukarıya doğru kaldırılmıştır. Bu eli ile de bir Thyrssos tutar (Çiz. 2). Himation kumaşının altından, bükülmüş sağ bacağının sol bacak altına doğru getirildiği, sağ bacağın ise gergin ve dizden hafifçe kırılarak öne ileriye uzatıldığı anlaşılmaktadır. Cinsel organı himatrion kumaşının üstünde yani açıktadır.

Dionysos'un sol yanında bir küçük satyr, ayakları dibinde ise panter bulunmaktadır. Satyr, ayakta durmaktadır ve bu hali ile bile, tanrının omzundan daha aşağıda bir hizaya denk gelmektedir, yani oldukça küçüktür. Saçları tutamlar halinde ve dağınıktır. Yüzü tanrıya bakacak şekilde sağa doğru döndürülmüştür. Tamamen çıplaktır. Sağ omzunun üzerine Dionysos'un dirseği yerleştirilmiş olup, bu hali ile tanrıya destek vermektedir. Sağ bacağı dizden kıvrılmış, iyice sola doğru yaslanan tanrının himation kumaşının altında kalmıştır. Sol ayağı, bacağın bükülme hareketine uygun olarak uçları ile yere değmektedir. Sol bacağı ise tamamıyla gergindir ve satyr gücünü bu bacağından almaktadır. Sağ kolunu da gergin bir şekilde yana-arkaya doğru uzatmış, sanki bir cismi tutar gibidir.

---

[234] Tanrının burada betimlenen yüzüne son derece benzeyen bir yüz, Boscoreale'de bulunmuş ve şu anda Berlin'de bulunan bir krater kulpunda da karşımıza çıkar. İlk bakışta adeta sarmaşık dallarıyla süslü saçları olan Dionysos gibi görünen bu örnek, aslında bir Tritondur. Yüzünde bulunan deniz bitkileri bezemeleri ve saçlarının bitim yerlerinde yer alan karşılıklı birbirilerine bakan köpekler, bunlardan sonra hafifçe beliren balıklar ve balıkları birbirleri birleştiren ahtapot betimlemesi ile bu krater kulpunda yer alan varlıkların biri erkek biri dişi iki adet tritonu tasvir ettiği hiç şüphesizdir. Ancak bizim pateramızda bulunan Tanrı Dionysos'un başı ile göstermiş olduğu benzerlik şaşırtıcıdır. Oettel 1991, 41-42, Lev. 1-3.

Panter, her iki motifin tam ortasına gelecek şekilde yerde, tanrının ayakları dibinde işlenmiştir. Ön bacaklarını havaya kaldırmış ve arka bacakları üzerinde oturur vaziyettedir ancak başını yukarıya, Dionysos'a doğru kaldırmıştır. Ağzı da açıktır.

Tanrının buradaki pozisyonu, oturuşu, gövdenin üst kısmının cepheden alt kısmının yani bacakların profilden işlenişi, himation kumaşının alt gövdeyi örtüşü ve bir kısım kumaşın sol kola (dirsek) üzerine atılışı, başını sol omzu üzerinde sol yanına döndürüşü ile, Res. 12'de de görülen pozisyonun hemen hemen aynısıdır.

Aynı kalıptan çıkmış tüme yakın bir patera tondosu da, Dionysos Terası Stoası'nda 1998 senesinde "U" odasında yürütülen kazılarda bulunmuştur, ancak bu parçanın sağ alt kısmı kırıktır (Res. 13a). Yine aynı şekilde ve büyük bir ihtimalle de aynı kalıptan çıkmış olan patera tondolarına ait çeşitli büyüklükte kırık parçalar da kazılar esnasında bulunmuştur (Res. 13b). Büyük bir ihtimalle yine Dionysos'u betimleyen ancak önemli ölçüde belirteçlerin olduğu kısımları kırılmış olan bir patera tondosu parçası da bulunmuştur, bu parça da tanrı Satyr ya da Pan'a değil, bir pantere yaslanmış vaziyettedir. Panter, yüzeyinde bulunan ve baskı tekniğinde yapılmış çember bezemelerle ve yüz hatları ile gayet ustaca işlenmiştir (Res. 13c).

Tanrının bu ikonografisi, farklı açılardan incelenebilir:

İlk olarak, gövdenin alt kısmının himation kumaşıyla örtülü, üst kısmının ise göbek altına kadar açık oluşu,

İkinci olarak ise, oturur durumdaki figürlerin, gövdelerinin üst kısımlarının döndürülerek cepheden verilişleri ve belden aşağısının yani bacakların profilden işlenişleri.

Tanrıların, (özellikle de Zeus, Hades, Poseidon gibi tanrıların), alt kısımlarının himation ile sarılı, üst kısımlarının ise çıplak olarak betimlenmesi, zaten bilinen bir unsurdur. Özellikle vazo resimlerinde tanrıların bu şekilde betimlendiğine tanık olmaktayız. Dionysos, o dönemin bir özelliği olarak sakallı ve yaşlı bir görünümdeyken de, gövdesinin üst kısmı çıplak olarak betimleniyordu. Tanrıları ve Herakles gibi önemli kahramanları, kline üzerinde betimleyen ziyafet sahnelerinde, figürlerin klineye uzanmış ve üst tarafları açıkta kalacak şekilde gövdelerinin altının

himationa sarınmış olduğu görülmektedir[235]. Dionysos'u bu şekilde betimleyen ve M.Ö. 5.yy'ın ilk yarısına tarihlenen, Gela ressamına ait siyah figürlü bir lekythos bulunmaktadır[236]. Tanrı burada Ariadne ile birlikte bir kline üzerine uzanmış vaziyette, önlerinde ise bir Satyr bu figürlere flüt çalmaktadır. Yine M.Ö. 5. yüzyıl sonlarından kırmızı figür tekniğinde resmedilmiş bir volütlü krater üzerinde de Dionysos, sol kolu üzerine yaslanmış, üst kısmı çıplak, serbest kalkan sağ elinde bir thryssos tutar vaziyette tasvir edilmiştir[237]. Burada betimlenen Dionysos, başında bulunan sarmaşık dallarından yapılmış çelengi, saçlarının ensenin altına inecek kadar uzun oluşu ve yanda omuzlara dökülüşü, gençliği ve diriliği ile de bizim Patera örneğimizdeki Dionysos'la benzeşmektedir. Yine Dionysos'u panterlerle birlikte gösteren bir Apulia volütlü krater örneği de mevcuttur: M.Ö. 4.yüzyıl'ın ilk yarısına tarihlenen

Plastik sanatlarda ise, bilinen en erken örneklerden biri, M.Ö. 475–460 yılları arasına tarihlenen Selinus E tapınağının metoplarından birinde, Zeus ve Hera'nın kutsal evliliğini (Hieros Gamos) betimleyen bir sahne de mevcuttur[238]. Burada tanrı Zeus, gövdesinin üst kısmı çıplak, alt kısmı ise himationla örtülü olarak oturur vaziyette, sol eli ile arka tarafa yaslanır vaziyettedir. Sağ elini ise Hera'nın elini tutmak üzere uzatmış, bu hareketten dolayı ise vücudunun üst kısmı 4/3 oranında döndürülerek göğüs kısmı cepheden verilmiştir. Hemen hemen aynı tarihlerden yani M.Ö. 470 civarından terrakotta bir örnek olan Zeus tarafından kaçırılan Ganymed yontusunda da tanrı Zeus üst kısmı çıplak vaziyettedir[239]. Yani M.Ö. 6. yüzyıl başarından itibaren, önemli erkek tanrıların ve kahramanların vücutlarının alt taraflarının himationla örtülü, üst taraflarının çıplak oluşu bilinen bir olgu idi.

M.Ö. 447–432 yılları arasında yapılan Athena Parthenon tapınağının heykeltıraşlık eserlerinde, özellikle de alınlık ve frizlerinde, sıralanmış halde oturan tanrıların pek çoğunun üst kısımlarının çıplak, alt kısımlarının himationla örtülü olduğu görülür[240]. Bu eserlerle, tanrıların bu şekilde betimlenmesi geleneği iyice

---

[235] Boardman 1975, 195, figür 376
[236] Boardman 1974, 114, Lev. 235
[237] Sichtermann 1966, 21, Lev. 12-17. Atik kırmızı figür tekniğinde yapılmış bu volütlü krater üzerinde, tanrı Dionysos'a Ariadne yerine menadlar ve satyr eşlik etmektedir.
[238] Richter 1970, 253, figür 440.
[239] Fuchs 1969, 340.
[240] Brommer 1977, 1 vd. Lev.1 vd.

yerleşmiştir. Özellikle kabartmalarda, betimlenen figürlere daha plastik bir etki katmak ve hareketleri canlılaştırmak için figürlerin alt kısımlarının profilden verilmesine rağmen, üst kısımlarının cepheden işlendiği, ya da oturuş pozisyonunun gerektirdiği şekilde 4/3lük dönüşlerle büyük ölçüde cepheden verildiği görülmektedir. Tapınağın doğu alınlığında, sağ kısımda yer alan ve Dionysos olarak ta adlandırılan bir figür mevcuttur[241]. Bu figüre Theseus diyenler de vardır[242]. Ancak burada önemli olan, figürün kim olduğundan ziyade pozisyonudur. Bu figürde sol yanına doğru yaslanmış ancak bizim örneğimizden farklı olarak tamamen çıplak işlenmiştir. Tanrıların çıplak ve yaslanmış hallerini yansıtması bakımından örneğimizle kıyaslanabilir.

Yine M.Ö. 4. yy'ın ortalarından kırmızı figür tekniğinde yapılmış vazolarda da, tanrı Dionysos'u aynı şekilde oturur pozisyonda ve elinde thyrssosu ile gösteren örnekler mevcuttur[243].

Daha önce de bahsedildiği gibi, vazo resimlerinde sıkça rastlanılan bir motif olan klineli ziyafet sahneleri ve kline üzerinde bir yanına yaslanmış ya da yarı uzanmış figürler, heykel sanatında da kendini göstermektedir. Bu pozisyon, özellikle nehir tanrılarının tasvirlerinde de sıkça kullanılmıştır[244]. Nehir tanrıları, genellikle, gövdelerinin alt kısımları çıplak, üst kısımları himationa sarılı bir şekilde bir yanlarına uzanmış olarak gösterilmektedirler[245]. Ayrıca, alınlıklarda köşelerde yer alan figürler, yer darlığından dolayı uzanır veya yarı uzanır şekillerde işlenmişlerdir.

Tanrı Dionysos'un, sol kolu üzerine yaslanmış ve alt tarafı himationla örtülü, üst tarafı ise çıplak olan ikonografisi, heykeller, kabartmalar veya vazo resimlerinden başka yerlerde de kullanılmıştır: halen Bonn Akademik Sanat Müzesi'nde bulunan bronz bir fulcra üzerinde de tanrının aynı şekilde betimlendiği görülmektedir[246]. Ancak burada, Dionysos'un cinsel organı bu poz için alışılmışın dışında himationun üzerinde görülecek şekilde işlenmiştir. Saçları da alevvari ya da seramik kaplardan görmeye alıştığımız şekilde çelenklerle kabartılmış değil, efemine bir halde sol

[241] Berger 1958, Lev. IIb., Fuchs 1969, 311.
[242] Richter 1970, figür 666
[243] Trendall 1978, 249, Lev. 31, figür 3.
[244] Bellefonds 1994, 605-607, Lev. 488-489.
[245] Icard-Gianolio 1992, 39, Lev. 20.
[246] Himmelmann 1975, 1 vd. Lev. 1-2a.

omzundan aşağıya dökülmektedir. Yine aynı yerde sergilenen bir diğer fulcrada[247] da tanrı Dionysos görülmektedir. Burada da tanrı, yine sol tarafına rastlanmış bir haldedir. Ancak kimi farklılıklar vardır: Dionysos'un başı, oldukça sert bir açıyla sol tarafına doğru iyice döndürülmüş, yüz neredeyse cepheden işlenmiştir. Kenara attığı sol kolu, dirsek hizasından kıvrılmış ve himationa sarılmıştır. Boşta kalan sağ elinde ise, thryssos ya da asa yerine kantharos tutmaktadır. Vücudunun yarısından fazlası çıplaktır ve yine burada da cinsel organı açıktadır. Tanrı'nın alt tarafı himationa sarılı ancak cinsel organı açıkta olan ikonografisi, "Louvre Tipi" olarak bilinen ikonografi de görülen bir unsurdur.

Ayrıca, "Derveni Krateri"[248] üzerinde de Tanrı Dionysos'un yine aynı şekilde sağ kolunu dirsek hizasından kıvırarak başının üzerine yerleştirdiğini görmekteyiz. Ancak burada Tanrı, bizim örneklerimizden farklı olarak tamamıyla çıplak olup, sağ bacağını dizinin hizasından bükerek yanında oturan kadının dizlerinin üzerine koymuştur. Buradaki kadın, başörtüsünü sağ eli ile açmış ve Dionysos'a dönmüştür. Dolayısıyla eşi Ariadne olduğu şüphesizdir. Tanrının kırda ya da insanlardan oldukça uzak bir şekilde, eşi ile son derece rahat bir pozda iken betimlenmek istendiği anlaşılmaktadır. Burada da tanrının yanında yine bir panter figürü bulunmaktadır. Giyim tarzı ve bacaklarının duruşu ile olmasa da, kolunu başının üzerine atış şekli ve yanında bulunan panter figürü ile bizim Knidos'ta bulduğumuz örneklerle yakın benzerlik göstermektedir. Derveni Krateri, M.Ö. 350 civarına[249] yani M.Ö. Geç 4. yüzyıla tarihlenmiştir[250]. Dolayısıyla, Tanrı Dionysos'un elini başını üzerine atmış olduğu ilk örnekler arasında kabul edilebilir.

Ayrıca, çok yaygın olmamakla birlikte, cam eserler üzerinde aynı ikonografi görülmektedir; M.Ö. 1-M.S. 1.yüzyıllar arasına tarihlenen cam (mavi-opak) bir kase

---

[247] Himmelmann 1975, 1 vd., Lev. 3-3a, 4, 5-5a.

[248] 1962 senesinde, Selanik civarında bulunduğu yer olan Derveni'den adını almaktadır. Bu yörede bulunan bir Makedonya tümülüsünden, taş bir sanduka içinden çıkarılmıştır. Eser, çok kaliteli Grek bronzundan yapılmış olup, yer yer altın ve gümüş ile kaplanmış, böylelikle daha ışıltılı bir hale getirilmiştir. 90.5 cm.lik yüksekliği ve yaklaşık 60 kiloluk ağırlığı ile çarpıcı bir görünüm arz etmektedir. Kraterin bütün gövdesi, yüksek kabartma olarak, Dionysos ve Dionysiak sahnelerle bezenmiştir. Krater, stil kritik yoluyla M.Ö. 350 civarına tarihlenmiştir. Schefold, 1979, 112vd, Lev. 33, figür 3; Kögler 2004, 467-472, Lev. 450 a-e.

[249] Schefold, 1979, 118.

[250] Kögler 2004, 471.

üzerinde aynı pozisyonda betimlenmiş bir tanrı mevcuttur[251]. Dirsekten kırılmış sol kolu, bu kol üzerine verilmiş ağırlığı, yine aynı kola dolanmış himation fazlalığı ve üst gövdesinin çıplak oluşu ile tam olarak bizim pateralarımızdaki oturan Dionysos'lara benzemektedir. Ancak burada farklı olarak Tanrı sakallıdır. Bahsedildiği üzere, Knidos pateralarında aynı pozisyonda betimlenen Dionysos, genç ve sakalsız bir haldeydi. Her iki örnek arasında ki bir diğer önemli benzerlikte, her ikisinin de ellerinde tuttukları bereket boynuzlarıdır. Opak cam kase üzerinde bulunan tanrı da, serbest kalan sağ eli ile bir bereket boynuzu tutuyor olmalıdır, ancak kase kırık olduğundan tutuş pozisyonu seçilememektedir. Buna rağmen bereket boynuzunun üst kısımları hala belirgin bir haldedir.

Yine bir diğer opak cam kase parçasında da, Dionysos Kültünün önemli öğelerinden biri olan asma yaprağı betimlemesi bulunmaktadır[252]. M.Ö. geç 1. yüzyıl ile M.S. 1.yüzyıl arasına tarihlendirilen bu parça, Sangiorgi koleksiyonundan alınmıştır ve yine mavi opak zemin üzerine beyaz olarak yapılmıştır. Burada betimlenen yaprak, tipik bir asma yaprağıdır ve bu hali ile pek çok Dionysos betimlemesinde sıklıkla karşımıza çıkan cinstendir.

Pateralarda işlenen konular arasında Dionysos'un önemli bir yer tuttuğu, çıkarılan parçalarla da iyice açıklığa kavuşmuştur. Özellikle de aynı pozisyonda yapılmış, büyük bir ihtimalle aynı atölyeden hatta aynı kalıptan çıkmış örnekler Alexandria'da da bulunmuştur; işleniş ve betimleme açısından büyük benzerlik gösteren bir örnek, Utrecht Üniversitesi Koleksiyonunda yer almaktadır[253]. Ancak dikkatlice incelendiğinde, Utrecht'te bulunan parça ile Knidos'ta bulduğumuz parça arasında bir takım küçük farklılıklar olduğu görülecektir: örneğin, Utrecht parçasında tanrının başı neredeyse cepheden işlenmişken, bizim örneğimizde daha sola, satyre doğru dönüktür. Knidos örneğinde tanrı elinde hatları oldukça belirgin olan bir thryssos tutarken, Utrecht örneğinde tanrının elinde bereket boynuzu mevcuttur.

Tanrının yanında bulunan bir satyre yaslanmış bir halde betimlenmesi, Dionysos ikonografisinde sıkça rastlanan bir unsurdur[254]. Bu açıdan, bahsedilen patera parçaları, satyr ile betimlenen Dionysos grubunda ele alınan örnekler arasında

[251] Vessel Fragmanı, Whitehouse 1997, 60-61, Res. 65.
[252] Whitehouse 1997, 64, Res. 73.
[253] Salomonson 1979, 117 vd.; Gasparri 1986, Lev. 324, figür 264.
[254] Gasparri 1986, 480 vd., Lev. 324, figür 268, Lev. 325, figür 277, 278a, 279, 280, vd.

değerlendirilebilir. Ancak bu örneklerden kimileri bağımsız yontulardır ve Dionysos oturur durumda değil, ayaktadır; büyük bir ihtimalle sarhoş olduğundan dolayı bir satyrden destek almakta ya da onlarla sarılmaktadır. Böyle betimlenen Dionysos'ların pek çoğunun gövdesinin ya üst kısmı, ya da tamamen çıplaktır. Özellikle, Louvre Tipi[255] olarak adlandırılan ve yine Dionysos'u sol yanında bulunan bir satire sarılmış halde gösteren ikili yontu grubundaki satirde, de bizim pateramız üzerinde bulunan satir gibi çocuk halde ve Eros gibi betimlenmiştir. Yarı uzanmış durumda ve gövdesinin üst tarafı çıplak olarak betimlenen Dionysos figürü ve yanına Satirler, Eroslar, Silenler veya Ariadne'nin yerleştirilmesi, çok sevilen bir ikonografi olmalıdır zira sadece erken dönemlerde, Klasik Helenistik veya Erken Roma döneminde değil, sonraki devirlerde, özellikle Roma Döneminin çeşitli zamanlarında yapılmış Dionysos konulu lahitlerde de bol miktarda karşımıza çıkar[256].

Dionysos ikonografisinde göze çarpan ve tanrıyı diğer tanrılardan ayırmakta yardımcı olan en önemli ikonografik unsur, sağ ya da sol elin dirsek hizasından kıvrılarak baş üzerine yerleştirilmesidir. Ancak bu tipte yapılan figürler, M.Ö. 6. yüzyıl'ın son çeyreğinden itibaren dikkati çekmeye başlar[257]. Kırmızı figür tekniğinde yapılan kaplarda sıkça karşımıza çıkmaya başlayan bu tip, bir ziyafet sahnesinde, kline üzerinde yatarken betimlenmiş erkek figürleridir ve yine gövdelerinin üst kısımları çıplak, alt kısımları ise himationa sarınmış bir şekildedir. Anlaşılacağı üzere, ilk başlarda ziyafet sahnelerinde yer alan ve kline üzerinde yatarken içki içen erkeklerin, biraz sarhoş olmuş halleri veya içkinin etkisi ile kendinden geçmeye başladıkları vurgulanmak istenmiştir. Zira bu figürlerin ellerinde ya da yanlarında çeşitli içki kapları bulunmaktadır. Daha sonraları bu ikonografi, (yani bir kolun dirsek hizasından kıvrılarak baş üzerine konması) tanrı Apollon için de kullanılmıştır[258]. Apollon'u bu tipte gösteren yontu ya da kabartmaların, M.Ö. 4. yüzyıl ortalarına ait ve o dönemde çok tanınmış olan bir bronz orijinalden

---

[255] Gasparri 1986, 450, Lev. 326, figür 280.

[256] Matz 1968, 140-141, Lev. 37, figür 39 vd. Dionysos konulu lahitleri içeren bu serinin 2. 3. ve 4. bantlarında da, Dionysos ve yanında Satir, Eros, Ariadne gibi mitolojik varlıklar bulunan lahitler mevcuttur. Ancak Tanrı'nın oturuş pozisyonu benzerliğinden dolayı bu lahti geç dönem benzer örneği olarak vermek uygun olacaktır.

[257] Boardman 1975, 32-33, figür 25, 32.

[258] Lambrinudakis 1984, 193, Lev. 183, figür 17, Lev. 184-185, Lev. 188, figür 66a-66, Lev. 199, figür 196, Lev.200, figür 199, vd.

esinlenerek yapıldığı düşünülmektedir[259]. Bir kolunu bu şekilde kıvırarak başı üzerinden geçirmek suretiyle, diğer elinde bulunan ve nerdeyse baş hizasına getirilmiş lirin üst kısmını tutan Apollon figürleri de mevcuttur[260]. Belki de bu şekilde, bu kol kıvırma ve baş üzerine yerleştirme hareketine bir fonksiyonellik katılmak istenmiş olabilir.

Ancak bu hareket, Apollon'dan ziyade, Dionysos ile özdeşleşmiş durumdadır. Ayrıca, sadece Dionysos figürlerinde değil, Dionysos'un eğlence alaylarında yer alan ve hep onun civarında bulunan satirler[261], menadlar ya da karısı Ariadne tasvir edilirken de kullanılmıştır. Bazen, kolunu bu şekilde kaldıran Dionysos'un, elinde tiyatro maskı tuttuğu da görülür[262]. Bu hareketi, Barberini Satiri'nin yapmış olduğu harekete benzer ancak Tanrı'nın elinde tuttuğu maskla (ki bu Dionysos'un atribütlerinden biridir) tiyatro ile olan ilgisi vurgulanmak istenmiştir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, Knidos kabartmalı seramik atölyelerinin ustaları, Helenistik- Roma Dönemi plastik sanatları geleneğinin etkisi altında ve takipçisidirler. Bir anlamda sanatsal antik mirasçılık yapan bu ustalar, antik dönemin ünlü yontularını ve sanat eserlerini kendi seramik eserlerinde yansıtmayı çok sevmişler bunu sıklıkla yapmışlardır.

Knidos'ta yürütülen kazılarda, ayrıca, yine bu kültle ilgili olan bir takım değişik phallic kaplar da sıkça karşımıza çıkmaktadır: Özellikle içerisine sıvı konulduğu zaman yukarıya doğru hareket edecek şekilde yerleştirilmiş bir phallos bulunan kültle ilgili kapların[263] benzerleri, Pompei'de de bulunmuştur[264]. Phallic alabastronlara ait pek çok parça da Knidos'ta, özellikle Dionysos Terası'nda bulunan Stoa kazılarında bolca çıkarılmıştır. Bu kaplar, ya tek başlarına phallos şeklindedirler, ya da üzerlerinde bir phallos betimlemesi bulunur. Bu betimleme, kabartma ya da aplike şeklinde yapılmış olabilir. Phallos objesinin, Dionysos kültü ile oldukça ilintili olduğu bilinmektedir[265]. Antik çağın çeşitli dönemlerinde değişik

[259]Lambrinudakis 1984, 193. Bu yontu, Atina Lykeion Gymnasium'unda bulunan ve Apollon Lykeios olarak anılan yontudur. Eser kayıptır ancak Lukianus'un tariflerinden dirsek hizasından kıvrılan kolunun baş hizasına getirildiği anlaşılmaktadır.
[260]Lambrinudakis 1984, Lev. 200, figür 199.
[261] Smith 1991, 135, figür 168. (Barberini Satiri)
[262] Klein 1921, 63, figür 26.
[263] Doksanaltı 2000, 75-82.
[264] Grand/Mulas 1975, 128-129.
[265] Herter 1938, 1742; Mandel 1988, 121.

amaçlarla yapılmış phalloslar kullanılmıştır. Bu amaçlardan başlıcaları, kötü güçlere ve nazara karşı kullanım[266], erkeklik ya da gücü çağrıştırması amacıyla kullanım, bereketi ya da bolluğu temsilen kullanımdır. Ama en bilinen özelliği ise, Dionysos kültü ile olan alakasıdır. Tanrı Dionysos onuruna yapılan törenlerde, phallos sıklıkla kullanılan bir objedir.

Buraya kadar incelenen bütün Dionysos betimlemelerinde ki ortak özellik, tanrının genç, dinamik ve sakalsız oluşudur. Kimi örneklerde belden aşağısı kısmen ya da tamamen Himationla örtülü, kimilerinde ise çıplaktır. Yanında çoğunlukla panter, Eros, zaman zaman da karısı Ariadne bulunmaktadır. Pozisyon açısından hepsi birbirine benzemektedir: Tanrı sol yanına yaslanmış, sol kolunu dirsek hizasından kıvırarak ağırlığı dirseğine vermiş, eğer varsa himationun kumaşı bu kol üzerine çekilmiştir. Tümünde esrik ve oldukça rahat bir görüntü arzetmektedir. Küçük buluntular üzerinde sevilerek kullanılan bu ikonografinin esinlendiği bir heykel grubu olmalıdır. Tanrı Dionysos'u bu şekilde tasvir eden heykel en geç M.Ö. 350'den önce, yani M.Ö. 4. yüzyıl'ın ilk yarısında yapılmış olmalıdır. Böylelikle gerek seramik, gerekse metal olan küçük el sanatlarının ustaları, ilk örnekten esinlenip, eserlerinde bu konuyu tanrıyı çeşitli versiyonlarda göstererek işleyebilmişlerdir.

Yine, Dionysos Terası Stoası'ında yürütülen kazı çalışmaları esnasında, 1998 senesinde kazısı yapılan "İ" odasında, uzun sakallı ve bıyıklı bir erkeği tasvir eden mask şeklinde pişmiş toprak buluntulara da rastlanmıştır (Res. 14). Bu yüzün yine tanrı Dionysos'a ait olması kuvvetle muhtemeldir. Tanrı'nın daha yaşlı ve sakallı olarak tasvir edildiği pek çok örnek zaten bilinmektedir ancak bizim örneğimize neredeyse birebir benzeyen bir terracotta mask, Beotia'da bulunmuştur[267]. Bu terracotta baş, M.Ö. 450 yılına tarihlenmektedir. Yani Tanrının genç ve kadınsı hallerinden çok önceleri sakallı olarak tasvir edildiği dönemlerdendir. Bu dönemlerde Tanrı, olgun ve sakallı bir erkek olarak tasvir edilmiştir. Bu hali ile Olympia Zeus tapınağının batı alınlığında bulunan Kentaurların yüzleri ile de benzerlik göstermektedir[268]. Ancak kentaur elbette daha saçsızdır.

---

[266] Mandel 1988, 182.
[267] Muscarella 1974, figür 47.
[268] Becatti 1943, Lev. XII i, XVII n.

Bu şekilde yapılan sakallı adam yüzlerine, diğer güzel örnekler de, M.Ö. 5. yüzyıl'ın ikinci yarısında yapılmış hermelerdir. Özellikle Alkamenes'in yapmış olduğu herme[269] ile sakal işlenişi açısından bir benzerlik mevcuttur: örneğimiz kırık olmakla birlikte, Alkamenes Hermesi'ndeki gibi dudak altı sakalı katı olduğu anlaşılmaktadır. Özetle, bizim örneğimiz, M.Ö. 5. yüzyıl'ın ikinci yarısında yapılan sakallı adam tasvirlerine özenilmiş bir M.S.1.yüzyıl örneğidir. Kabarık hacimli saç sakal bukle kıvrım ve tellerinin işleniş biçim ve tekniği yanı sıra, ağzın kabarık ve etli oluşu, özellikle alt dudağın üst dudaktan hafifçe ayrılarak daha dolgun bir şekilde işlenişi, Bolu Herme'si'nin Julius Claudius'lar döneminde, ya da daha büyük bir olasılıkla tam olarak Julius Claudius döneminde (M.S. 41-54) kopya edildiğini göstermektedir[270]. Herme'nin kopyalandığı dönem olarak önerilen bu dönem, seramik açısından bakıldığında da bizim pişmiş toprak maskımız için önerdiğimiz tarihle aynı dönemdendir. Çünkü gerek kil ve astar özellikler ve gerekse de daha önceki sayfalarda bahsettiğimiz kalıplama yöntemi Knidos için "kaiserzeitlich" seramik üretimi açısından uygun bir tarihtir.

Gerçek ölçülerde bu mask, bizim örneğimizde olduğu gibi kalıp yardımıyla şekillendirilmiştir. Bizim örneğimiz de üst kısım kırık olup eser normal ölçülerden daha küçük olmakla birlikte, aynı şekilde kalıp yapımıdır. Tanrı her iki örnekte de uzun ve birbirine paralel dalgalar halinde uzanan masif sakal kıvrımlarına sahiptir. Bizim örneğimizde bıyıklar, daha dolgun ve dudakları tam olarak çevreleyecek şekildedir. Her iki örnekte de dudaklar dolgun, özellikle alt dudak daha da etlidir. Bu tarz masklar, bir duvara ya da düz bir yüzeye asılmak üzere yapılmışlardır. Knidos için düşünüldüğünde, tam da Dionysos tapınağının olduğu terasta yer alan stoa da böyle bir buluntunun çıkarılmış olması son derece beklenilen bir durumdur ve dolayısıyla örneğimizin Dionysos'u tasvir ettiği şüphe götürmez.

Yine Oinophoros cinsinden küçük kapalı bir kaba ait parçada da tanrı Dionysos tasvir edilmiştir. Burada da tanrı yaşlı ve sakallı bir halde betimlenmiştir. Başının üzerinde bulunan 2 adet kabara-rozet şeklindeki üzüm demetinden de betimlenen kişinin Dionysos olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır (Çiz. 3).

[269] Özgan 1997, 155 vd, Lev. 171vd.
[270] Özgan 1997, 168.

Dionysos aynı zamanda Apollon'un kült yoldaşıdır. Her iki tanrı, Delphi ve Delos'ta ki kutsal alanları paylaşırlar. Hierapolis tiyatro frizindeki Apollon'un önünde Dionysos üzümü görülür. Burada tasvir edilen üzüm salkımı, yeni doğan Apollon ile Dionysos'un yani tiyatronun etkisi altındaki bağlantısına işaret eder. Knidos'ta, Dionysos terası stoasında yürüttüğümüz kazılarda, 2005 senesinde bulunan bir arşitrav üzerinde de, sarmaşık dalları ve defne yaprakları beraber işlenmiştir. (Res. 15). Bu bulunutu da, iki tanrının kült yoldaşlığının Knidos'ta da devam ettiğini göstermektedir. Her iki tanrının ikonografilerinin ve işlenişlerinin zaman zaman birbirine benzemesi de bu yoldaşlığın bir sonucudur.

Zeus

Knidos yapımı kabartmalı seramiklerde, tanrı Zeus'la ilgili betimlemeleri de görmek mümkündür. Ancak Zeus'u bir insan olarak gösteren bir örnek bulunamamıştır. Tanrıyı kartal kılığında Ganimedes'le birlikte, kuğu kılığında Leda ile birlikte ve boğa kılığında Europa ile birlikte gösteren örnekler mevcuttur:

Zeus-Ganymedes: Knidos'ta, 1990 senesinde yuvarlak tapınak terası civarında yürütülen "B" mekanının kazılarında, Zeus-Ganymed ikonografisini işleyen bir patera tondosu parçası bulunmuştur. Bir kartal, genç bir erkek figürünün elinde tuttuğu bir çeşit kaptan yem yemektedir gibi görünmektedir.

Söz konusu erkek (Ganymed) figürü, oturur vaziyette olup, vücudunun alt tarafı kumaşa sarılı, üst tarafı çıplak bir haldedir (Res. 16). Saçları birbirine paralel dalgalar halinde arkaya doğru uzanmaktadır. Başı ve gövdesi tamamıyla profilden işlenmiştir ancak üst yüzey aşınmış olduğundan dolayı yüzün tam detayları hakkında bilgi vermek mümkün değildir. (Bu aşınma, sadece zaman içinde oluşan bir aşınma değil, kullanıma bağlı olarak kalıpta da görülen bir çeşit kullanım aşınmasıdır). Sadece kaşlar ve gözlerin belirgin olduğu söylenebilir. Başını öne doğru, neredeyse çenesi üst göğüs kısmına değecek kadar eğmiştir. Sağ kolu, bel hizasından itibaren kıvrılarak öne doğru uzatılmıştır ve bu eli ile ağzı genişçe bir kabı tutar. Parça dikkatle incelendiği zaman, sağ elinin de dirsek hizasından yukarıya doğru kıvrılıp kaldırıldığı ve önünde duran kartalın açık sol kanadının üzerine koyduğu anlaşılmaktadır. Vücudunun alt tarafını örten kumaş (Himation?) kalça kısmını tam örtmemekte, kalçadan itibaren aşağıya-öne doğru kısımları yani üst baldırın sadece küçük bir bölümünü örtmektedir. Bacakları da profilden işlenmiştir; dizden hafifçe

kırarak öne doğru uzattığı sol ayağı ile yere tam olarak basmaktadır. Sol bacağın arkasında kalan sağ bacağı ise dizden kıvrılmış ve geriye doğru çekilmiştir. Bu ayağının sadece ucu yere değmektedir. Kaya benzeri doğal bir oluşumun üzerinde oturuyor gibi görünmektedir (Çiz. 4).

Kartal, kanatlarını iki yana açmış ve kare formunda bir kaide üstüne konmuş bir şekilde işlenmiştir. Başı öne doğru uzatılmış olup, Ganymed'in sağ elinde tuttuğu kaba yemlenmek amacıyla gagasını sokmuştur. Silik olmakla birlikte, dikkatle incelendiği zaman, -özellikle aşağıda bahsedilecek olan ve dünyanın çeşitli müzelerinde bulunan daha kaliteli ve daha iyi korunmuş durumdaki örnekler de incelendikten sonra- kartalın sol bacağını diz hizasından kırarak yemek yediği kabın ağız kısmına dayadığı, bu sayede kabı biraz eğdiği görülmektedir. Bundaki amaç daha rahat beslenmek olmalıdır. Sağ bacağı ile ise kaideye basmaktadır. Tüyleri gayet belirgindir. Kartal kılığına giren tanrı Zeus ya da gönderdiği kartalı Ganymedes'i etkileyip kendisini beslemesini sağlamıştır. Kaçırma işlemi de bundan sonra gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Ganymedes bilindiği gibi Dardanos soyundandır ve "ölümlülerin en güzeli" gibi sıfatlarla anılmaktadır[271]. Tanrı Zeus'un kendisini çobanlık yaparken görmüş, aşık olmuş, bir rivayete göre kartalını göndererek kaçırtmış, bir başka rivayete göre ise kendisi kartal kılığına girerek Ganymedes ile birlikte olmuştur. Antik Dönemin görsel sanatları içerisinde, bu mitolojik hikayeyi anlatan çok fazla sayıda örnekler mevcuttur. Konu, üç ana ikonografik sahnede incelenmektedir.:

İlkinde özellikle attik klasik dönem vazo resimlerinde[272] görülen, oyun oynayan genç Ganymedes'i, Zeus'un takip etmesi ya da kaçırmasıdır. Bunlarda, Tanrı Zeus insan kılığında, o döneme mahsus ikonografisi ile betimlenmiştir. Klasik dönem vazo resimleri dışında, bu tipin bilinen en meşhur örneği, M.Ö. 5. yüzyıla ait bir terracotta heykelciktir. Bunda, tanrı Zeus, giyimlidir ve kucağında küçük bir çocuk şeklinde işlenmiş Ganymedes'i koşar adımlarla kaçırır vaziyettedir[273].

[271] Erhat 1993, 116.
[272] Sichtermann 1988, 156-157, Lev. 78-79.
[273] Richter 1970, 40, figür 110.

İkinci tip olarak, Ganymedes'in Olympia'da tanrıların özellikle Zeus'un hizmetlisi pozunda betimlenmesidir. Bu grupta yine özellikle attik siyah ve kırmızı figürlü vazolarda 6.ve 5. yüzyıllarda sevilerek işlenen bir konudur[274].

Üçüncü tip olarak, ki bu tipi, plastik sanatlarda gördüğümüz en yaygın ve en sevilen Zeus tipini tanımlar: Kartal ve Ganymed ikonografisidir. Özetle ifade edecek olarak, çeşitli alt gruplar halinde incelenmektedir; Ganymedes'e yaklaşan Kartal[275], Ganymedes ve kartalın ayakta ve yan yana işlenmiş halleri[276], diğeri ise, Ganymedes'in oturarak bir kaptan kartalı beslemesidir.

Ganymedes'in bu bir anlamda dramatik hikayesi de antik çağın sevilen konularından biridir. Bu yüzden, çeşitli şekillerde ve zamanlarda karşımıza çıkmaktadır: Zeus'un bir kartal olarak betimlenip Ganymedes'e yaklaştığı ikonografinin bilinen ilk örneği, M.Ö. 4. yüzyıl' ait olan ve Korinth atölyelerinde yapılmış bulunan bir ayna üzerinde kazıma çizgilerle işlenmiş örneğidir[277]; M.Ö. 4. yüzyıldan, Roma Dönemine dek, Zeus'u kartal kılığında, Ganymedes il birlikte yukarıda bahsedilen tipolojilerde sıkça görmek mümkündür. Bu ikilinin bilinen en meşhur örneği, Leochares'in bu konuyu işleyen bronz grubudur[278]. Bu gruptan Plinius (Plinius, Nat. Hist. 79) ayrıntılı bir şekilde bahseder: Zeus'un kartal kılığına girerek kaçırdığı Ganymedes'i vücuduna zarar vermeden uçurarak götürdüğü anı tasvir ettiğini söyler. Bu eseri Roma Dönemi kopyalarından tanımaktayız[279]. Burada Ganymedes genç bir oğlan çocuğu şeklinde olup, çömelmiş ya da otururken değil, ayakları yerden kesilmiş bir halde kartal tarafından kaçırılırken betimlenmiştir. Dolayısıyla Knidos örneği ile pek bir benzerlik göstermemektedir.

Kartalı besleyen Ganymedes tipinin bilinen en erken örneği ise, M.Ö. 1. yüzyıl civarına tarihlenen, kireçtaşından yapılmış, Afganistan Kabil Müzesi'nde sergilenen kabartmadır. Daha sonraları, Roma Dönemi'nde aynı konunun işlendiği pek çok seramik örnek bulmak mümkün olmuştur: Bu konu, neredeyse Knidos örneği ile aynı şekilde, şu anda Heidelbeg'te bulunan bir sigillata kasenin

---

[274] Sichtermann 1988, 157-158, Lev. 80-82.
[275] Sichtermann 1988, 159-160, Lev. 82.
[276] Sichtermann 1988, 160-161, Lev.83, figür 107-114, Lev.84-85-86. figür 119-137.
[277] Züchner 1951, Lev. 7.
[278] Ganymed, leochares
[279] Richter 1970, 221, figür 786.; Lippold 1950, Lev. 98-1.

madalyonunda da işlenmiştir[280]. Bu örnek, bizim patera tondosu örneğimizden daha iyi korunmuş bir durumdadır dolayısıyla kartalın kanatları, rüzgara karşı duruşu çok daha ihtişamlı görünmektedir. Bizim örneğimizle birebir benzeşen bu örnek, eğer Knidos'ta bulunmuş olsaydı, aynı kalıptan çıkmış olduklarını bile düşünmek mümkün olabilirdi. Dünyanın çeşitli yerlerinde bulunmuş ve çeşitli müzelerde sergilenen çeşitli Zeus-Ganymed konulu seramik malzemeler de mevcuttur; Örneğin yine Heidelberg'te bulunan bir gemme üzerinde, Berlin'de sergilenen M.S. 1. yüzyıla tarihlenen (25-75) bir kandilin diskusu üzerinde -ki, bu örnekte, alt tarafta GAM EDES yazısı da bulunmaktadır- yine aynı dönemden üçgen formlu bir kandil tutamağı üzerinde ve güney Rusya'da sergilenen çeşitli Oinophoros cinsinden kaplara ait parçalarda, M.S. 2. yüzyıla ait ve şu anda British Museum'da sergilenen bir kandil diskusunda da konu benzer şekillerde karşımıza çıkmaktadır[281].

Leningrad müzesinde ve Fransa-Nimes'te bulunan birer mermer kabartma üzerinde de aynı konu göze çarpar, Villa Albani'de bulunan dikdörtgen formdaki bir mezar atlarının üst kısmında iki kemer arasında ve at nalı formunda bir niş içerisinde aynı konu işlenmiştir.

Üçüncü tipin üçüncü alt grubu olarak değerlendirilen Ganymedes'in kartalı besleme sahnesini işleyen Knidos yapımı bir patera tondosu da mevcuttur. Bu konu, Knidos seramik atölyeleri tarafından sevilmiş olup, ikonografik olarak kartalı besleyen Ganymedes kullanılmıştır. Bilindiği gibi patera tondoları, kalp yapımı olduklarından iki parça halinde yapılıp birleştirilmektedir. Bu parça da alt tarafı birleştiği yerden ayrılmış bir halde bulunmuştur. Bu açıdan oinophoros ya da kapalı bir kap parçası da olabileceği düşünülse de, patera tondosu olması ihtimali akla daha yatkın gelmektedir. Knidos atölyelerinde Ganymedes tarafından beslenen kartal konusu işlenirken, bazı atölyelerde çeşitli malzemelerden[282] yapılan diğer örneklerde olduğu gibi, kartalın kanadının hemen alt yanında küçük bir Eros figürü de ilave edilmiştir. Anlaşıldığı üzere, Knidoslu seramik ustaları, Aphrodite'nin kentine de uygun olarak Eros figürünü sahneye ilave ederek Zeus'un genç Ganymedes'e duyduğu aşkın bir ifadesini vermek istemişlerdir.

---

[280] Herbig 1949, 1-9, Abb. 1-15.
[281] Herbig 1949, 2-4, Abb. 4, 6-9, 12-15.
[282] Gemme: Herbig 1949, figür 4. Kireçtaşı: Sichtermann 1988, 161, Lev. 86. 138.

Knidos atölyelerinin antik dönemdeki geniş yayılma alanları düşünüldüğünde, her ne kadar Herbig tarafından sigillata olarak değerlendirilse de, gerek stil özellikleri gerekse de fabrik özellikleri ile Knidos kökenli bir patera olduğu anlaşılan Heidelberg kasesi burada anılmalıdır. Bu kase, Knidos atölyelerinin ürettiği Ganymedes repertuarının da farklı merkezler tarafından beğenildiğini ve ithal edildiğini göstermektedir. Diğer taraftan stil özellikleri açısından değerlendirildiğinde M.S. 1.yüzyıl'ın ilk yarısına tarihlendirilen Heidelberg kasesi ve Knidos'ta bulunan ve M.S. 2. ortalarına tarihlendirilen örneğimiz Knidos atölyelerinin bu konuyu uzun bir periyod içerisinde severek üretmeye devam ettiklerini göstermektedir.

Knidos yapımı bir başka patera tondosu üzerinde, aynı konunun aynı ikonografik özellikler içerisinde fakat farklı şekilde işlenmiş olduğunu gösteren bir betimleme daha mevcuttur: şu ana kadar bahsettiğimiz bütün küçük Eroslar, kanatlarını açmış kartalın sol yanındalardı. Fakat söz konusu patera tondosu parçası üzerinde tombul bir Eros'un, açılmış kanatlardan sağ tarafta yer alanın altında durduğu görülmektedir (Res. 17). Parça kırık olduğundan, tam sahneyi görüp tasvir edebilmek mümkün değildir ancak gerek kanatların açıklığı, gerekse de Eros'un açık bir kartal kanadının altına yerleştirilişi ile bu sahne kolaylıkla tanınmaktadır (Çiz. 5). Eros tombul ve kanatlı olup tamamıyla çıplaktır. Arkası dönük vaziyette ve başı da hafifçe arkaya bakacak şekilde işlenmiştir. Sol eliyle kanada dokunur gibi görünmektedir. Kartalın yine üst kısmı profilli bir kare kaide üzerine konmuş olduğu görülmektedir. Görkemli kanadı kaidenin altına kadar inmektedir. Geri kalan kısımlar kırık olduğundan görülememektedir. Buradan hareketle, şu ana kadar Knidos atölyelerinde Kartalı besleyen Ganymedes ikonografisine ait en azından 3 farklı kalıp tespit edilebilmiştir. Belirtildiği üzere, bu grup, Oinophoros üretimin erken döneminden (M.S. 1. ilk yılları) M.S. 2.yüzyıl'ın ortalarına dek devam etmiştir.

Sadece pateralar üzerinde değil, Knidos yapımı Roma dönemi kandilleri üzerinde de bu konu sevilerek kullanılmıştır. Özellikle Romanesis atölyesinin mührünü taşıyan ve M.S. 1.yüzyıla tarihlenen kandillerin diskuslarında sıklıkla karşılaşılan konulardandır. Knidos'ta kazısı yürütülen pek çok merkezden özellikle Dionysos terası stoasında, bu konuyu işleyen bol miktarda tüm, tüme yakın ya da

kırık kandil çıkarılmıştır. Ancak burada Ganymedes, kartala arkasını dönmüş ve kartal tarafından kavranmış bir haldeki küçük çocuk şeklinde işlenmiştir [283](Res. 18). Betimlemenin sol tarafında bir erkek çocuk yer almaktadır. Başı sola doğru dönük ve profildendir. Saçları yukarıya ve arkada doğru dik bir şekilde uzanmaktadır. Başı öne doğru oldukça eğilmiştir. Görebildiğimiz tek kolu olan sol kolu, arkaya doğru uzanmış ve kendisini taşıyan kartala tutunmuştur. Tombul bir üst gövdesi vardır. Bacakları da gövde ile uyumlu bir şekilde kısa ve tombuldur. Sağ bacağı dizden kırılarak öne, sol bacağı da yine dizden kıvrılarak geriye doğru uzatılmıştır. Bu hali ile alt gövdesi swastikanın alt tarafı gibidir. Kısa bir kumaşı, sadece belinin alt tarafını açıkta bırakacak şekilde bir kısa pantolon gibi vücuduna sarmıştır.

Arkasında ise yine sola doğru profilden işlenmiş bir kartal vardır. Kanatları açıktır. Tüyleri oldukça belirgin olup, bacakları doldurma deliği kısmının altından aşağıya doğru uzanmaktadır. Bu hali ile uçuyor olduğu anlaşılmaktadır. Zaten erkek figürünün saçlarının almış olduğu şekil de uçma esnasında görülen dalgalanmaya benzemektedir. Kartalın tüyleri de yapmış olduğu harekete göre yön kazanmıştır.

Tüm bu patera ve kandil parçaları, Zeus-Ganymedes mitolojisinin de Knidos seramik atölyelerinin ustaları tarafından sevilerek ve sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Zeus-Leda;

Leda ile ilgili efsaneler birkaç tane olmakla birlikte, en yaygın hali şöyledir: oldukça güzel bir kadın olan Leda'ya aşık olan tanrı Zeus, bu kez de kuğu kılığına girip birleşmiştir[284]. Elimizde bulunan kırık bir patera tondosunda, işte bu birleşme anı tasvir edilmiştir (Çiz. 6): mevcut kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla, üst kısmı yani göğüsleri açık bir kadına, uzun ve kıvrık boyunlu bir kuğu yanaşmış ve kendisini dudaklarından öper bir halde betimlenmiştir. Kadının yüzü profilden, gövdesi ise 4/3 oranında döndürülerek neredeyse cepheden işlenmiştir. Saçları ortadan ayrılarak başının tepesinden bir topuz biçimine getirilmiştir. Buluntu yüzey buluntusu olmasına ve dolayısıyla yıpranmış bir üst yüzeye sahip olması sebebiyle oldukça

[283] Aynı konuyu işleyen çok fazla sayıda tüm tüme yakın ya da kırık kandil parçası vardır ancak en güzel korunmuşunun fotoğrafı kullanılmıştır. Bunlar emzik ve diskus formları ile Loeschke Tip VII'ye girerler.

[284] Erhat 1993, 194. Zeus'un kuğu kılığına girerek birleştiği kadının aslında Leda değil, Tanrıça Nemesis olduğunu söyleyen başka efsaneler de mevcuttur. Tanrısal yumurtayı yumurtlayanın Leda değil de Nemesis olduğu da söylenir.

yıpranmış olmasına rağmen, kadın figürünün yüz hatları oldukça belirgindir. Kırık nedeniyle, gerek kadın figürü, gerekse de kuğu figürünün gövdelerinin alt kısımlarının ne halde olduklarını söylemek mümkün değildir (Res. 19). Aynı kalıptan çıkmış ve aynı şekilde yine bir patera tondosuna ait olan bir parça da 1991 senesinde yuvarlak tapınak terasında yürütülen çalışmalarda bulunmuştur ancak bu parça oldukça küçük bir şekilde kırılmış ve tahrip olmuştur (Res. 20).

Tanrı Zeus'u kuğu kılığında Leda ile birlikte gösteren örneklerden en tanınmışı, Timotheos Ledası[285] ve onun replikleridir. Yapıldığı dönemde oldukça sevildiği, ele geçirilen fazla sayıdaki kopyasından da anlaşılabilir. Burada da Leda, aynen bizim örneğimizde olduğu gibi üst tarafı çıplak, saçları ortadan ayrılarak arkada birleştirilmiş bir şekilde betimlenmiştir. Alt kısmını sardığı kumaşın bir ucunu sol kolu ile havaya kaldırmış, sağ eli ile de kuğuyu tutmaktadır. Bu örnekte de kuğu, Leda'nın yüzüne doğru uzanır vaziyettedir. Ancak tam yüz yüze olmadıklarından dolayı, Knidos örneği ile birebir benzerlikten bahsetmek zordur. Leda'yı tam da yüzünün hizasında uzanan bir kuğu ile birlikte gösteren örnekler de mevcuttur: Kırmızı figür tekniğinde yapılmış vazolarda bu benzerlik göze çarpar[286]: Getty Museum'da sergilenen bir lutrophoros üzerinde (M.Ö. 320-300), kuğunun gagası ile Leda'nın dudakları birleşik bir haldedir. Ancak burada da Leda ayaktadır[287]. Yine Brüksel'de bulunan bir riton üzerinde de (M.Ö. 4. yüzyıl'ın 2. yarısı) aynı ikonografiye benzer bir sahne görmek mümkündür[288].

Leda'yı kuğu ise çiftleşirken gösteren gemmeler de mevcuttur: özel koleksiyonlarda bulunan gemmeler üzerinde, aynen Knidos örneğinde olduğu gibi, kuğuyu Leda'nın yüzüne doğru uzanırken gösteren örnekler vardır[289]; yine İskenderiye Greco Romen müzesinde bulunan bir terrakotta parçası üzerinde de bizim örneğimizle oldukça benzer özellik gösteren bir sahne betimlenmiştir[290].

---

[285] Rodenwaldt 1927, 373. Lippold 1950, Lev.79.3;
[286] Shauenburg 1989, 46, figür 31. (Dareios ressamı); Trendall RFSIS
[287] Schauenburg 1989, 47 vd.
[288] Icard-Gianolio 1992, 233, figür 111-21. Ancak burada betimlenen figür ler, LIMC'te belirtilenin aksine, belden üstü çıplak, alt tarafı himation kumaşına sarılı bir halde, arkaya doğru uzanır pozisyonda oturmuş bir erkek betimlemesidir. Kucağında tuttuğu kanatlı hayvan da, kuğudan çok bir kaza benzemektedir. Herhangi bir öpüşme ya da birleşme yoktur, erkek figür ü kucağına konmuş olan bu hayvana bakıyor şekilde betimlenmiştir.
[289] Icard-Gianolio 1992, 233, figür 25-26.
[290] Breccia 1930, 51, Lev.229-19, 5.

Ayrıca, yine aynı müze bulunan bir patera tondosu üzerinde de Leda ve kuğu birleşmesi mevcuttur ancak bu parça da Knidos örneğinin korunabilmiş kısmının tam aksine, yüz kısmından kırıldığından dolayı yüzlerin ne halde olduğu tam anlaşılamamaktadır [291].

Atina Agorası'nda bulunmuş bir M.S. 2. yüzyıl kandilinin diskus kısmında da nerdeyse tam olarak aynı sahne betimlenmiştir[292]. Knidos örneğinin en belirgin özelliği olan durum, yani kuğunun boynunu nerdeyse bir "U" şeklinde çevirmesi burada da aynı şekildedir. Tüm bu örneklerin dışında, dünyanın çok çeşitli müzelerinde ve özel koleksiyonlarında bulunan Leda-kuğu bezemeli örnekler de mevcuttur ama yukarıda bahsedilen bir takım özellikleri ile Knidos örneğinden ayrılırlar.

Aphrodite

Pateraların tondo kısımlarının, çok geniş bir motif yelpazesine sahip oldukları söylenemez. Daha önce bahsedildiği gibi, tercihan Dionysos ve onula alakalı olarak konular işlenmiştir. Ancak, yukarı da da bahsedildiği gibi, Knidos'ta yürüttüğümüz kazı çalışmaları esnasında, Aphrodite'nin tasvir edildiği bir örnek de gün ışığına çıkarılmıştır. (Res. 21). Bir kadına ait iki bacak, dizin alt kısmından itibaren seçilebilmektedir. Sağ bacak kıvrık ve ayak öne doğru iken, sol ayak geriye doğru ve daha sabittir. Hafifçe yükseltilmiş düz bir zemine basmaktadır. Sağ yanında, bir kaide ve üzerinde yivler bulunan bir sütun (?) görülmektedir. Yivlerin düzensiz oluşu kalıptan mı kaynaklıdır yoksa betimlenen şey bir sütundan daha farklı unsur mudur tam olarak anlaşılamasa da, sütun olması ihtimali daha akla yatkın görünmektedir. Sol yanında ise sadece nispeten sivri bir kaide (?) parçası görülmektedir. Bilinen ve yaygın patera bezemelerinin dışında kaldığı için, dalında öncü ve belki de tek olan bu örnek maalesef kırık bir şekilde çıkarılmıştır. Ancak, ayaklarının ve buna bağlı olarak bacaklarının alt kısmının aldığı şekilden dolayı, Knidoslu Aphrodite (Praxiteles Aphroditesi) olduğu düşünülmektedir. Sağ kısımda yer alan ögenin sütun olduğu düşünülürse, yukarıya doğru daralmadığı, aynı kalınlıkta devam ettiği görülür. Bu yüzden, dorik bir Aphrodite tapınağından ziyade, Korinth ya da İon

[291] Icard-Gianolio 1992, 240, figür 121-88
[292] Perlzweig 1961, 119-120, no: 78 i.

düzeninde yapılmış sütunlarla çevrelenen bir Aphrodite tapınağından söz etmek mümkündür.

Tanrıların ya da imparatorların bir naiskos ya da tapınak önünde veya içinde sütunlar arasında gösterilmesi özellikle M.S. 1.-3. yüzyıllar arasında sık kullanılan bir unsurdur. Benzer bir örnek, Knidos'ta Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda, 1999 senesinde H odasında, sütunlu bir mimari yapı içerisinde ayakta duran ve figürünün yer aldığı bir sikke bulunmuştur (Çiz. 7). Sütunlar arasında ayakta duran figür açısından bu sikke ile benzerlik gösteren patera parçası, bahsedildiği gibi maalesef kırık olduğundan tam bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir. Buna rağmen, sütunlu yapı arasına yerleştirilmiş bir Knidos örneği olması açısından ilginçtir (Res. 22). Yine aynı sene T odasında, üzerlerinde Aphrodite tasvirinin yer aldığı bir sikke de bulunmuştur (Res. 23). Ancak burada tanrıça pateradaki gibi sütunlu bir yapı içerisinde değil, bağımsız ayakta duran Praxiteles Aphroditesi şeklindedir. Sol elinde tutmuş olduğu himationu, yanında duran hydrianın üzerine hafifçe dalgalanarak inmektedir. Tam olarak heykelin bir kopyasıdır. Ayaklarının duruş şekli ile de patera tondosundaki örnekle birebir benzerlik göstermektedir (Çiz. 8).

Isis

1976 senesinde, Iris Cornelia Love tarafından Knidos'ta yürütülen kazılarda ortaya çıkarılan bir patera parçasında, yine oldukça ilginç bir figür karşımıza çıkmaktadır (Res.24): Bu, sağa doğru bakan profilden işlenmiş bir baştır. Saçları alın üzerinden toplanmış ve geriye doğru döndürülerek birbirine paralel dalgalar oluşturulmuştur. Baş tam profil olmakla beraber, ortadan ayrılmış olması kuvvetle muhtemel bu ön kısım, arkaya doğru gitmektedir. Kulağın ön kısmına düşecek şekilde, kulak hizasında kısa tutulmuş iki bukle göze çarpar. Kulağın hemen arkasından yine üç bukle saç boynun alt kısmına kadar uzanır, bu buklelerin altında ise daha uzun tutulmuş üç bukle, omuz üzerine doğru biraz arkaya denk gelecek şekilde indirilmiştir. Saçın ön ve arka kısımlarını birbirinden ayıracak ve alt buklelerin sonlandığı yerde kesilecek şekilde diklemesine işlenmiş bir bant mevcuttur. Bu bant, defne yapraklarından oluşturulmuş gibi görünmektedir. Yüz ideal Grek profili göstermektedir: dar alın, düz uzanan bir burun ve geniş-dolgun bir çene ile sonlanmaktadır. Yanaklar da oldukça geniş tutulmuş ve dolgundur.

Üzerinde, iki göğüs arasında "v" şeklinde kıvrımlar yapacak şekilde giymiş olduğu bir giysi (Chiton?) vardır. Tanrıça İsis'e ait olduğunu düşündüğümüz bu baş (Çiz. 9), klasik dönem örneklerini anımsatmaktadır[293].

Olympia Zeus Tapınağının metoplarından Atlas ve Athena'yı konu alan metoptaki Athena kabartmasına oldukça benzerlik göstermektedir[294]: Sözkonusu metoptaki Athena figürü, tıpkı bizim örneğimizdeki gibi, vücudu cepheden, başı ise sağa doğru profil verecek şekilde döndürülmüştür. Tanrı kadın burada gösterdiği yüz özellikleri ile bizim patera örneğimizdeki İsis ile fizyonomik olarak da benzerlik göstermektedir. İdeal Grek profili, dar alnı, saban izi şeklindeki burun kanadı [295] ve somurtkan ağzı ile geniş-düşük çenesi oldukça yakın benzerlik göstermektedir. Yanaklar, geniş alanlar oluşturacak şekilde düz betimlenmiştir. Her ne kadar bizim örneğimizde alt göz kapağı bulunmasa da, üst göz kapağının şişkin-etli oluşlu ile yüze verilen derin bakış, donuk yüz ifadesi ile de benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, bizim patera örneğimizin, Klasik orjinli yani M.Ö. 470 yıllarından[296] bir orjine benzetilmeye çalışıldığı görülmektedir. Her iki örneğin de saçları profilden bile belli olacak şekilde ortadan ayrılıp dalgalar halinde arkaya doğru uzanmaktadır[297].

---

[293] Poulsen 1937, 44.
[294] Poulsen 1937, 44, Res. 24.
[295] Ashmole 1962, 227.
[296] Rumpf 1932, Lev. 32.
[297] Ancak, bizim örneğimizde, saçlar Athena'nın saçlarından daha dikey ve paraleldir. Saçların üst kısmında, üç sıra defne yaprağından oluşan düzensiz bir çelenk vardır. Bu düzensizlik kullanılan kalıptan ileri geliyor olmalıdır. Defne dalından oluşan çelenklerin bağlayıcı olarak kullanıldığı mitolojik figür lerin başında Apollon gelmektedir. Lambrunidakis 1984, 116. Tanrı, pek çok tipinde efemine, uzun bukleli saçlı ve neredeyse kadınsı bir yüz güzelliğine sahiptir. Sadece baştaki defne çelengi açısından değil, bilakis omuza düşürülen kıvrık saç bukleleri ile de örneğimiz Apollon ile yakın benzerlikler göstermektedir. Örneğin Mantuaner Apollon'unda ve Palazzo Pitti Apollon'u tipinde de omuzlar üzerine bukleler halinde saçlar düşürülmüştür: Furtwängler 1896, 8. Ayrıca, saçlar bir 5. yüzyıl modası olarak, alın üzerinde uzun kısımları bant içine toplanarak geriye doğru götürülmüş ve buradan alın üzerinden kıvrılarak başın orta kısmına kadar uzatılmıştır. Kesin olmamakla birlikte, bizim örneğimizde de saçların üst kısımları bu şekilde toplanmış olabilir çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere, saçlar yere paralel kıvrımlar yapmaktan ziyade, neredeyse yere dik kıvrımlara sahiptirler ve bu halleri ile sanki fazla kısımları yukarıya döndürülmüş ve bir bant altında

Sonuç olarak saç işlenişi ile İsis tasvir edilmiştir, daha önce görülemeyen ve İsis ikonografisinde pek bilinmeyen defne yapraklarından oluşan çelenk, belki de Knidos'daki Apollon kültü ile alakalı bir durumdur. Aynı örnek, saçlarının alın üzerinden arkaya doğru çekilişi ve yanlardan bukleler halinde aşağıya doğru indirlmiş oluşu ile de Apollon'a benzetilebilir[298] ancak göz ardı edilmemesi gereken bir durum daha vardır: Ptolemaios yönetiminde M.Ö. 201 yıllarına dek kalan Knidos ile İskenderiye arasında sadece ekonomik değil siyasi, dini ve kültürel anlamda da

---

toplanmış olabilir. Çok erken bir örnek olmakla birlikte, saçların bukleler halinde, omuz üzerine ve hatta oradan da göğüs üzerine indirildiği, Akropolis'ten Attic Ionic bir çalışma olarak 682 Envanter numaralı Korede de görülmektedir Payne 1950, 27 vd., Lev.41. M.Ö. 6. yüzyıl'ın son çeyreğine tarihlenen bu örnekle, özellikle omuz üzerine düşürülen saçların kıvrımlarının sarmal bukleler oluşu ile benzerlik göze çarpar. Bu tarz bukleler, uzun yıllar boyunca çeşitli heykeltraşlık eserleri üzerinde uygulanmışlardır. Örneğin, M.S. 2. ya da 3. yüzyıllara tarihlendirilen arkaistik bir tike üzerinde, aynı tarzda kulak arkasından getirilerek göğüs üzerine düşürülen saç buklesi göze çarpmaktadır: Harrison 1965, 72, Lev.25, figür 119. Tarihten de anlaşılacağı gibi, bu küçük tike, Geç Antoninler Dönemi civarındandır. Yani, arkaik-geç klasik orjinli eserlerde görülen saçların kıvrımlı bukleler şeklinde kulak arkasından omuz üzerine düşürülmesi, uzun yüzyıllar boyunca sürdürülmüştür. Söz konusu tykhe tarihlenirken, elbise kumaşı kıvrımlarından hareketle arkaistik denmiştir ancak aynı sonuca bu bahsedilen tarzdaki saçlarla da ulaşmak mümkündür. Bu saç tipine benzer şekilde saçlara sahip Apollon ya da Tykhe betimlemeleri de vardır. Knidos'ta yaygın bir Apollon kültü vardır. Apollon Knidos şehri için önemli bir kült tanrısıdır ve kentte Tanrı adına düzenlenen Apollon Karneios şenlikleri antik dönem boyunca bilinmektedir. Kentin Yuvarlak tapınak Terası'nın bir alt katında bulunan Terasında bir tapınakta yürütülen kazılar sırasında, üzerinde Apollon Karneios yazan yazıtlı iki mimari blok bulunulmuştur. Karneios, Dor kültü ile alakalı ve Apollon ile özdeşleştirilmiş eski bir Dor bereket Tanrısı idi. Yukarıda bahsedilen benzerliklerin dışında, bu durum da göz önüne alındığında, eserimizde betimlenen figürün tanrı Apollon olması ihtimali de başlangıçta düşünülmüştür. Bilindiği üzere, Ptolemaios yönetimi ve İskenderiye ile kurulan direkt ilişkiler, Atina'nın Helenistik dönem seramik üretimini etkilemiştir. Benzer bir durum Knidos içinde geçerlidir. Atina'da olduğu gibi dini aktivitelere destek veren Ptolemaios II ve karısı Knidos'ta da Apollon Karneios şenliklerini tekrar canlandırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır: Bean 2000, 146. Ayrıca, Tanrının bizim örneğimize benzer şekilde betimlenmiş saçlara sahip olduğu sikkeler de bulunmaktadır: Lambrunidakis 1984, Lev. 310, figür 106, 107, 109, 115, 116, 117. ancak asıl belirleyici unsurun kulak önüne iki, kulak arkasından önce üç kısa, sonra üç uzun bukle olduğu dikkate alındığında bu tez çürümüştür.

[298] Kögler 2004, 98, Res. 10

sıkı ilişkiler kurulmuştur. Hatta Knidos Aphrodite Euploia kültü ile Mısır tanrıçalarından İsis'in birlikteliği söz konusudur[299].

Yine Knidos'ta, 1998 senesinde Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda ortaya çıkarılan baş şeklindeki bir kapta bu anlamda dikkati çekmektedir. Bu plastik kap, büyük bir ihtimalle İsis'i tasvir etmektedir. Parçalar halinde bulunup birleştirilen bu kabın yüz kısmı kırık ve eksiktir (Res. 25). Dolayısıyla yüzün tam tasviri yapılamamaktadır. Ancak saçların almış oldukları şekil ve baştaki başlık, kabın İsis olduğuna bir işarettir: Başında ön kısmı baskı bezeklerle süslü bir başlık mevcuttur. Tıpkı yukarıda bahsedilen patera örneğinde olduğu gibi, lüleler halindeki saçları, yüzün iki yanından, başlığın altından aşağıya doğru indirilmiştir.Ancak özellikle sol yandaki saç tutamı, daha ziyade bir tüy gibi görülmektedir. Parça her ne kadar kırık olsa da, kalan kısımlarından anlaşılabildiği kadarıyla, gözler son derece çekiktir, ince, çizgisel bir kaş işlenmiştir. Kaş ile göz arasındaki mesafe çok dardır. Yüz fazlasıyla dolgun hatta üstten basık yuvarlak şekildedir. Son derece geniş yanaklarda, dudakların hemen altında her iki yanda da gamzeler mevcuttur. Dudaklar kapalı, etli ve gülümsüyor gibidir. Çenede de tek bir gamze mevcuttur. Bu kadar dolgun bir yüz, son derece çekik gözler ve gamzeler, Grek fizyonomik betimlemelerinde karşılaştığımız unsurlar değildir. Dolayısıyla doğulu, yani İsis kültü ile bağlantılı bir kadın olması muhtemeldir.

Yine daha küçük ölçekli bir kapalı kaba ait parça üzerinde de İsis olması kuvvetle muhtemel bir figür mevcuttur. Gerek saçlarının işlenişi ve gerekse almış olduğu şekil bakımından İsis olarak değerlendirilebilir (Res. 26).

Knidos yapımı insan başı formundaki kavanoz-bardaklardan sayılabilecek bir kaba ait kırık bir parça mevcuttur. Bu parça, bir kadın başı şeklindedir. Mevcut kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla bir grotesk ya da karikatürize edilmiş bir figürü tasvir etmez. Betimlenen kadın başında ilginç olan nokta, kaşların çentikler halinde işlenmiş olmasıdır. Bu durum, Grek ya da batılı halkların tasvirlerinse rastlanan bir unsur değildir. Bu yüzden bu kabın bir şekilde doğu kültürleri ve İsis ile ilişkilendirilmiş olması mümkündür. Saçların ortadan ikiye ayrılıp bükülerek yanlara dökülmesi ve çentiklerle belirginleştirilmiş kaşları doğulu figürlere vurgu yapar (Res.

[299] Dunand 1973, 75, 121; Bruneau 1974, 333.

27). Yine aynı şekilde Knidos'ta, Dionysos Terası Stoasında kırmızı mermerden, ön yani yüz kısmı tamamıyla kırılmış bir baş bulunmuştur. Saçların işlenişi açısından bizim seramik örneğimizle büyük bir benzerlik gösteren bu başın da İsis olduğu düşünülmektedir (Res. 28).

İsis şeklinde yapılmış Oinophoros cinsinden kaplara çok fazla rastlanmamakla birlikte, tüm bir örnek mevcuttur[300]. Hamburg'ta bulunan Hydria şeklindeki bir kap, Tanrıça İsis'i belden yukarısıyla tam net bir şekilde tasvir etmektedir. Yani bu örnek, bizim "kopfgefässe" şeklindeki örneğimizden farklı olarak, neredeyse tüm üst gövdeyi içermektedir. Tanrıça, tıpkı bizim örneğimizde olduğu gibi, oval-dolgun yüzü, badem gözleri ve dolgun çenesi ile dikkat çekmektedir. Asıl ortak önemli özellik ise, her iki örneğin de saçlarıdır: burada da saçlar, alın ortasından ayrılmış ve yüzün iki yanından omuzlar üzerine bukleler halinde kıvrılarak dökülmüştür. Yüzün iki yanında kısa iki bukle, omuzlar üzerinde ise daha uzun üç bukle dikkat çekmektedir. Bu uzun bukleler, daha önce bahsettiğimiz patera tondosunda bulunan profilden işlenmiş başın saçları ile oldukça yakın benzerlik göstermektedir. Ancak bizim patera tondosu parçamız sadece omuzdan yukarısını içeren bir parça olduğundan ve diğer örneğimiz de bir "kopfgefässe" şekli gösterdiğinden, alt kısımları hakkında bir fikir yürütüp, tanrıçanın diğer atribütlerinden üst kol süsleri ve göğüs üstü düğümüne sahip olup olmadığı hakkında hüküm vermemiz olanaksızdır.

İsis'in başında bulunan en önemi sembolü olan hilalin içinde ya da altında ya da üstünde, tek ya da ikili bir halde betimlenmiş sembollerini de görmek olasıdır, yukarıda bahsedilen 25 numaralı resimde yer alan figürün başının sol yanında yer alan tüy figürü de İsis betimlemelerinde karşılaşılan bir unsurdur[301].

Eros:

---

[300] Hornbostel 1977, 452-453.

[301] Kenyon 1956, 322, figür 74, no.15-26, fig 75, no. 11-20.: M.Ö. 2.-1. yüzyıllar arasına tarihlendirilen Doğu Sigillata-A grubu kapsamında değerlendirilen tabakların tondo kısımlarında, sıklıkla görülen mühür baskılarından birisi de İsis sembolüdür. Tanrıça buralarda yüz ya da gövdesi ile değil, sembolü olan boynuz, hilal ve Hathor diski, üste ya da alta yerleştirilen palmet, buğday başağı ve tüy ile sembolize edilirdi. Ayrıca, yine Helenistik Dönemde, sadece pişmiş toprak tabakların üzerinde değil, aynı zamanda sikkeler üzerinde de tüy ya da palmetli İsis sembolü bulunmaktadır: Kenyon 1956, figür 76.

Knidos'ta üretilen oinophoros cinsinden kapların pek çok türünde, bir bezeme unsuru olarak işlenmiş Eros'ta göze çarpar. Bazı durumlarda, asli öge olarak olmasa da, kenarda durarak sahneyi tamamlayıcı bir nitelikte işlendiği de görülmüştür. (Örneğin yukarıda bahsedilen Zeus-Ganymed ikonografisinde, kanatlarını açmış vaziyetteki kartalın kanatlarının yanında görüldüğü gibi.)

Eros'u başlı başına betimleyen küçük bir kase tondosu mevcuttur (Res. 29) bu parça, 2000 senesinde Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda, "L" mekanının kanalı olan "L1" bölümünde bulunmuştur. Hem parça kötü durumda olduğundan hem de şekillendirmekte kullanılan kalıbın ayrıntıları aşınmış olduğundan, figürün tam ayrıntılarından söz etmek mümkün değildir. Ancak, eros olduğu şüphe götürmez bir biçimde açık olan küçük tombul bir çocuk görünümündedir. Ayaktadır ve cepheden işlenmiştir. Kollarını göğsünde kavuşturmuş gibi görünmektedir. Sağ bacağı sabit dururken, sol bacağı hafifçe yana açılmıştır. Gövdesinin arkasından, sağ taraftan kanadı görünmektedir.

Ayrıca, oinophoros cinsinden bir testi üzerinde de betimlenmiş bir Eros mevcuttur (Res.30). Bu parçada Eros, hafifçe sağa doğru dönmüş olup, yüzü de 4/3 oranında sağa bakar şekilde profilden işlenmiştir (Çiz. 10). Saçları belirgindir, başını da hafifçe öne doğru öne doğru eğmiştir. Sadece omuzlarına bir kumaş (himation benzeri) atmış olup, bu kumaş vücudunun her iki yanından aşağıya doğru sarkmaktadır. İleriye doğru uzattığı sağ elinde bir üzüm salkımı tutarken, sol eli daha serbest bir şekilde yanına doğru sarkıtılmıştır, bu elinde de bir bitki ya da boynuz şeklinde bir kap tutmaktadır. Bir çeşit bereket boynuzu olabilme ihtimali vardır ancak bir bereket boynuzu için dip tarafı fazla büküktür. Tombul bir gövdesi ve yine aynı dolgunlukta bacakları vardır. Sol bacağı sabit basarken sağ bacağı hafifçe dizden kırılmıştır. Gövdesinin arkasından sola doğru uzanan kanadı görünmektedir. Sahnenin en sağında yerde bir asma yaprağı vardır.

Benzer şekilde betimlenmiş ancak gövdesinin üst kısmı kırık olan, sadece bacakları korunabilmiş bir Eros kabartması da bulunmuştur (Res. 31) (Çiz. 11). Yine aynı şekilde betimlenmiş ancak bir kısmı kırılmış bir Eros kabartması da mevcuttur.

Bu tarz Eroslar, kabartmalarda zaten bilinmektedir[302]. Bu türdeki sahnelerin, yani üzüm salkımı, asma yaprağı veya sarmaşık dallarını tamamlayıcı ögeler olarak kullanıldığı sahnelerin, Dionysiak sahneler olduklarından yukarıda da bahsedilmiştir. Tanrı Dionysos ve alayında yer alan mitolojik varlıkların betimlenmelerinde, yardımcı unsurlar olarak en çok tercih edilen ögeler zaten bu asma yaprakları, üzümler ve dolayısıyla şarap kültüdür. Bu tarz sahneler, "bağbozumu şenlikleri olarak da adlandırılırlar ve böyle sahnelerin içinde betimlenen Eros'lar da bağbozumu şenliklerindeki Eroslar" olarak sınıflandırılırlar[303]. Ellerinde üzüm tutarken yapılmış eroslar (Çiz. 12), Dionysos'un bağbozumu şenliklerinde yer alan Eroslardır ve Roma Döneminde yapılan Eros'lu Lahitlerde de çokça görülürler[304].

Bazı durumlarda Eros'lar, bukolik sahnelerin içinde de yer alırlar. Örneğin, 1992 senesinde Knidos'ta, Yuvarlak Tapınak Terası civarındaki çalışmalarda parçalar halinde bulunup birleştirilmiş bir Patera tondosu üzerinde, Eros keçi otlatırken betimlenmiştir (Res. 32). Bu sahne de hiç şüphesiz tanrı Dionysos ile ilişkilendirilebilecek bir sahnedir zira kompozisyonu tamamlar bir vaziyette sarmaşık dalları ve yaprakları kullanılmıştır. Ayrıca keçilerin Satyrler ve Panlarla, bu varlıkların da tanrı Dionysos ile olan yakın ilgileri bilinmektedir. Bu sahnede betimlenen Eros, tamamıyla çıplak bir küçük tombul erkek çocuğu şeklindedir. Sağa doğru bakar vaziyette duran kafası 4/3'lük bir dönüşle işlenmiştir. Saçları ortadan ayrılıp her iki yana taranmış olup birbirine paralel dalgalar halinde devam eder. Elinde tuttuğu sopaya sağ elini yaslamış, sol kolunu da bu elinin üzerine yerleştirmiş, ve başını da dirsek hizasından büktüğü sol elinin üstüne yaslamış sanki dinlenir gibi betimlenmiştir. bu sopayı keçi gütmekte kullandığı anlaşılmaktadır. Oldukça tombul bir göbeği, kısa ve dolgun bacakları vardır. Sağ bacak sabit, sol bacak hafifçe öne doğru uzatılmıştır. Gövdesinin arkasından sol taraftan kanatları uzanmaktadır.

Karşısında, kendisine doğru bakan bir keçi ya da bir oğlak vardır. Yüzü Sola doğru bakacak şekilde profilden işlenmiştir. Vücudu hakkında bir şey söylemek, tam da kabın buradan kırılıp sahneyi kesintiye uğratmış olmasından dolayı mümkün

[302] Mandel 1988, 166-167, Lev.28.
[303] Mandel 1988, 167, "Eros bei der Weinlese".
[304] Matz 1958, Lev.11b, 12c, 14a.

değildir. Kabın tondosunu çevrelemekte dairesel baskı bezemeler kullanılmıştır. Bahsedildiği gibi bir sarmaşık dalı da Eros'a doğru uzanmaktadır.

4. 1. 2. Kahramanlar ve Mitolojik Varlıklar

Knidos yapımı kabartmalı seramikler üzerinde, mitolojiden alınmış çeşitli sevilen hikayeler ve bunlarla ilgili olarak betimlenen tanrısal varlıklar ve kahramanlar da bulunmaktadır. Başlıcaları aşağıdaki gibidir:

Nereidler

Nereus ile Doris'in kızları olan deniz tanrıçaları, deniz kızlarıdır[305]. Sayıları genelde elli olarak bilinmekle birlikte bazen daha fazla oldukları söylenir. Çok belirgin efsanevi rolleri olmayan Nereid'lerden Akhilleus'un annesi Thetis, Poseidon'un karısı Amphititre, Galaetia gibi bazıları diğerlerinden daha çok tanınmıştır. Efsaneye göre, Nereus kızları olarak anılan Nereid'ler, babaları ile birlikte, Knidos açıklarında, denizin altında bulunan bir mağarada yaşarlarmış[306]. Dolayısıyla Knidos yapımı kabartmalı seramiklerde kendilerine rastlamak son derece olağandır. Ancak yürüttüğümüz kazılarda, bahsedeceğimiz bir patera tondosu ile bir kalıp dışında, kendilerini betimleyen kayda değer bir seramik buluntu çıkmamış olması ilginçtir.

1993 senesinde, kazı çalışmaları başlamadan önce yüzeyde bulunan ve Nereidlerden birini, karışık bir deniz canlısı üzerinde betimleyen bir patera tondosu mevcuttur (Res. 33). Parça, alt kısmından itibaren kırılmıştır. Boğa başı bir yaratığın üzerine binmiş, üst kısmı çıplak bir kadın figürü vardır:

Ön ayaklarını ileriye doğru uzatmış boğa başlı yılan kuyruklu bir deniz yaratığı betimlenmiştir. Başı, sanki üzerinde bir peruk varmış gibi gür ve sık tüylerle kaplıdır. Yüzü profilden işlenmiştir. Belirgin burun delikleri ve ağzı göze çarpar. Son derece kalın olan boynu üst gövde ile birleşmiş şekildedir. Sağ ayağı kıvrılmış ve öne doğru uzatılmıştır. Koşar vaziyette olduğu ileri doğru uzattığı bu ayaklarından anlaşılmaktadır. Gövde, üzerine oturmuş bulunan kadın figürünün altında kalmıştır. Ancak arka kısımları belirgindir; arka gövde ve baldırlar ve kuyruğun olması

[305] Grimal 1997, 538.
[306] Erhat 1993, 216.

beklenen yerde, yılan gibi kıvrılmış ve balık kuyruğu ile sonlandırılmış bir kısım mevcuttur.

Üzerine ise, üst gövdesi cepheden, bacakları ise neredeyse profilden işlenmiş bir kadın binmiştir. Yüzü hatları belirgin değildir ancak saçlarının ve yüz ovalinin almış olduğu şekilden dolayı, başın hafifçe sağa yani boğanın başına doğru döndürüldüğü anlaşılmıştır. Parça iyi korunmuş durumda olmasına rağmen, şekillendirmekte kullanılan kalıbın çok fazla kullanılmış olmasından dolayı, ayrıntılar belirgin olmaktan uzaklaşmışlardır. Bu yüzden yüz de flu bir şekilde görünmektedir, dolayısıyla net hatlar hakkında konuşmak mümkün değildir. Alt kısmı kumaşa sarılı bu kadın figürünün belden üstü tamamıyla çıplaktır, göğüsleri ve göbeği nispeten belirgindir hatta sol kasığının bitim yerindeki kıvrımı da görmek mümkündür. Sağ kolu ve eli -muhtemelen hayvanı kavramakta kullanmış olduğundan dolayı- görünmemektedir. Sol elinde ise, yana-geriye doğru uzatılmıştır ve bu eli ile, kulplu bir kaba benzeyen ancak dikkatle incelendiğinde bir çeşit deniz kabuğu tutmuş olduğu görülmektedir. Sarmal kıvrımları ve çıkıntıları ile bunun büyükçe bir deniz kabuğu olduğu anlaşılmıştır. Bacakları, oturuştan dolayı profilden işlenmiştir, kalça hizasından kıvrılan sağ bacak dizden hafifçe bükülerek öne doğru uzatılmıştır, ayak da tam cepheden işlenmiştir, sol bacak ise dizden itibaren çok daha fazla bükülmüş, sağ bacağın altında kalmıştır. Dolanmış olduğu kumaş, binmiş olduğu hayvanın hızına vurgu yaparcasına, başının üst kısmında kemer şeklinde bir dalgalanma yapmıştır. Birkaç sıra kıvrımı da işlenerek, uçuşan kumaş iyice belirgin bir halde getirilmiştir. Kalça kısmı ile bacakların üst kısmı da bu kumaşın altında kalmıştır. (Çiz. 13).

Boğa başlı yaratığın ön ayaklarının alt kısmında, thryssos benzeri bir çubuk-bitki bulunmaktadır. Bu bitki, thryssos bitkisinden, gövdesinin orta kısımlarına doğru kalp şeklinde kıvrımlandırılmış bir tür yapraklara sahip olması ile ayrılır. Parça, tam da bu kısımdan kırılmış olduğundan dolayı sonunun ne halde olduğunu söylemek mümkün değildir. Eğer thryssos ise, bir şekilde Dionysos kültüne bir atıfta bulunulmak istenmiş olabilir.

Parça bu haliyle birkaç açıdan incelenebilir: öncelikle sırtında kadın taşıyan boğa başlı yaratık denizle ilgili karışık bir yaratıktır[307]. İlk başta, hippokampus[308] gibi görünse de, başının boğa başı olması nedeniyle bu fikirden vazgeçilmiştir. Dolayısıyla boğa başlı deniz yaratığı demek daha uygun olacaktır, zaten bu figürün bezerlerini mozaik sanatında gören kimi araştırmacılar da, yaratığı bu şekilde adlandırmışlardır[309]. Sırtına bindirdiği bir Nereid'i kaçıran ya da gezdiren boğa başlı karışık deniz canlısı figürü, çeşitli sanat eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır[310]; ancak bulunabilen örneklerin tümü Roma Döneminden (M.S. 2. yüzyıl ve sonrasından) dır. Nereid gezdiren figürün at başlı, yani hippocampus şeklinde betimlendiği çok daha erken örnekler mevcutken[311], boğa başlı bir figür tarafından gezdirilen daha erken bir örnek bulunamamıştır. Ancak ikonografik açıdan bakıldığında yine Helenistik dönem menşeili bir eserden etkilenilmiş olması muhtemeldir.

Kadın figürünün bu şekilde betimlenmesi, yani gövdenin cepheden verilişi ile en çok benzerlik gösterdiği yer, Epidauros Asklepios tapınağının heykeltıraşlık eserlerinden bir kısmıdır[312]. Bulunduğu yer itibarıyla batı tarafa ait oldukları düşünülen bu eserlerden Nereidleri betimleyeni yan akroterlerdendir. Timotheos tarafından yapıldığı düşünülen ve Atina Milli Müzesi'nde sergilenen bu iki kadın yontusu da atlara binmişlerdir. M.Ö. 400-385 arasına tarihlenen ve gövdeleri cepheden işlenmiş bu yüksek kabartma eserler, neredeyse aynı şekilde betimlenen seramik eserlere de ilham vermiş olmalıdırlar. Biri kısa elbisesi dolayısıyla Amazon

---

[307] Almanca kaynaklarda "meerwesen" olarak anılmaktadır. Yani sadece karışık gövdeli deniz yaratığı denmektedir. Özel bir ismi bulunamamıştır.

[308] Hippokampus ya da "hippocampus" at başlı balık kuyruğu gövdeli karışık deniz yaratıklarına verilen bir isimdir. Modern biyoloji biliminde de "denizatı"nı adlandırmak için kullanılan bir terimdir.

[309] Waynell 1979, 300, kat. Nr. 32. "…shows a Nereid seated on e sea-bul." Olympia'daki Kronion hamamında bulunan mozaik, ikonografik açıdan boğa üzerine binen Nereid figür ünün en iyi örneklerinden birisidir.

[310] Icard-Gianolio 1992, Lev. 457-figür 30, Lev.458-figür 39, Lev.460-figür 55, Lev.462-figür 58, Lev.463-figür 77.

[311] Wolters 1940, 110, Lev.36, 1-2. Şu anda Louvre müzesi'nde sergilenen, Beotia'da bulunmuş ve siyah figür tekniğinde yapılmış bir Pyxis üzerinde, hippocampus'a yine yan binmiş ve gövdesi neredeyse 4/3 oranında cepheden işlenmiş giyimli bir Nereid figür ü vardır. Bu pyxis, M.Ö. 425-400 yıllarına arasına tarihlenmiştir. Figür ün Thetis olduğu söylenmektedir. Figür , tamamıyla giyimli oluşu ile bizim örneğimizden ayrılsa da, oturuş pozisyonu ve başının üzerinden arkaya doğru dalgalanmalar yapan kumaşı ile benzerlik göstermektedir. Ancak kumaş bu kez elbisenin değil, figürün elinde tuttuğu bir örtünün kumaşıdır.

[312] Richter 1959, 138-139, figür 84-85. Timotheos, bilindiği gibi dönemin en ünlü heykeltıraşlarındandır ve Mausoleum ile Epidauros Asklepios yapılarında çalıştığı bilinmektedir.

olarak tanımlanırken, diğeri Nereid'dir ve bizim eserimize daha fazla benzerlik göstermektedir. Bu eserler de, M.Ö. 400 yılına tarihlenen Athena Nike tapınağının korkuluklarında bulunan meşhur Nike yontusuna benzetilirler. Dolayısıyla erken 4. yüzyıldan bir eser ilham alınarak seramik sanatında kullanılmış olmalıdır.

Knidos'ta, 1998 senesinde, stoa'nın en doğudaki mekanı olan ve S mekanı olarak adlandırılan yerde kazı çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar esnasında mekan 4 parçaya bölünmüş ve öyle değerlendirilmiştir. Mekanın içinde bir bölüm olan ve S1 olarak adlandırılan kuzeyde bulunan kanalın içerisinden bir kalıp (Res. 34), ve bu kalıp ile birebir benzeşen yani kalıp ile şekillendirilmiş olan bir seramik parçası da (Res. 35) bulunmuştur. İkisi birbirine boyut olarak ta şekil olarak ta tam bir benzerlik göstermektedirler. Kalıp, muhtemelen patera tondolarını şekillendirmekte kullanılmaktadır ancak bulunan diğer seramik levha, pateranın 2. katı olmak için çok fazla şekilsiz ve büyüktür. Ne işlevi olduğu anlaşılamayan bu parçanın, kalıptan örnek almak amacıyla şekillendirilmiş bir plaka olduğu düşünülmüştür.

Pişmiş topraktan yapılan bu kalıp, incelendiği zaman, yine aynı şekilde betimlenmiş bir Nereid figürü betimlemesi içerdiği görülmüştür. Ancak burada kadını taşıyan karışık yaratık hippocampus gibi görünmektedir. Oturuş pozisyonu birebir benzerlik göstermekle birlikte, buradaki kadın figürü tamamıyla giyimlidir. Başının üst kısmından arkaya doğru uçuşan örtüsü ise, patera örneği ile oldukça yakın benzerlik göstermektedir. Ancak bu kez, hippocampusun kuyruk kısmının üstünde, anlaşılabildiği kadarıyla bir de erkek figürü vardır. Bu tarz sahnelerinde, zaman zaman kanatlı ve lir çalan Eros betimlemeleri de görülmektedir[313] ancak Knidos kalıbında bulunan erkek figürü, daha yetiksin ve daha kuvvetli bir vücuda sahip bir erkek figürüdür. Bu yüzden, mitoloji ile de bağlantılı olarak, deniz kabuğundan yapılmış bir boru çalan triton olma olasılığı çok daha fazladır. Nereid taşıyan ve bir yandan da boru üfleyen tritonlar, daha sonraki dönemler de sevilen konulardan olmuşlar, çeşitli mozaikler ve lahitler üzerinde de betimlenmişlerdir[314].

Nereid ve triton efsanelerinin vazgeçilmezlerinden biri olan unsurlardan başlıcaları ise, başta çeşitli balıklar olmak üzere, ahtapotlar, mürekkep balıkları ve

[313] Icard-Gianolio 1992, Lev. 475, figür 163.
[314] Icard-Gianolio 1992, Lev. 487, figür 250.

diğerleridir. Nereidlerin adının geçtiği her anlatıda, Nereidleri denizde betimleyen pek çok mozaik ya da seramik üzerinde, yanlarında suda hareket eden, zıplayan ve nereidlere bir anlamda eşlik eden balıklar yer almaktadır. Knidos'ta, 1993 senesinde yüzeyden bulunmuş olan bir patera tondosunda böyle bir sahne mevcuttur (Res. 36): patera tondosuna ait bu parça, birleştiği ikinci kattan kalkmış ve bir yanı tamamıyla kırılmıştır. Dolayısıyla işlenen balıkların diğer yanlarının ne halde olduğu kesin bir şekilde bilinmemektedir. Biri altta diğeri üstte olmak üzere iki adet büyük balığa ait kuyruk kısmı mevcuttur. Birinin pulları ve kuyruk çentikleri daha belirgindir. Ortalarında ise, balık üst gövdesine ve kafasına benzeyen bir diğer pullu yaratık mevcuttur. Bu yaratık ta pulludur, göz ve ağız kısmı seçilebilmektedir. Ancak ilginç olan durum ise, figürlerin arasında yer alan iki tavşan figürüdür. Tavşanın balıklarla, nereidlerle ya da denizlerle ilgili bir efsanede tam olarak yer aldığı bir mitolojik olay bilinemediğinden dolayı, bu figürlerin yer doldurmak amacıyla araya yerleştirildiği düşünülmektedir (Çiz. 14).

Herakles

Knidos'ta yürütülen kazılarda, çok fazla sayıda olmamakla birlikte, Herakles'i tasvir eden seramik parçaları da bulunmuştur.

Özellikle, 1998 senesinde Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda, "T" odasının "T1" yani kanal kısmında, M.S. 1. yüzyıla tarihlenen Romanesis Atölyesi yapımı bir kandil bulunmuştur (Res. 37). Bu kandilin diskusu üzerinde Herakles, Lerna Ejderi'ni öldürürken tasvir edilmiştir[315]. Bezeme, merkezi bir şekilde yerleştirilmiştir. Ayakta duran Herakles'in başı sola doğru dönük yani tam profildendir. Saçları ve sakalları yoğun ve kıvırcıktır. Gözü, yüzün aksine cephedendir. Yüz hatları sakallardan dolayı tam seçilememektedir.

Sağ kolu dirsek hizasından kıvrılmış ve başının üzerinden arkaya doğru gerilmiştir. Bu eli ile atribütlerinden biri olan topuzunu tutar. Topuzu da harekete

[315] Tanrı Zeus, Herakles'in annesi Alkmene ile, kocası Amphitryon'un kılığına girerek birleşmiştir. Üç gün sürece güneşe doğmamasını buyurmuştur ve bu birleşme sonucunda Herakles ile İphikles doğmuşlardır. Alkmene, hamile kaldığı andan itibaren Hera'nın hışmına ve kıskançlıklarına maruz kalmıştır. Herakles de aynı şekilde Hera'nın eziyetleri yüzünden hep çok çileli bir hayat sürmüştür. Çeşitli hatalar ve yanlışlıklar sonucunda, Eurystheus'un hizmetine giren Herakles'e, zorlu 12 adet iş verilmiştir. Efsaneye göre, "Hydra" adlı dokuz başlı ejderi, Hera, Argos Bölgesi'nde bulunan Lerna bataklığına salmıştır. Herakles, 12 işinden biri olan bu ejderin öldürülmesi işini, 9 kafasını teker teker koparark yapmıştır ve ölümsüz olan asıl başını ise bir kayanın altına gömmüştür. Erhat 1993, 139.

uygun olarak başının arkasında kalmıştır, bu pozisyon ile gerilmiş ve ölümcül darbelerinden birini, ejderin başlarından birine indirmeye hazırlanmakta olduğu an tasvir edilmiştir. Sol kolu ise gövdesinin yanından aşağıya doğru uzatılmıştır. Dirsek hizasından bükülüp öne doğru uzatmış olduğu anlaşılmaktadır; dirseğin aşağısında kalan kısmının üzerinde ilk bakışta kıvrımlı bir kumaş benzeri bir obje atılmış olduğu görülmüştür. Her ne kadar hatları ve işlenişi itibariyle çok belirgin olmasa da, bu, Herakles'in diğer atribütlerinden biri olan aslan postu olmalıdır. Sahnenin altına doğru kıvrımlar ve dairesel hatlar yaparak iner. Sol eli cepheden işlenmiştir ve yine bu eliyle ikili sopa tutmaktadır. Gövdesi tam cephedendir. Göğüs uçlarını şekillendirmekte kullanılan küçük yuvarlak yivler veren alet, Lerna ejderinin gözlerini şekillendirmekte de kullanılmıştır. Göbek deliği de belirgindir, alt gövde ise, üst gövdeye uyumsuz olacak bir incelikte işlenmiştir. Bacaklar son derece ince olup iki yana açılmış vaziyettedirler.

Herakles'in başını çevirdiği sol yanında, yedi adet başı seçilebilmekte olan Lerna Ejderi yer almaktadır. Kalınca gövdesi, Herakles'in sağ bacağına dolanmış gibi görünmektedir. Her biri bir yılan şeklinde olan yedi adet kıvrım, birbiri ile uyumlu dalgalar ve "S" ler çizerek, diskusun en altından üstüne doğru işlenmişlerdir. (Kollarının tamamını açmış bir ahtapot şekli almıştır.) Üç baş aşağıya sağa, geri kalan dört baş ise yukarıdan sağa, Herakles'e doğru döndürülmüşlerdir. Gözlerin işlenişi, yuvarlak baskı çember şekli verecek bir alet yardımıyla yapılmıştır. Bu yüzden oyuk çemberler şeklindedirler. Anlaşılabildiği kadarıyla, Herakles'e uzanan her bir ağızdan ince diller çıkmaktadır. Sahnenin en sağında, konu ile alakası anlaşılamayan bir kumaş parçası benzeri bir obje bulunmaktadır. Yer doldurucu olarak kullanılmış olabilir.

Herakles'i benzer hatta neredeyse aynı pozisyonda gösteren bir krater mevcuttur[316]. Berlin'de, Saubouroff koleksiyonunda bulunan ve "Saubourof Krateri" olarak adlandırılan bu krater, kabartma bir Herakles figürü bulunması açısından bizim örneğimizin öncülü kabul edilebilecek bir parçadır. Herakles'i, 12 işinden

[316] Greifenhagen 1963, 20-21, res. 12. Korint'te, Tenea yakınlarında bulunan bu krater, 5. yüzyıl siyah figürlü seramiklerinden esinlenerek yapılmış ve M.Ö. 4. yüzyıl tarihlenen Grek kabartmalı seramiğinin erken ve önemli örneklerindendir. Karakter ve kompozisyon yönünden incelendiğinde, geç 4. yy, hatta erken 3.yüzyıla tarihlenebileceğini söyleyen araştırmacılar da vardır: Furtwängler veya Courby gibi.

herhangi birini yaparken gösteren betimlemeler, antik çağın sevilen konularındandır. Özellikle Lerna ejderini öldürüşünü konu alan bu tarz kabartmalar, M.S. yüzyıllar boyunca da sevilerek kullanılmışlardır. Özellikle Rönesans Dönemi'nde, "Guglielmo della Porta" da, Herakliskos kaidesi olarak anılan mermer kaide üzerinde, birebir benzerlik gösteren bir kabartma bulunmaktadır[317].

Yine Herakles olması muhtemel bir figürü profilden gösteren bir küçük patera tondosu mevuttur. Burada sağa doğru bakar vaziyette, gür saçlı ve sakallı bir adam tasvir edilmiştir (Çiz. 15). Güçlü yüz yapısı ve ideal profil ile Herakles tipolojisine uyar (Res. 38) Yine bir küçük patera tondosu üzerinde, cepheden işlenmiş ve sakalsız yani daha genç bir figür tarafından taşınıyor gibi görünen ve başı bu figürün omzuna düştüğünden dolayı yüz hatları tam olarak seçilemeyen bir figür mevcuttur (Çiz. 16). Bu figür de "Sarhoş Herakles" i betimliyor olmalıdır (Res.39). Ancak parçalar çok küçük olduğundan dolayı, vücutların durumları ve yapıyor oldukları işler hakkında kesin bir şeyler söylemek oldukça güçtür.

Menadlar

Tanrı Dionysos'un sıklıkla betimlendiği Knidos kabartmalı seramiklerinde, kendisine eşlik eden en önemli figürlerden Menadların da çok sevilerek kullanılması son derece olağan bir durumdur.

Özellikle kapalı kapların yüzeylerini süslemekte Menadlar sık sık kullanılmışlardır.

Parçalar halinde bulunup birleştirilen oinophoros cinsinden silindirik gövdeli bir testi üzerinde, en güzel Menad örneklerinden birini görmek mümkündür (Res. 40). Sağa doğru bakar vaziyette, yüzü tam profilden, gövdesi ise 4/3 oranında döndürülerek işlenmiştir. Saçlarını gevşek bir topuz şeklinde başının arka tarafında toplamıştır, hafifçe kıvrımlı saç dalgaları, birbirine paralel tutamlar halinde arkaya doğru uzanmaktadır. Kavisli kaşı, gözleri, ideal profile sahip yüzü ve hafifçe açılmış ağzı ile oldukça özenli yapılmış bir çalışmadır. Sol kolunu ileri doğru uzatmış, kendisine sarılmakta olan erkek figürüne bu kolu ile sarılmıştır. Sağ kolu hafifçe geriye doğru uzatılmıştır. Giymiş olduğu peplosu, sağ göğsünü açıkta bırakacak

[317] Greifenhagen 1963, 24, res. 15. Napoli'li Rönesans dönemi ustaları, Grek sanatının klasik dönemlerinden, özellikle de 5. ve 4. yüzyıllarından çokça etkilenmişlerdir. Bahsedilen kabartma ile Knidos örneğinin arasındaki benzerlik şaşırtıcı şekilde yakınlık göstermektedir.

şekilde açılmıştır. Bele doğru bollaşarak inen kıvrımlar, burada bir kemerle toplanmış ve etekler aşağıya doğru bir çan şeklinde açılmıştır. Bacakları, ayak bileklerine kadar bu giysinin altındadır. Giysinin altından, sağ bacağını dizden itibaren hafifçe kıvırmış ve yere parmak uçları ile basar vaziyette olduğu, sol bacağın ise dizden tam kıvrılarak geriye doğru attığı anlaşılmaktadır. Bu bir dans etme ya da erkek figürünün kendisine doğru çekmesinden dolayı almış olduğu bir hamle etme şekli de olabilir. Hareketin hızına ve şekline uygun olarak, giysinin etekleri arka kısımda daha yoğun açılmalar ve dalgalanmalar yapmaktadır. Belinde, önündeki erkek figürünün sağ eli,- kendisini kavramış bir biçimde- görülmektedir.

Karşısında, kısa kıvırcık saçlı, sakalsız bir genç erkek figürü –satyr- vardır. Bu figürün yüzü de Menad'a yani sola doğru dönük bir şekilde tam profilden işlenmiştir. Kavisli kaşı, gözleri, ideal profili ve gülümser gibi ağzı ile bu da çok itinalı işlenmiş bir örnektir. Göğüslerinin açık ve vücudunun neredeyse cepheden işlendiği görülmekle birlikte, kap tam da bu kısımdan kırıldığı için gövdenin orta ve alt kısımlarının almış olduğu şekilden bahsetmek mümkün değildir. Ancak az önce de bahsedildiği gibi, satyrin sol eli, Menad'ın belini kavramış bir şekilde görülmektedir. Bu hareket ya bir dans, ya da bir kendine doğru çekme hareketidir. Sağ bacağı olması muhtemel bir bacak, yere cepheden basan ayakla birlikte işlenmiştir ancak ayak tam belirgin değildir.

Sahnenin bütün boşlukları, asma dalları, asma yaprakları ve üzümlerle doldurulmuştur. Adeta boşluk bırakmadan yoğun bir şekilde işlenen kıvrımlı dallar, bunlardan uzanan üzümler ve geniş yapraklarla çok etkileyici görünmektedir.

Tüm bu bezeme unsurları, bu sahnenin de Dionysos kültü ile alakalı bir bağbozumu sahnesi olduğunu doğrular niteliktedir. Tanrı Dionysos'un alayının asli unsurlarından olan Menadlar zaten her zaman bu tarz tamamlayıcı bitkisel motiflerle birlikte işlenirler. Knidos'ta, çeşitli zamanlarda ve yerlerde yapılan kazılar sonucunda bulunan bütün Menad betimlemeli parçalar (ki hemen hepsi ne yazık ki çok küçük parçalar geride bırakacak şekilde kırılmışlardır) bu sahnenin aynısı gibidir (Res. 41)

Menadların değişik şekillerde betimlendikleri örnekler de Knidos seramik sanatında bilinen bir unsurdur[318] (Çiz. 17). Bukolik sahnelerin ya da bağbozumu şenliklerinin asli elemanlarından olan Menadlar, oinophoros seramiğinin şarapla olan bağlantısı dolayısıyla da, bu cins kaplar üstünde en çok tercih edilen figürlerden olmuşlardır (Res. 42).

Ayrıca, lagynoid gövdeli bir testinin boyun kısmını oluşturmuş olması gerektiği parçanın formundan dolayı anlaşılan ve başında tıpkı Dionysos'da gördüğümüz gibi başın üstünün sağ ve sol yanlarında iki adet kabara bezeme bulunan Menad tipi de vardır (Çiz. 18).

Amazonamachia:

Knidos'ta, 1999 senesinde Dionysos Terasında yürütülen kazılarda, "H" açmasının yüzeyinde yine kırık bir patera tondosu bulunmuştur. Bu tondo, sadece üst kısmı korunabilmiş bir şekilde kırılmıştır. Burada, bir adam ve bir kadın arasında geçen mücadele tasvir edilmiştir (Res. 43):

Kompozisyonun solunda, bir kadın figürü vardır. Başı neredeyse profilden denebilecek bir şekilde sağa doğru döndürülmüştür. Yüz hatları gayet belirgindir; kavisli denebilecek bir kaşı, –gözbebeği dahi görülecek şekilde işlenmiş- yuvarlağa yakın gözleri ve düz ifadesiz bir ağzı vardır. Alın üzerinden geriye doğru topladığı saçları, birbirine paralel çizgiler halinde arkaya doğru uzanmaktadır. Sağ kolunu dirsek hizasından kıvırarak, elini başının arkasına atmış, burada kendisini saçlarından çekmekte olan erkek figürünün elinden saçlarını kurtarmaya çalışır gibi betimlenmiştir. Sol kolu ise düz bir şekilde öne-sağa, erkek figürünün gövdesinin yanına doğru uzanmaktadır. Giymiş olduğu giysinin kıvrımları boyun ve omuz kısımlarında belirgin olmakla beraber, kısa kollu olduğundan ya da hareketin şiddeti doğrultusunda sıyrıldığından, dolgun kolları açıktadır (Çiz. 19).

Karşısında bulunan erkek figürü, kadına doğru yani sola dönmüş bir şekilde ve 4/3'lük profil oranıyla betimlenmiştir. Alın kısmında hafifçe dışta kalan ön saçları hariç, saçlarının diğer kısmı tamamen başındaki başlığın içinde kalmıştır. Başlığın tepesinden arkaya doğru bir kuyruk uzanmaktadır. Kaşı, gözü, burnu ve ağzı aynı

[318] Mandel 1988, 147-148.

şekilde belirgindir. Vücudu cepheden işlenmiştir ve çıplaktır. Sağ kolunu, karşısında duran kadının başının arkasına doru uzatmıştır, bu eliyle kadının saçlarını kavramış olmalıdır. Sağ göğsü belirgindir, çıplak üst gövdede, sağdan sola doğru atılmış bir sadağın askısı göze çarpmaktadır. Sol kolu dirsek hizasından kıvrılmış olup geriye-sağa doğru uzatılmıştır ve anlaşıldığı kadarıyla bu elinde yuvarlak bir kalkan tutmaktadır. Sağ kısmın da kırılmış olması, sahnenin devamını kesintiye uğratmıştır. Ayrıca, her iki figürün de sadece gövdelerinin üst kısımları korunabilmiş olduğundan dolayı, alt kısımlarının ne şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu betimleme, gerek duruş, gerekse de figürlerin fiziksel özellikleri ile, Amazon-Grek mücadelesinden bir enstantanedir. Tam olarak benzerlik göstermese de, Grek savaşçının amazonun saçından tutup geriye çektiği savaş sahnelerini gösteren örnekler zaten bilinmektedir. Örneğin, British Museum'da sergilenen Stanford kalkanının sağ alt köşesinde (Pheidias'ın Athena Parthenos kalkanının bir repliğidir), yine Grek savaşçı ile amazon mücadelesi işlenmiş olup, benzer bir saç çekme işi görülmektedir[319]. Viyana sanat tarihi müzesinde sergilenen bir lahit üzerinde de benzer şekilde saçlarından çekilen ve elini saçlarını kurtarmak üzere başının arkasına atmış bir Amazon figürü vardır[320]. Yani, Atinalılarla Amazonlar arasında gerçekleşen savaşta, saçlarını toplamış bir halde savaşan Amazon savaşçılarını etkisizleştirmenin en önemli yollarından biri de, saçlarını çekerek onları durdurmaktır. Bu ikonografi, dünya müzelerine yayılmış ve dünyanın pek çok yerinde bulunmuş siyah ya da kırmızı figür tekniğinde yapılan kaplarda, mermer kabartmalarda, lahitlerde ve sikkeler üzerinde kullanılan bir ikonografidir. M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 2.-3. yüzyıllara değin kullanılmıştır[321].

[319] Richter 1970, 170, figür 645-646. Ayrıca Pire Müzesinde sergilenen bir kabartma üzerinde de benzer sahne göze çarpmaktadır.
[320] Devambez 1981, 614, figür 435.
[321] Devambez 1981, 586 vd.

4. 1. 3. Günlük Hayat

Erotik Sahneliler

Bir örtünün üzerine uzanmış tamamıyla çıplak bir kadını tasvir eden bir patera tondosu mevcuttur (Res. 44). Kadın sola doğru bakar şekilde olup yüzü profilden, gövdesi ise neredeyse cepheden işlenmiştir. Saçlarının olduğu kısım oldukça yıpranmış ve tahrip olmuştur ancak kalan ön kısımdan anlaşıldığı kadarıyla dalgalar halinde arkaya doğru uzanmaktadır. Sağ kolunu dirsek hizasında kırmış ve başının üzerine doğru yerleştirmiştir. Sol kolu da yine dirsek hizasından kıvrılmış olup, vücudun ağırlığı tamamıyla bu kola verilmiştir. Ancak bu kolun işlenişi oldukça bozuktur. Proporsiyon bozukluğu dikkat çekecek kadar fazladır. Dolayısıyla iç pazara yönelik bir üretim olması gerekmektedir. Göğüsleri, göbeği ve cinsel organı tamamen açıktadır. Sol kolunun altında verilen kabartının bir çeşit yastık olabileceği düşünülmektedir. Sol bacağı diz hizasından kıvrılarak hafifçe öne doğru çekilmiştir. Diğer bacağın olduğu kısım kırılmıştır. Buradan sarkan örtünün dalgalanan kıvrımları belirgindir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, Knidos üretimi kabartmalı seramikleri içinde, özellikle Oinophoros grupları incelendiğinde, tanrı Dionysos ve dolayısıyla kült yoldaşları ile ilgili sahneler oldukça önemlidir. Şüphesiz ki tanrının en önemli kült yoldaşı da eşi Ariadne'dir. Ancak Knidos yapımı pateralarda, bol miktarda satyr, silen, Eros ve kaplan parçaları, ya da Dionysos'u bunlardan herhangi biri ile tasvir eden öğeler oldukça çok iken, Ariadne'yi tasvir eden örnek yürütülen kazılarda bulunamamıştır. Yukarıda bahsedilen patera üzerinde bulunan kadın figürü, tıpkı Dionysos'un daha önce bahsettiğimiz pozisyonundaki gibi yarı uzanır bir vaziyettedir ve söylendiği gibi sağ kolu dirsek hizasından bükülerek başın üzerine yerleştirilmiştir (Çiz. 20). Bu pozisyonu ile parçamız, ilk bakışta Ariadne gibi durmaktadır. Ama dikkatle incelendiğinde, cinsel organı tamamen açıktadır, uzandığı yer ise, Ariadne örneklerinin aksine, bir yataktır. Bilindiği gibi Naxos Ariadnesi[322], kayalıkların üzerinde uyurken ve giyimli olarak tasvir edilmiştir. Tanrıçanın bu anı, Naxos adasında Theseus tarafından uyurken terk edilip, Dionysos tarafından uyandırılmadan hemen öncesini göstermektedir. Bizim örneğimiz ilk bakışta

[322] Bieber 112, figür 624.

uzanırken yapmış olduğu kol hareketi ile sanki Ariadne gibi görünmekle beraber, bahsedilen özelliklerinden dolayı Ariadne olmadığı anlaşılmıştır.

Benzer pozisyonda işlenmiş bir kadın ve karşısında bulunan bir erkeği tasvir eden ancak oldukça yıpranmış bir patera tondosu da mevcuttur (Res. 45). Parçanın yüzeyi oldukça tahrip olmuştur ancak anlaşılabildiği kadarıyla bu parçadaki kadın figürü de, tıpkı bir üstte anlatılan örnekte olduğu gibi elini başının üstüne koymuş vaziyette olabilir ancak oldukça kötü korunmuş bir durumda olduğundan tam ayrıntılardan söz etmek olanaksızdır. (Çiz. 21). Bu görünüm belki de yıpranmış yüzeyden dolayı olabilir. Birleşme esnasında eli başın üstüne ya da yanına yerleştiren kadın figürleri zaten bilinmektedir[323]. Benzer pozisyonda işlenmiş kimi sahnelerde erkek kadının bir bacağını tutmaktadır[324]. Muhtemelen burada da betimlenen sahne aynı şekildedir. Bu sahneye çok benzeyen ve hatların ayrıntıları daha belirgin olan bir örnek, Boston'da, Museum of Fine Arts'da bulunmaktadır[325].

Bir diğer patera tondosu parçasında da, yine aynı şekilde geriye doğru yaslanmış bir kadın figürü vardır ve figür yine burada da çıplaktır (Çiz. 22). Parçanın üst yüzeyi oldukça aşınmış ve gövdenin alt kısmından itibaren kırılmıştır. Geride kalan kısımlardan anlaşılabildiği kadarıyla, sola doğru bakan ve yüzü tam profilden işlenmiş bir kadın figürü mevcuttur. Saçları birbirine paralel dalgalar halindedir ve bir topuz şeklinde toplanmıştır. Bu topuzu diklemesine çevreleyen bir bant mevcuttur. Bant, bir takım bitkiler ya da çiçeklerden yapılmışçasına kabarıktır, yani kumaş veya metal bir bant-taçtan ziyade, bitkisel bir bant gibi görünmektedir. Sağ kolu dirsek hizasından kıvrılmış ve eli alın hizasına getirilmiştir. Üst gövdesi çıplaktır ancak kap aşınmış olduğundan dolayı ayrıntılar belirgin değildir. Sol kolu da dirsek hizasından kıvrılmış ve arkaya dayanmıştır. Figür bu kol üzerinden geriye doğru yaslanmıştır. Dirseğin yaslandığı yerde, yastık benzeri bir obje vardır. Başında bahsedilen bantın aynısından, boynunda da vardır, yani boynuna da bu bitkisel çelengi kolye şeklinde asmıştır. Gövdenin altından, üzerine uzanmış olduğu kumaşın

---

[323] Greifenhagen 1963, 79, Lev.VI. Arretin Kabartmalı kapları olarak anılan kaplardan biri üzerinde, Knidos örneklerindeki erotik sahnelere benzeyen bir kabartma mevcuttur. Özellikle kadının elini başını koyduğu bir örnek olması açısından ilginçtir ancak buradaki kadın figürü, elini başına bizim figür lerimizdeki üsten ya da önden değil, yandan, sanki destek vermek için koymuş gibidir. Bu kaplar, M.Ö. 25 civarına tarihlenmektedirler.

[324] Dip. 309.

[325] Mandel 2000, 58, Res. 1a.

kıvrımları seçilebilmektedir. Şimdiye kadar elde edilen buluntular ve bunların incelenmesi sonucunda görülen duruş, kompozisyon ve figür işlenişi açısından mevcut olan benzerlikler sayesinde, bu sahnenin de bir erotik sahne olduğu kesin bir şekilde söylenebilir. Ancak başının üstünde ve boynunda bulunan bitkilerden yapılmış çelenkler ve kolyeler, bu erotik duruma ritüel ile ilgili bir anlam, törensel bir hava katmaktadır (Res. 46). Kırılma dolayısıyla, birleşmenin nerde gerçekleştiği ya da üzerinde bulunulan mekan hakkında fikir yürütebilmek mümkün değildir.

Kandiller üzerinde de erotik sahnelerin bulunduğu bilinmektedir (Res.47). M.S. 1. yüzyıl'ın ortasına tarihlenen ve Romanesis atölyesinin mührünü kaidesinde taşıyan bir kandilin diskusu üzerinde de oldukça iyi korunmuş bir erotik sahne vardır. Burada birleşme, iki kişi arasında ve bir yatak-kline üzerinde gerçekleşmektedir. Süslü döşeği, yastığı ve klinenin ayaklarını da işlemek isteyen kalıp ustası, perspektif bir takım hatalara düşmüştür ki bu durum o dönemin işçiliğinde çok yaygın bir olgu değildir. Dönemin ustaları perspektifler ve işlenişler yönünden oldukça ileri bir işçiliğe sahip iken, tüm ayrıntıları ile gösterilmek istenen birleşme, bir takım görüntü mantığı hatalarına yol açmıştır. Üst kısımda bulunan kadın tamamıyla çıplaktır. Ayakları açık vaziyette altta bulunan figürün üzerine oturmuştur. Saçları bir çeşit topuz gibi toplanmış olup, yüz hatları belirgin değildir. Sol kolu ileriye-öne doğru uzatılmış, sağ kolu ise dirsekten kıvrılarak hafifçe yukarıya kaldırılmıştır. Bu elinde de bir obje tutmaktadır. Altta bulunan figürün bir erkek figürü olması muhtemeldir. Ayaklarını hafifçe açarak sırtüstü uzanmıştır. Yüz hatları belirgin değildir ancak gür saçları seçilebilmektedir. Yatağın altında bulunan küçük bir puf şeklindeki sehpanın üzerinde ise üç adet kap tasvir edilmiştir. Üzerine uzandıkları kline ahşaptan yapılmış olmalıdır zira ayakları ahşap işçiliğin mahsus özellikler sergilemektedir. Aynı özellikler yatağın altında bulunan sehpa da da görülmektedir.

Bu tarz erotik sahneler, antik dönemde çok sevilerek kullanılan sahnelerdendir. Aynı şekilde bezenmiş diskusa sahip bir kandil, Pompei'de de bulunmuştur. Betimlenen pozisyonun neredeyse aynı olduğu bir örnek[326] yanı sıra, kline ve altında tasvir edilen sehpanın da neredeyse birebir olduğu örnekler[327] de mevcuttur. British Museum'un da dahil odluğu pek çok seçkin dünya müzesinde,

[326] Dierichs 1997, 81-82, figür 87 I.
[327] Dierichs 1997, 81-82, figür 87 F.

diskusunda benzer erotik sahneler bulunan kandiller sergilenmekte ya da depolarda saklanmaktadır. Hatta tam olarak birebir benzerlik gösteren, belki de aynı kalıptan çıkmış olabilecek bir kandil de mevcuttur[328]. Bundaki hatlar daha belirgin olduğundan, üstte yer alan kadın figürünün elinde tuttuğu nesnenin ucunun sivri ve yukarı kalkık olduğu, bu nesneyi tutan sağ elin bileğinde fazla sayıda bilezik olduğu da anlaşılmaktadır. Bu tarz erotik sahneler, karı-koca arasında olmaktan uzaktır, daha ziyade "ödeme karşılığı yapılan birleşmeler" olarak adlandırılabilirler[329].

Esnaflar-Satıcılar:

Knidos yapımı kabartmalı seramikler üzerinde, sadece tanrı ve tanrıçalar ya da kutsal bilinen kahramanlar değil, günlük yaşamdan kesitler de sunulmaktadır. Hatta, yukarıda kap çeşitleri incelenirken bahsedilen grotesk şeklindeki kaplar da bu anlayışın bir ürünü sayılabilirler. Yani sadece mükemmel ve mükemmele yakın olan, ideal güzellikler ya da formülleştirilmiş güzellik anlayışına uyan tipler ve karakterler değil, hayatın kıyısında kalmış kabul edilen ancak bilakis içinde yer alan figürler ve tiplemeler de bu kabartmalı seramikler üzerinde görülebilirler.

Knidos Dionysos terası stoasında, 1997 senesinde, A2 mekanında yürütülen kazılarda iki parça halinde bulunup birleştirilmiş bir patera tondosu parçası gün ışığına çıkarılmıştır. Parçanın üst kısmı maalesef tamamıyla kırık ve eksiktir. Oturan bir figür betimlemesi olan bu parçanın sadece alt gövdeyi tasvir eden kısmı korunabilmiştir (Res. 48):

Kısa bir elbise giymiş ya da bir kumaşı kısa bir şekilde tutarak belden aşağısına bağlamış bir figür betimlenmiştir (Çiz. 23). Profilden tasvir edilen bu gövde, kaya benzeri doğal bir oluşumun üzerine oturmaktadır[330]. Sağ eli oturduğu yerin üzerine gergin bir şekilde yaslanmıştır. Belden dize kadar olan kısımları bahsedilen giysinin kumaşının kıvrımları altında kalmıştır. Her iki bacak da dizden

---

[328] Dierichs 1997, 84, figür 88/4.
[329] Dierichs 1997, 67, "Käuflicher Liebe".
[330] Küçük buluntular üzerinde, Knidos örneği ile, tam olarak benzerlik gösteren bir örnek bulunamamıştır ancak, M.Ö. 4. yüzyıl'ın ikinci yarısına tarihlenen, bronz bir ayna arkası kabartması üzerinde, neredeyse bizim örneğimizle aynı şekilde betimlenmiş bir doğal oluşum üzerine oturmuş bir kadın tasviri mevcuttur: Muscarella 1974, No: 33. " A female figure……., is seated on a rocky knoll.". Her iki parça arasında, oturulan yerin parçalı kaya veya taşlardan oluşması dışında başka bir benzerlik yoktur.

kıvrılarak hafifçe öne –sola doğru uzanmıştır. Oturuştan dolayı alınan pozisyon gereği, sağ bacak geride ve nispeten daha üstte olup, sol bacak daha aşağıdadır. Oturduğu yere yaslanmış yani hemen yanına konmuş vaziyette orta boy bir sepet işlenmiştir. Başarılı bir şekilde sepetin geride kalan kulpu da belirginleştirilmiştir. Sepette yatay yivler vardır.

Betimlenen kişinin esnaf yani bir satıcı olduğunu düşündüren en önemli etmen, yanında bulunan sepettir. Bu sepete oldukça benzeyen bir sepeti tutan bir heykel, Roma'da, Vatikan müzesinde bulunmaktadır[331]. Bu heykelin bir balıkçı olduğu, elinde tuttuğu sepetin ağzına kadar balıkla dolu olması sayesinde de şüphe götürmez bir biçimde anlaşılabilmiştir. Ayrıca, rahat hareket imkanı sağlaması açısından kısa bir giysiye sahiptir. Balıkçıların bu tarz kıyafeti tercih etmeleri de, denizle ve suyla olan ilişkileri dolayısıyla son derece anlaşılabilir bir durumdur. Etekleri ıslanmaktan korunacak ve ıslanan kısımlar uzun ve kaba bir kumaşa göre çok daha rahat kuruyacaktır. Böylelikle daha rahat hareket imkanı olacaktır. Ayrıca denizle haşır neşir olan bir satıcının zaten lüks ve bol kıvrımlı elbiseleri günlük yaşamında tercih etmesi beklenmemelidir. Yine benzer bir sepeti, antik çağın diğer bir tanınmış yontusu olan "Yaşlı Balıkçı" yontusundan da tanımaktayız[332]. Burada tasvir edilen balıkçı ise, giyinişi yönünden de bizim patera tondosu örneğimizdeki balıkçı ile benzerlik göstermektedir: Uzun bir kumaş (himation benzeri) belin etrafından itibaren dolanmış, dize kadar olan kısımları örtmüş, omzun üstünden dolaştırılarak diz hizasına kadar uzatılmıştır. Tüm bu çıkarımlar, (yani kısa etekli bir

---

[331] Laubscher 1997, 13, Lev. 1. Betimlenen balıkçı, Helenistik orjinalin imparatorluk döneminde yapıldığı düşünülen Roma devri kopyasıdır. Ayakta duran, yaşlı, ve yorgun bir balıkçı, sol elinde benzer sepeti tutar vaziyette ve son derece gerçekçi betimlenmiştir. Bu sepetin (ya da kovanın içi) ağzına kadar balıkla doludur. Beline bağlamış olduğu kumaş, sadece kalça kısmını ve ön tarafını örtmektedir. Yani, Knidos örneğinde olduğu gibi kısadır.

[332] Laubscher 1982, 18, Lev. 8. Roma'da, Palazzo dei Conservatori'de oldukça iyi korunmuş bir durumda bir kopyası ve New York Metropoliten Museum'da vücut ve baş kısımları ayrı ayrı korunmuş olarak bulunan bir kopyası mevcuttur. Yine yaşlı adamlar, sol ellerinde sepet tutmaktadırlar. Yine Londra'da, British Museum'da sergilenen başka bir balıkçı yontusunda da aynı sepet mevcuttur. Yalnız buradaki balıkçı, bir kumaştan ziyade bir hayvan postuna sarınmış gibi görünmektedir: Laubscher 1982, Lev. 10, 11. "New Yorklu Çiftçi Kadın" olarak adlandırılan ve New York Metropolitan Museum'da sergilenen, yine antik devrin tanınmış yontularından olan bir heykel de sol elinde benzer sepetten tutmaktadır. Başında bulunan sarmaşık dalları yapraklarından da Dionysos Kültüne sahip bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bir satıcı kadındır ancak balıkçı değildir. Her halükarda elindeki sepetinde, köyünden satmak üzere getirdiği malzemeleri taşıdığı şüphesizdir: Laubscher 1982, 93, Lev. 26-27. Heykellerin tamamı Helenistik orjinallerin Roma Dönemi (İmparatorluk Dönemi) kopyalarıdır.

kıyafet ve sepet-kova) göz önünde bulundurulduğunda da, bizim örneğimizde tasvir edilen kişinin de, gerek kısa eteği, gerekse de yanında tuttuğu sepet-kovası ile rahatlıkla balıkçı olduğu söylenebilir.

Bir diğer karmaşık sahnede de, esnaf etkinliklerine ya da üretime yönelik faaliyetler içinde bulunan kişiler görünmektedir ancak sahnenin ayrıntıları hiçbir şekilde anlaşılamadığından dolayı (Çiz. 24), bağbozumu şenliklerinde görev alan satyrler ve panlar mı ya da sıradan günlük yaşamın içinden üreticiler mi oldukları net olarak anlaşılamamıştır (Res. 49).

Bilindiği üzere, Helenistik Dönemde yaşanan sosyoekonomik ve politik gelişmelerin sonucunda, günlük yaşamın içinde sıkça karşılaşılan balıkçılar, çobanlar ve çiftçiler de plastik sanatlarda yerlerini almışlardır[333].

Hastalıklılar-Sakatlar:

Yukarıda, insan başlı ya da insan vücutlu veya grotesk kaplar olarak işlenen kap formlarında yer alan örnekler de bir anlamda bu tarzın içinde sayılabilir. Yani günlük yaşamın içinde sıkça görülen ancak bir şekilde toplumdan dışlanmaya çalışılan kişiler de sanatın her dalına konu olmuşlardır. Öncelikle plastik sanatlar içinde yerlerini almış, ardından da bunları kendine örnek alan seramik atölyeleri ve ustaların elinde yeniden yorumlanarak vücut bulmuşlardır.

Antik Dönemin en tanınmış ve en gerçekçi yontularından biri, şüphesiz "Sarhoş Yaşlı Kadın" yontusudur. M.Ö. 2.yüzyıl ortalarına tarihlenen bu yontu[334], realizmin Helenistik devirde ne kadar önemli ölçüde sanata dahil olduğunu göstermektedir. Münih'te, iyi korunmuş bir kopyası bulunmaktadır. Sarhoşluktan ve belki biraz da fakirlikten kıyafetleri açılmış, kendinden geçmiş, başını sola, yüzünü hafifçe yukarıya doğru döndürmüş, bu hareketine bağlı olarak yaşlı ve sarkık derisi özellikle boyun kısmında gerilmiş bir kadını tasvir etmektedir. Elinde tuttuğu lagynos, gerek formu gerek bezemeleri ile Knidos imalatı olduğu kabul edilmiş bir kaptır. İçinde bulunan şaraptan içerek sarhoş olduğu anlaşılan kadın, lagynosu sıkıca kavramışken canlandırılmıştır.

---

[333] Laubscher 1982, 3.
[334] Ridgway 1970, 131; Robertson 1975, 561 vd.

Knidos'ta, Yuvarlak Tapınak terasında yürütülen kazılarda, 1990 senesinde B1 olarak adlandırılan kısımda, bu heykelin bir kopyası şeklinde yapılmış bir oinophoros parçası bulunmuştur (Res. 50).

İnsan vücutlu bir kaba ait olması muhtemel bu oinophorostan, sadece başın sol kısmı korunabilmiştir (Çiz. 25). Açık ve acıyla bakıyormuş gibi betimlenmiş gözleri, biçimsiz burnu, açılmış ağzından görünen dişleri ile son derece gerçekçi ve başarılı bir taklittir. Yanakları ve boynunun kırışıklıklarının betimlenmesi ile, ideal güzellikten son derece uzak bir kadını tasvir ettiği görülmektedir. Bu hali ile, Helenistik orjinli sarhoş kadın heykelinin bir seramik taklidi olduğu şüphesizdir.

Bu şekilde yapılmış plastik kaplar zaten bilinmektedir[335]. Knidos örneği ile birebir olmasa da çok büyük benzerlikler gösteren tüm oinophoros parçaları da bulunmuştur. Bu parçalar, boynu insan başı şeklinde tasarlanmış lagynoid gövdeli kaplar olabilecekleri gibi, tamamıyla insan vücudu şeklinde, yani heykelin birebir küçültülmüş hali gibi tasarlanmış da olabilirler[336]. Bütün bu bulgulardan hareketle, Knidos örneğinin, bir lagynosa ait bir boyun kısmı olmasından ziyade, tamamıyla plastik bir şekilde tasarlanmış ve kendisine model olarak "Yaşlı Sarhoş Kadın" yontusunu örnek almış bir kap olabileceği ihtimali daha uygun görünmektedir.

Pigmeler:

Bir çeşit cüce kavim olan pigmeler[337], antik dönemde Afrika ile girişilen ticari ilişkiler sonucunda tanınmış ve ilginç gelen tipolojileri ile plastik sanatlardan özellikle seramik sanatında yerlerini almışladır. Mısır ile girişilen ilişkiler, bu kavmi daha yakından görüp tanımak imkanı sağlamış, Alexandria seramik sanatında zaten yer alan bu figürler[338], Anadolu atölyelerine de girebilmişlerdir.

---

[335] Salomonson 1980, 65 vd. Önemli kabartmalı seramik üretim merkezlerinden bir diğeri olan Bergama'da, bu betimlemenin kalıbı da bulunmuştur: Salomonson 1980, 93; Conze'ye göre bu kalıp 1913 senesinde bulunmuştur.

[336] Boynu insan başı şeklinde tasarlanmış ve boyun kısmında betimlenen insan başı olarak "Yaşlı Sarhoş Kadın"ın kullanıldığı bir örnek için: Salomonson 1980, 116, figür 15-16; tamamıyla insan şeklinde tasarlanmış ve aynı figür ün betimlendiği bir plastik kap için: Salomonson 1980, 128, figür 46a-c.

[337] http://tr.wikipedia.org/wiki/Pigme . 1.50 m civarında boyları, çıkık kalçaları ve ilginç kafatası yapılarıyla zaten başlı başına karikatürize edilmiş gibilerdir.

[338] Grimm 2000, 132, res. 7-8. M.S. 1. yüzyıl'ın 2. yarısına tarihlenen çift uçlu bir kandil diskusu üzerinde ve yine aynı döneme tarihlenen bir kandil tutamağı üzerinde de benzer pozisyonda pigmeler işlenmiştir. Ancak Knidos örneğinde yer alan pigmelerin aksine bu pigmeler hasırdan botu taşımayıp ona binmiş vaziyettedirler.

Knidos'ta bulunan ve Romanesis atölyesinin mührünü taşıyan M.S. 1. yüzyıla ait kandillerden bazılarının üzerinde, pigme figürleri bulunmaktadır: (Res. 51)

Sola doğru yürür vaziyette betimlenmiş üç pigme, ellerini başlarının üzerine kaldırmışlardır. Her üçü de birbirinin aynısıdır: alt ve üstten basık olan kafa taslarının eni, boyundan daha geniş gibi görünmektedir. Üst gövdeleri çıplaktır, bellerine kalça ve ön kısımlarını örtecek şekilde kumaşlar sarmışlardır. Dolayısıyla kambura benzeyen sırtları, oldukça ince betimlenmiş kolları ve bacakları rahatlıkla görülebilir. Bu halleri ile tam bir pigme fizyonomisi yansıtırlar. Kollarını dirsek hizasından büküp yukarı kaldırmışlardır ve ellerinde hasırdan yapılmış, başlangıçta hep bir rulo olduğu düşünülen bir obje taşımaktadırlar. Benzer örnekler bulunup incelendikçe, rulo olduğu düşünülen objenin, ilkel bir çeşit sal olduğu anlaşılmıştır[339]. Bu basitlikte yapılan ve hasırdan oluşturulduğu yatay çizgiler halinde betimlenmiş olmasından dolayı kolaylıkla anlaşılan bir salın, açık denizler için değil, daha durgun bir taşımacılık olan nehir taşımacılığı için yapıldığı şüphesizdir. Bu sal, Alexandria'ya hayat veren Nil nehri üzerinde görülen sallardan olmalıdır. "Liebesboot"[340] olarak da tanımlanan bu botlar, belki gerçek hayatta, belki de sadece efsanelerde ya da anlatılarda pigmelerin erotizmine sahne olmaktaydı. Ancak bu ikonografide pigmelerin elinde taşınan eşyanın, kamıştan yapılmış bir koruma zırhının içinde bulunan amphora olduğunu düşünenler de vardır[341]. Pigmeler tarafından taşınan eşya, her ne olursa olsun, bu sahne oldukça ilginç ve güncel yaşama dair önemli ipuçları veren bir ikonografidir. Antik dönemde de sevilen bir konu olmalıdır çünkü, özellikle M.S. 1. yy.'da üretilen kandillerin diskuslarında bolca karşımıza işlenmiş bir mevzudur. Konu, Romanesis atölyesinin de sevilen konularındandır.

Knidos'ta, 1990 senesinde Yuvarlak tapınak Terası civarındaki B mekanının kazısında, yine oinophoros cinsinden bir kaba ait olan bir parça bulunmuştur (Res. 52). Oldukça tahrip olmuş ve birleştiği yerden ayrılmış bu parça, muhtemelen bir patera tondosuna aittir, ancak tahribattan dolayı kesin olarak söylenemez. Her halükarda açık ve oinophoros cinsinden bir kaba ait olduğu kesindir. Burada da yine

---

[339] Grimm 2000, 132, res.-7-8, "..Lampe mit Nillandschaft und Pygmäen in Liebesboot".

[340] Dip. 327. Kahire- Mısır Müzesinde C.G. 26378 envanter numarası ile sergilenen kandil diskusu üzerinde de, İskenderiye Grek-Roma Sanatları Müzesi'nde 19420 envanter numarasıyla sergilenen kandil tutamağı üzerinde de pigmelerin, söz konusu ilkel sallar üzerinde cinsellik yaşıyor oldukları açıkça görülmektedir.

[341] Siebert 2000, 206, Res. 7. "Drei Sklaven tragen eine Holz verpackte Amphore".

bir pigme tasviri mevcuttur: neredeyse cepheden işlenmiş ve sola doğru yürür vaziyette bir figürdür. Karışık yüz hatları olsa da Afrikalı bir yüz olduğu anlaşılabilmektedir. Kolları dirsek hizasından kıvrılmış ve böylelikle elleri başının üzerine kaldırılmıştır. Gövdesi ve son derece şişkin göbeği de cepheden işlenmiş olmakla beraber, çıkık kalçasını vurgulamak için vücut acemice ya da komik bir duruş sergileyecek şekilde betimlenmiştir. Başının üzerinde tuttuğu şey bu kez bir sal ya da hasır bir obje değil, sanki bir yayvan kap gibidir.

Yine Knidos'ta yürütülen kazılarda, bir plastik kaba ait alt gövde kırılmış bir şekilde bulunmuştur. Burada, cüce fizyonomisine sahip birinin uzun phallosu da açık kalacak şekilde çırılçıplak betimlendiği görülmüştür. (Res. 53) . Parça alt gövdeden ayaklara kadar olan kısmı korunacak şekilde kırılmıştır. Dikkat çekici olan öge, uzun bir phallostur. Bu hali ile, hem hastalıklı hem de komik bir figür olarak değerlendirilebilir. Tam olarak ikonografik açıdan incelenmeye değer bir sahne olmasa da, Knidos seramik atölyelerinde, cüce fizyonomisine sahip pigmelerin sadece kabartma olarak değil, başlı başına bir kap olarak işlenmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bu parça ile tam olarak benzerlik gösteren bir bronz parça, Norbert Schimmel koleksiyonunda bulunmaktadır[342]. Ancak bizim örneğimizde, sadece belden ayaklara kadar olan kısım korunabildiğinden dolayı, yüz ve diğer vücut hatların arasında ayrıntılı bir şekilde karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Ancak pozisyon da ayakların açık oluşu ve figürün nerdeyse sallanıyor gibi duruşu ile benzerlik göstermektedir.

Cüce, pigme ya da fizyonomik bozukluk gösteren bir zenciye ait olabilecek bir parça da Knidos'ta, 1996 senesinde Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda bulunmuştur. Çömelmiş vaziyette, son derece zayıf ve neredeyse kambur birini işlemiş olan bu kap, insan şeklinde tasarlanmış plastik kapların en güzel örneklerindendir. Parça, baş hizasından kırılmış olup bu kısmı eksiktir. Dolayısıyla yüzü hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Çömelmiş ve ellerini dizlerine koyarak neredeyse büzülmüş bir şekilde işlenmiştir. Sırt kısmına gelecek şekilde tasarlanmış kulpu vardır (Res. 54).

[342] Muscarella 1974, 39. Parça, 6 cm.lik yüksekliği ile de Knidos örneği ile benzeşmektedir.

Aynen bu şekilde işlenmiş bir örnek, yine Norbert Schimmel koleksiyonunda yer almaktadır[343]. Bu parçanın korunan baş kısmı sayesinde bir zenciyi tasvir ettiği anlaşılabilmiştir. Knidos örneği ile neredeyse birebir benzeşmesinden dolayı, bizim örneğimizin de bir zenciye ait olabileceği rahatlıkla söylenebilir.

Bu şekilde işlenmiş hastalıklı ya da sakat kişiler, gerçekçiliğin sanatı etkilemeye başladığı M.Ö. 3.'yydan itibaren, gerek Grek plastik sanatlarında, gerekse de paralel bir gelişim gösteren Aleksandria atölyelerinde sıkça yapılmaya başlanmışlardır[344]. Pişmiş toprak ya da bronz olabilirler. Bronz örnekler daha erken olanlardır ve bir figürin olarak işlenmişlerdir. Knidos başta olmak üzere bazı seramik atölyeleri ise bu figürinleri model alarak fonksiyonelliği de olan plastik kaplar üretmişlerdir.

Quadriga Sürücüsü:

1997 senesinde, Dionysos Terası Stoasında yürütülen kazılarda, T1 olarak adlandırılan bölümde, bir patera tondosu parçası bulunmuştur. Parça alt kısmından itibaren kırıktır. Burada dört atın çektiği ve tek kişilik oturma yeri bulunan bir araba, arabada bir erkek sürücü figürü, ve bu figüre doğru uçan ve elinde bir çelenk taşıyan kanatlı bir figür betimlenmiştir (Res. 55). Kompozisyon, tondonun tamamını olabilecek en uygun şekilde kaplayacak halde yerleştirilmiştir.

Atlar ve dolayısıyla sürücü sola dönük vaziyettedirler (Çiz. 26). Dört at, belli bir perspektif içinde yapıldıklarından, sadece en önde kalanın gövdesi görülebilmekte olup, diğerlerinin gövdesi bu atın arkasında kalmıştır. Atların dördünün de yüzü profildendir; gözleri bir oyuk şekli verecek bir alet yardımıyla tam yuvarlak olarak şekillendirilmiştir. Ağızları açık duracak şekilde yapılmışlardır ve burun kanatları da oldukça geniş tutulmuştur. Yeleleri çentikler yardımıyla diklemesine işlenmiştir, en önde kalan tam işlenmiş attan anlaşıldığı kadarıyla, başın

[343] Muscarella 1974, 36. "Çömelmiş Zenci" olarak adlandırılan bu parça bronzdur. Knidos seramik atölyelerinin bronz örnekleri çoğu zaman taklit ettiklerinden daha önce de bahsedilmişti. Bu çeşit buluntular sayesinde, Knidoslu seramik ustalarının sadece form olarak değil, tipolojik açıdan da bronz sanatlardan esinlenerek kaplar şekillendirdiğini söylemek mümkündür. 7 cm. yüksekliğinde oluşu ile, büyüklük açısından da bizim örneğimizle örtüşmektedir.

[344] Himmelmann 1983, 19 vd. Çeşitli pozisyonlar almış pek çok hastalıklı ya da sakat figür , zenci ya da muhtaç görünümlü yaşlı insanlar, Aleksandria atölyelerinde de bolca üretilmişler ve dünyanın çeşitli yerlerinde bulunup pek çok müzedeki yerlerini almışlardır. Kimileri sadece figür in olarak üretilmişken, kimileri de Knidos örneklerinde olduğu gibi bir kap formu olarak tercih edilmişlerdir.

en tepesinden başlayıp boynun bitim yerine kadar devam eder. Koşum takımları, boyunda ve özellikle boynun alt kısmında yer alan göğüs üzerinde çizgisel bir şekilde işlenmiştir. En baştaki atın gövdesi pürüzsüz ve sağlıklı bir görünümdedir, sırasıyla dört atın bacakları da belli bir uyum içinde ve perspektife uygun olarak işlenmişlerdir. Pozisyonlarından koşar vaziyette oldukları anlaşılmaktadır. Sadece tek veya iki kişinin binmesine imkan sağlayacak büyüklükte bir araba atların arkasındadır. Koşum takımlarının ipleri, arkadaki arabacının ellerindedir ve iki grup halinde ve birbirine paralel çizgiler şeklinde işlenmiştir. Arabanın tekeri sekiz ispitlidir.

At arabası sürücüsü, kompozisyonun en sağında yani arabanın içinde yer almaktadır. Ayaktadır ancak vücudu hareket halinde olan arabanın seyrine göre şekil almıştır; Yani, bel hizasından öne doğru, hareket halindeki arabada dengeyi sağlamak üzere hafifçe bükülmüştür. Başı ve gövdesi sola doğru bakacak şekilde profilden işlenmiştir. Saçlarının ayrıntıları belli değildir, bu yüzden sanki bir bone gibi görünmektedir. Yüzü genç bir erkeğe uygun şekilde yani sakalsız olarak betimlenmiştir. Yapmış olduğu hareketten dolayı boynu belirgin değildir. Her iki kolunu da neredeyse bükmeden öne doğru uzatmış olup, elleriyle atların koşum takımlarını tutar. Sol bacağı dizden bükülmüş ve hafifçe öne ileriye doğru uzatılmıştır, sağ bacağı ise bu bacağın arkasında kalmış ve daha gergin basar vaziyette işlenmiştir. Giymiş olduğu kıyafet, tamamıyla vücudu örtecek şekildedir. Kalçanın alt kısmına gelecek uzunlukta bir tunik ve bunun altından bir pantolon seçilebilmektedir. Kolları, gövdesi ve bacakları, birbirine paralel yatay veya yataya yakın işlenmiş kıvrımlardan oluşmaktadır. Açıkta kalan tek yeri elleri ve yüzüdür. Bacaklarının dizden altı arabanın altında kalmış bir şekilde işlendiğinden dolayı görünmemektedir ancak giysinin bileklere kadar uzandığı kesindir.

Kompozisyon en üstünde, arabacıya doğru yani diğer figürlerin aksine sağa doğru bakar vaziyette işlenmiş uçan bir varlık bulunmaktadır. Yüzü ve gövdesi profildendir. Kalıp dolayısıyla yüz hatları ve gövdenin bir takım ayrıntıları net olarak görünmemektedir. Başında bir çelenk olan, ileriye arabacıya doğru uzattığı sağ elinde bir çelenk tutan bu varlığın, biraz daha alta doğru sarkan ve arkada kalmış sol elinde ne tuttuğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Üzerinde kollarını kapatan, bel hizasından kemerle sıkılmış gibi görünen, birbirine paralel kıvrımlarla

şekillendirilmiş ve dize kadar uzanan dar bir giysi vardır. Kemerin sıktığı yerde yatay kıvrımlar kesintiye uğramıştır. Bacakları sanki dizler veya kemik yokmuş gibi yukarıya doğru bükülmüştür. Ayakları belirgin değildir. Bu hali ile vücudu hafif bir yay çizmiştir. Sırtının arkasından kanatları seçilebilmektedir. Başının üzerinden öne doğru uzanan bir zeytin (?) dalı vardır. Gerek elinde tutmuş olduğu çelenk ve gerekse de başının üzerinde bulunan dalın yaprakları, çizgisel hatlarla işlenmiştir. Bu yüzden tam olarak hangi bitkiye mahsus yapraklar olduklarını, yani çelengin ve dalın hangi bitkiden yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bu parçaya baktığımız zaman ilk göze çarpan şey, pek çok ayrıntının çizgisel bir şekilde işlenmiş olmasıdır: arabacının giymiş olduğu elbisenin kıvrımları, uçan varlığın giysisinin ve elinde tuttuğu çelengin ayrıntıları, atların yeleleri gibi tüm önemli ayrıntılar, yiv şeklinde çizgilerle belirlenmiştir.

Tondonun etrafı tamamıyla ikili volütlerle çevrelenmiştir. Volütler çok sık sarmallardan oluşmadıklarından dolayı, daha ziyade birbirini takip eden "S"ler şeklinde görünmektedir.

Bu parçanın neredeyse aynısı olan ve sağ kısmı korunabilmiş bir parça (Res. 56 a) (Çiz. 27) ve ayrıca 1993 senesinde Yuvarlak Tapınak Terası civarındaki açmalardan A3 açmasının 2K bölümünde de benzer bir konuyu işleyen bir patera tondosuna ait bir parça daha bulunmuştur: korunabilen kısımda sadece arabacı figürü kalmıştır (Res. 56 b). Tıpkı bir önceki örnekte olduğu gibi, sola doğru bakar vaziyette profilden işlenmiş yüzü ve gövdesi vardır. Başında çelenk olduğunu düşündürecek şekilde işlenmiş bir kısım vardır. Gövdesi bel hizasından bükülerek yine hafifçe öne-sola doğru eğilmiştir. Sağ kolu bükülmeden, sol kolu dirsek hizasından bükülerek öne doğru uzatılmıştır. Parça sağ el hizasından kırılmıştır. Sol el korunabilmiştir ve yumuk vaziyettedir. Bu hali ile yine bir koşum takımını tuttuğunu söylemek mümkündür. Üzerinde yine birbirine paralel yatay kıvrımlardan oluşan kapalı bir giysi vardır. Ancak bu kez, bele sarmış olduğu kuşak daha belirgindir, giysinin gövde boyunda diklemesine uzanan kıvrımlarını bu kuşak, yatay dört çizgiyle bölmüş ve çizgisel bir kırılma yaratmıştır. Parça, kalçanın alt hizasından kırılmıştır. Yüzünün hemen önünde, birbirine yakın bir şekilde işlenmiş iki adet çelenk vardır. Çizgiler vasıtasıyla şekillendirildiklerinden yine hangi bitkiden yapılmış bir çelenk olduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir (Çiz. 28).

Çok sık rastlanmasa da, bu şekilde yapılmış bir kompozisyon bilinmektedir:

Bugün British Museum'da bulunan ve M.S. 1. yüzyıla tarihlenen pişmiş toprak bir levha üzerinde neredeyse aynı sahne işlenmiştir[345]. Burada, bizim örneğimizin aksine sola doğru işlenmiş bir quadriga ve sürücüsü görülmektedir. Hem kıyafetlerin işlenişi, hem atların duruşu, hem de arabanın tekerinin sekiz ispitli oluşu ile sahne, bizim örneğimizdeki sahne ile oldukça yakın benzerlik göstermektedir. Ancak bu sahnede, yarışın bitiş hizasını belirleyen ve yolun sonunda dikilmiş bulunan üç adet konik gövdeli ve gövdeleri işlenmiş taş görünmektedir. Bir diğer önemli fark ise, bizim örneğimizde bulunan ama Londra örneğinde göremediğimiz uçan varlıktır. Muhtemelen Londra örneğinde henüz birinci belli olmadığından kendisini zafer çelengi ile taçlandırmaya gelen bir "Nike" yoktur. Buradan hareketle, Knidos örneğinde betimlenen arabanın ve sürücüsünün, düzenlenen bir yarışı kazandığı ve bu yüzden zafer çelengi ile ödüllendirildiğini söylemek mümkündür.

Aynı konuyu farklı bir şekilde işleyen kandil diskusları da vardır (Res. 57) tüm olan bir tane, Dionysos Teras Stoasında "S" odasının "S3" bölümünde bulunmuştur. Romanesis atölyesinin mührünü taşıyan ve M.S. 1. yüzyıla tarihlendirilen bu kandil diskusu üzerinde de sağa doğru koşar vaziyette betimlenmiş iki at, bu atların çektiği araba ve arabada bir arabacı figürü betimlenmiştir.

Atlar düzgün bir perspektif içerisinde ve sanki şaha kalkmışlar gibi betimlenmişlerdir. Bu yüzden ön tarafta kalan, gövdesi ve başı ile daha belirgindir, diğeri öndekinin ardında kalmaktadır. Koşum takımına ait herhangi bir iz seçilemese de, arabacının bir eli ile koşum takımına ait ipleri tutmuş olduğu görülmektedir.

Arabacı, silik bir hale gelmiş arabanın içinde ve ayakta durmaktadır başı da yüzü de sağa doğru dünmüş olup tam profildendir. Hafifçe öne doğru eğilmiştir. Bu pozisyonla hareket halinde olan arabaya uyum göstermeye çalışmış olmalıdır. Kapalı bir giysi bütün vücudunu örter gibi görünmektedir.

Hayvanlar ve İkili hayvan Mücadeleleri:

Knidos yapımı pateralar ve Roma Dönemi Kandil diskusları üzerinde, sıkça rastlanan konulardan biri de hayvanlar ya da ikili hayvan mücadeleleridir.

---

[345] Scarre 1995, 39. İmparator Caligula, arenalarda yapılan gladyatör mücadelelerine, vahşi hayvanlara ve araba yarışlarına düşkünlüğü ile de tanınırdı. Bu yüzden sıkça araba yarışları düzenletirdi. Londra-British Museum'da sergilenen bu pişmiş toprak parçada da, döneminde yapılan bir araba yarışı sahnesi betimlenmiştir.

Yukarıda bahsedilen balıklı patera tondosunda olduğu gibi, bir tanrı ya da tanrısal varlıkla ilişkilendirilebileceği gibi, tamamen bağımsız, yani herhangi bir tanrı ya da tanrısal varlıkla direkt olarak bir ilişkisi olmadan betimlenmiş olabilirler. Kapalı kaplar üzerine yapılmış hayvan figürü yok denecek kadar azdır.

Hayvan mücadelesinden kasıt, etobur bir hayvan tarafından parçalanmaya çalışılan otobur hayvandır. Tercih edilen etobur, genellikle aslan olmaktadır. Kırıklar halinde bulunup birleştirilmiş ancak yine de kırıkları ve eksikleri bulunan bir patera tondosu parçası üzerinde, bu mücadelenin Knidos için en güzel örneklerinden birini görmek mümkündür. (Res. 58). Sola doğru kaçar vaziyette işlenmiş bir dağ keçisi ve bunun üzerine binmiş aslan figürü resmediliştir. iki boynuzu da görülen, başı ve gövdesi profilden işlenmiş bu keçinin yüz hatları, toynakları ve postu gayet belirgin hatlara sahip olup son derece itinalı işlenmiştir. Aynı özen, keçinin üstüne pençelerini açarak koymuş, başı nerdeyse keçinin başı ile aynı hizaya gelecek şekilde kurbanını sarmalamış aslan figüründe de mevcuttur. Yüzü, bütün ayrıntıları ile belirgindir. Yelesi ve pençeleri gayet açık görülmektedir. Kuyruğunu gövdenin yanından kıvırarak öne-sola doğru uzatmıştır. Yapmış olduğu hareket neticesinde gövdesi yaylanmıştır. Parça maalesef kırık olduğu için diğer hatları görmek mümkün olmamıştır.

Tam olarak aynı şekilde betimlenmiş ve kaidelerinde bulunan rozetlere kadar aynı olan iki örnek, Utrecht'te bulunmaktadır[346]. Bunlar da parçalar halinde bulunup birleştirilmiş Knidos yapımı patera parçalarıdır. Her ikisinde de eksik kısımlar olmakla birlikte, bizim bulduğumuz örnekten daha tüme yakındırlar.

Bir diğer patera tondosu parçasında ise, saldırgan hayvan bu kez bir ayıdır (Res. 59). Kompozisyon bu kez, iki hayvan yüz yüze bakacak şekilde işlenmiştir. Altta kalan hayvanın, boynuzları sayesinde bir keçi olduğunu anlamak mümkündür. Yüzü ayıya bakacak şekilde sırtüstü düşmüştür, sağ ön bacağı ve toynağı ileri doğru uzatılmıştır, bunun dışında kalan kısımlar kırık olduğundan dolayı vücut ayrıntılarını görebilmek mümkün değildir. Gözleri çember şeklinde bir oyun şeklini verecek bir alet yardımıyla baskı olarak şekillendirilmiştir. Boynuzlarının ve yüzünün ayrıntıları çizgisel bir şekilde işlenmiştir (Çiz. 29). Üstünde, kurbanını devirmiş ve üzerine

[346] Salomonson 1979, 119, Res. 1a-b, Res. 4.

çıkmış bir ayı vardır. Ayı başını sola ve hafifçe yukarıya doğru döndürmüştür, yüz hatları çok itinalı bir şekilde işlenmiş olmasa da, hafif açık bir ağzı ve çıkan dili seçilebilmektedir. Kulakları ve postunun ayrıntıları çizgisel bir şekilde verilmiştir. Gözleri ise bu kez kabartma yuvarlak şeklindedir. Sol ön ayağı ve pençesi, keçinin boğazındadır. Arka bacakların başlangıç yerinden itibaren kap kırık olduğundan diğer ayrıntıları görebilmek mümkün değildir.

Kandillerin diskusları üzerinde de böylesi ikili mücadelelere rastlanmaktadır ancak genelinin hatları çok belirgin değildir (Res. 60).Bilinen yaklaşık olarak hangi mantıkla yapıldığı belli olan bu tarz örneklerin yanı sıra, bir kertenkelenin işlenmiş olduğu bir patera tondosu parçası, ya da iç kısmında kurbağa kabartmaları işlenmiş açık kaplar da vardır. Özellikle 1994 senesinde, Yuvarlak Tapınak Terasında "A" mekanında yapılan kazı çalışmaları sırasında bulunmuş bir patera tondosu parçası, son derece ilginç bir motife ev sahipliği yapmaktadır: sol tarafta, tepeden betimlenmiş bir kertenkele, kafası ve gövdesi sağa doğru bakacak şekilde işlenmiştir. Ön kolları yanlarda olup elleri açıktır ve bu şekilde hareket halinde gibi görünmektedir. (Res. 61) Derisi çentikler ve hafif oyuklar yardımıyla -sanki pulluymuş gibi- şekillendirilmiştir. Karşısında yani tondonun sağ tarafında, büyük bir ihtimalle kendisine ait bir kuyruk kıvrımı görünmektedir ancak parça kırık olduğundan dolayı, alt gövdenin almış olduğu şekil ve nasıl kıvrıldığı maalesef anlaşılamamıştır. Kabın büyüklüğü ve kuyruğun duruşu göz önüne alındığında, ikinci bir kertenkeleden ziyade, hayvanın kendisinin kuyruğu olması daha olası gözükmektedir. Kertenkele, kap içerisine, tondonun yuvarlağına uygun bir şekilde daire çizecek şekilde yerleştirilmiş ve dekorasyon tamamlanmış olmalıdır. Bu betimleme şeklinde, kült ya da inanışla bir unsur aramaktan ziyade, eğlence ya da şakaya yönelik bir anlam aramak daha uygun görünmektedir. Knidos'ta yürütülen kazılar boyunca, arazide en sık karşılaşılan hayvanlardan biri günümüzde de hala kertenkeledir. Antik devirde de her yerde karşılarına çıkan bu küçük sürüngeni, bir eğlence unsuru gibi düşünüp, bir kabın tondosuna betimlemiş olmaları muhtemeldir. Her yerde sıkça rastlanan kertenkele, en son kap tondolarında da kendine bir yer bulmuştur. Aynı mantık kurbağalı kaseler için de geçerli olmalıdır. Yani kurbağa şeklinde bir kabartmanın, sonradan kabın tondosuna aplike edildiği kaselerde, kült ile

ya da tanrısal betimlemelerle ilgili bir anlam yüklenmeye çalışılmamış, sadece ufak bir eğlence amacıyla yerleştirilmiş olmalıdırlar.

SONUÇ

Gerek Knidos'ta uzun yıllardır devam ettirilen kazılarda ortaya çıkarılan buluntular, gerekse de dünya müzelerine dağılmış ve birçok farklı merkezde bulunmuş Knidos kökenli oinophoros grubu kaplardan anlaşıldığı üzere, ikonografik açıdan Knidoslu Çömlek ustalarının oldukça zengin bir konu-motif repertuarına sahip olduğu anlaşılmıştır.

Özellikle son yıllardaki çalışmalar, bu konu-motif repertuarının sadece Arkaik-Klasik Dönemlerden beri bilinen dinsel içerikli konulardan oluşmadığını, antik dünya daki sosyal ve ekonomik yapının da anlaşılmasına yardımcı olacak nitelikte günlük hayattan sahnelerin de kap yüzeylerine konu olarak seçildiğini ortaya koymuştur.

Şu ana kadar tespit edilen dinsel-mitolojik içerikli sahneler, Knidos'ta tapınım gören tanrıların kent üzerindeki etkilerini ve yayılım alanını da gösterecek niteliktedir. Anlaşıldığı üzere, hem sayı hem de konu çeşitliliği açısından ve seçilen konuların farklı şekillerde işlenmiş olmasından dolayı Dionysos'un önemi açıkça görülebilmektedir. Kentte Helenistik dönem'e tarihlendirilen, kentin en önemli noktasında yer alan ve son derece görkemli olduğu anlaşılan Dionysos Tapınağı da bu tanrıya verilen önemi yaratan en önemli unsurdur. Knidos'un Helenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar devam eden şarap üretimi ve antik kaynaklarca da birçok kez ifade edilen önemli bir şarap ihracatçısı kent konumu, oinophoroslar üzerinde neden Dionysos ve alayının temel konu olarak kabul edildiğini açıklar niteliktedir. Zaten antik dünyanın neredeyse bilinen her köşesinde bulunan Knidos yapımı amphoralar, bu ticaretin kapasitesini de göstermektedir.

Kent içerisinde, Dionysiak sahneli oinophorosların sayıca yoğun olarak bulunduğu merkez Dionysos Terası Stoasıdır. İkonografik açıdan bu kapların Dionysos kültü ile de direkt ilişkilendirilmesi bu açıdan mümkündür. Oinophoros grubu kaplar içerisinde yeralan phalloslu kaplar ve bu kapların kullanım şekli Dionysos kültü ile bu kapların bağlantısını açıkça göstermektedir. Oinophoros cinsinden yapılmış hem açık hem de kapalı olan kapların üzerinde Dionysos ve

Dionysosla ilgili sahneler görülmektedir. Özetle, şarap ve bağcılıkla bu kadar iç içe geçmiş bir şehirde, en önemli kült tanrılarından biri olarak şarabın ve bağcılığın tanrısı Dionysos'un seçilmiş olması ve bu tanrının da sıklıkla kaplar üzerinde işlenmesi zaten beklenen bir durumdur.

Knidos'un baş tanrıları olarak görülen Aphrodite ve Apollon'un Knidos seramik atölyelerinin konu repertuarında son derece sınırlı bir yere sahip olması şaşırtıcı bir durumdur. En az Dionysos kadar değer verilen ve adlarına inşa edilmiş birer tapınakları bulunan bu iki tanrının, kaplar üzerinde neden yer almadıkları, ancak oinophoros cinsi seramiğin kullanım amacıyla açıklanabilir. Her ne kadar Aphrodite, direkt olarak bu kaplar üzerinde görünmese de, Lukian'ın da ifade ettiği üzere, Knidoslu ustaların tercih ettiği temel konulardan bir tanesi de Aphrodite ile ilişkilendirilebilecek olan erotik içerikli sahnelerdir. Bu bağlamda erotik sahneler Knidos yapımı oinophoros grubu kaplar üzerinde en çok tercih edilen sahnelerden olmuşlardır. Knidos'ta bilinen bir Zeus kültü olmamasına rağmen, tanrıyı kuğu kılığında Leda, kartal kılığında ise Ganymedes ile birleşirken gösteren patera parçaları ve kandil diskusları da mevcuttur. Bu da yine Knidos'un erotik konularla olan yoğun alakasını göstermektedir.

Mitolojik varlıklardan Nereidler de Knidos yapımı oinophoroslarda yerlerini almışlardır. Yine bir diğer mitolojik varlık olan Herakles de Knidos yapımı kandillerin diskuslarında yer almaktadır.

Tüm bunların dışında, üzerinde Medusa başı figürü de bulunan oinochoeler ve çok fazla sayıda aynı motifi işleyen parçalar da vardır. Herhangi bir ikonografik anlatım ya da bir sahne içermezler, sadece bir yüzlerinde cepheden betimlenmiş Medusa başı, arka yüzünde ise kraterden taşan asma dalları motifi görünmektedir. Burada da yine bir kült özdeşleştirmesi, yani Medusa figürü ile Dionysos kültüne atıfta bulunan krater ve asma yaprakları motifi bir arada kullanılmıştır (Res. 62-62a).

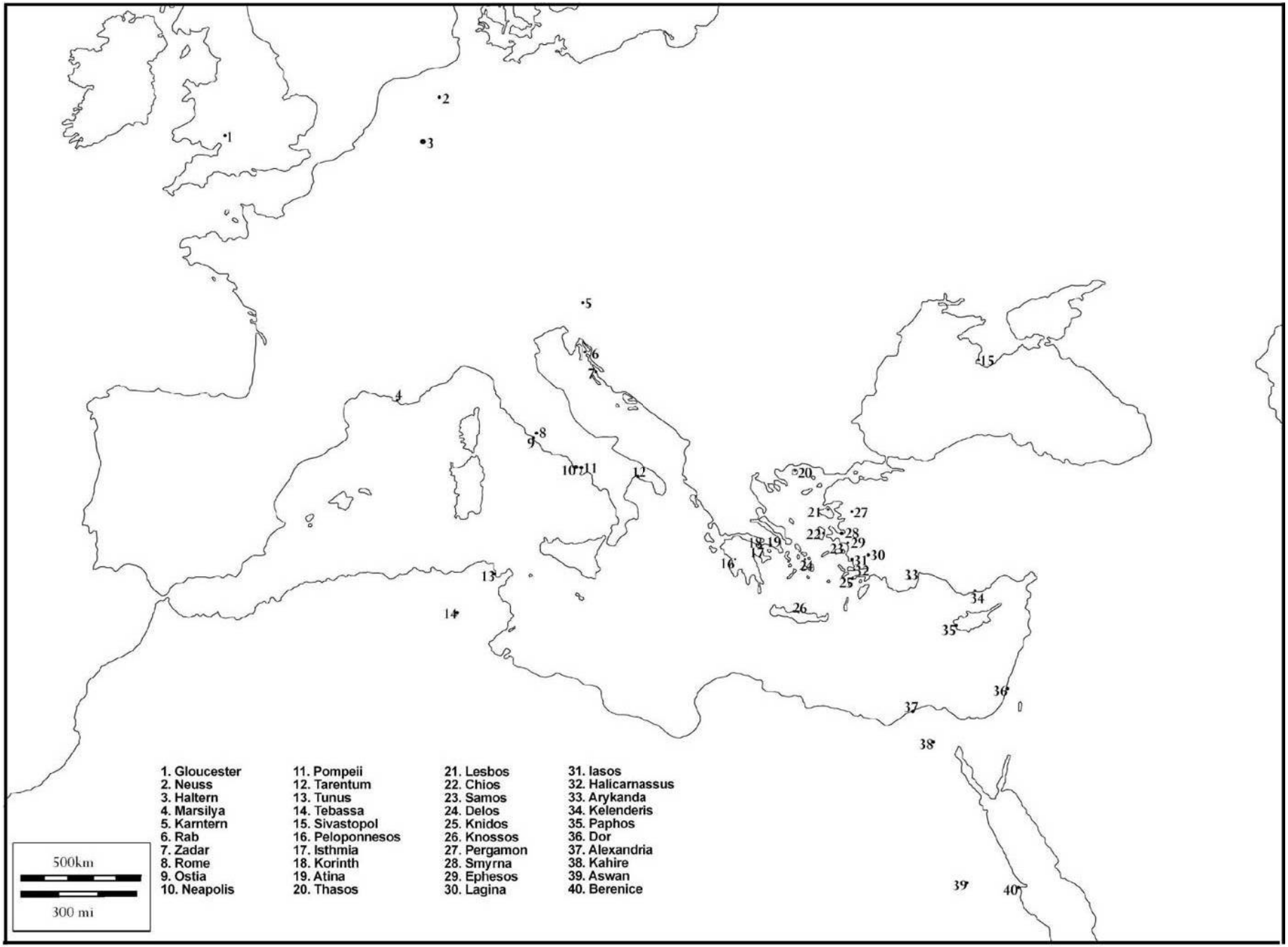
Yukarıda bahsedildiği sadece tanrısal ya da dinsel ögeler değil, günlük hayattan sahneler ve hayvan mücadeleleri ile tasvirleri de sevilerek ve sıkça kullanılmışlardır. Gerek form çeşitliliği, gerekse konu çeşitliliği özellikle M.S. 1. -2. yüzyıllar boyunca, Knidos seramik atölyelerinin kabartmalı kap ticaretinde önemli bir pazar payına sahip olmasını sağlamıştır. Aynı dönemler için, diğer kabartmalı kap

üretim merkezleri olan Pergamon ve Korinth, bu nedenden dolayı Knidoslu ustaların gerisinde kalmıştır. Pergamon ve Korinth'in ticaret alanı kıta Yunanistan ile batı Anadolu kıyıları arasında sınırlı kalırken, Knidos İngiltere'den Adriatik kıyılarına, Güney Rusya'dan Kuzey Afrika'ya dek uzanan son derece geniş bir alana ihracat yapma imkanı bulmuşlardır. Sonraki dönemde Pazar payına tamamıyla ele geçiren kuzey Afrika-Tunus atölyeleri, anlaşıldığı üzere bunun bilincinde olarak Knidos atölyelerinin konu ve form repertuarının takipçileri olarak çalışmaya başlamışlardır.

RESİMLER

Resim 1

1. Gloucester
2. Neuss
3. Haltern
4. Marsilya
5. Karntern
6. Rab
7. Zadar
8. Rome
9. Ostia
10. Neapolis
11. Pompeii
12. Tarentum
13. Tunus
14. Tebassa
15. Sivastopol
16. Peloponnesos
17. Isthmia
18. Korinth
19. Atina
20. Thasos
21. Lesbos
22. Chios
23. Samos
24. Delos
25. Knidos
26. Knossos
27. Pergamon
28. Smyrna
29. Ephesos
30. Lagina
31. Iasos
32. Halicarnassus
33. Arykanda
34. Kelenderis
35. Paphos
36. Dor
37. Alexandria
38. Kahire
39. Aswan
40. Berenice
500km
300 mi

Harita 1

Resim 2

Resim 2a

Resim 3

Resim 3a

Resim 4

Resim 4a

Resim 5

Resim 6

Resim 6a

Resim 7

Resim 8

Resim 8a

Resim 9

Resim 9a

Resim 10

Resim 10a

Resim 10b

Resim 10c

Resim 11

Resim 11a

Resim 11b

Resim 12

Resim 13

Resim 13a

Resim 13b

Resim13c

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31

Resim 32

Resim 33

Resim 34

Resim 35

Resim 36

Resim 37

Resim 38

Resim 39

Resim 40

Resim 41

Resim 42

Resim 43

Resim 44

Resim 45

Resim 46

Resim 47

Resim 48

Resim 49

Resim50

Resim 51

Resim 52

Resim 53

Resim 54

Resim 55

Resim 56

Resim 56a

Resim 57

Resim 58

Resim 59

Resim 60

Resim 61

Resim 62

Resim 62a

ÇİZİMLER

Çizim 1

Çizim 2

Çizim 3

Çizim 4

Çizim 5

Çizim 6

Çizim 7

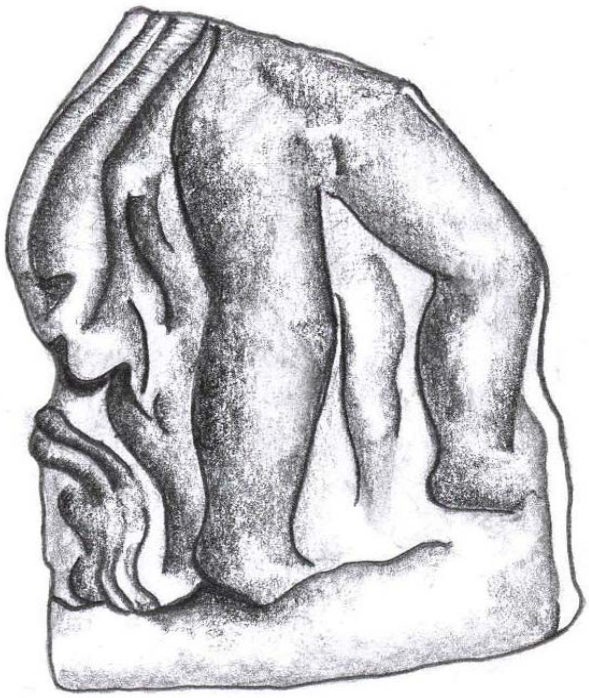
Çizim 8

Çizim 9

Çizim 10

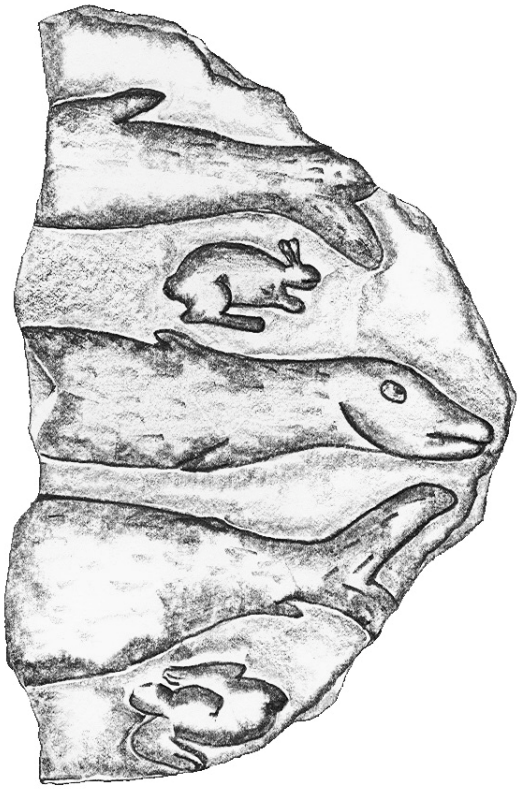
Çizim 11

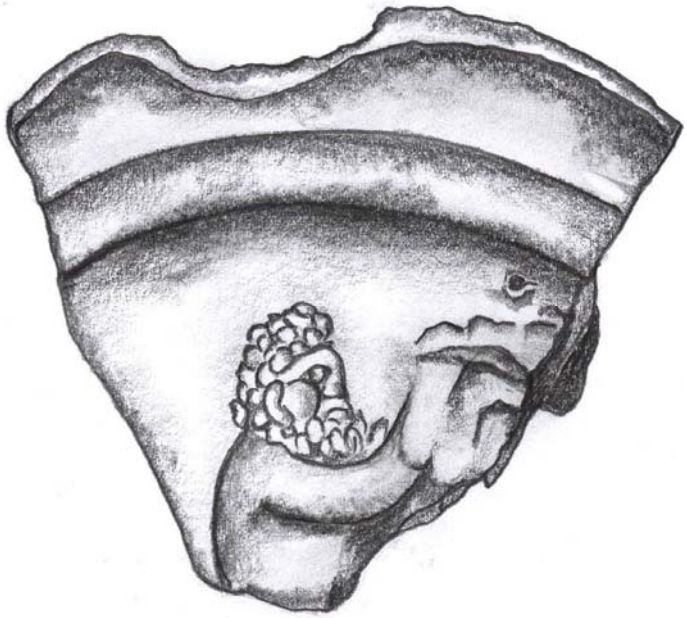
Çizim 12

Çizim 13

Çizim 14

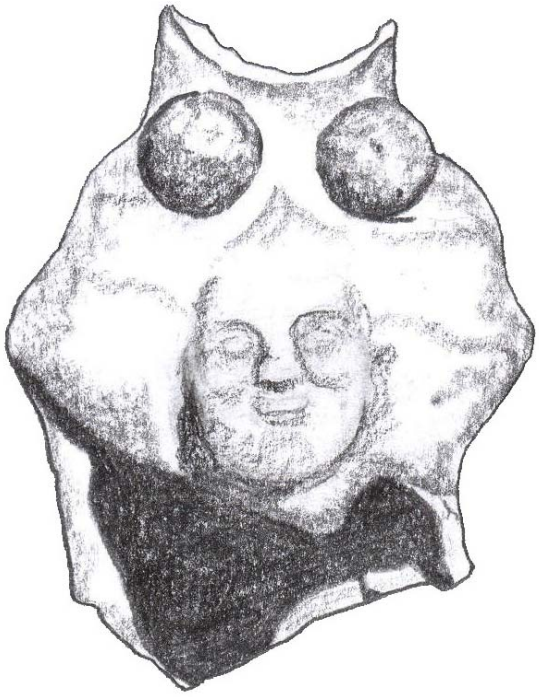
Çizim 15

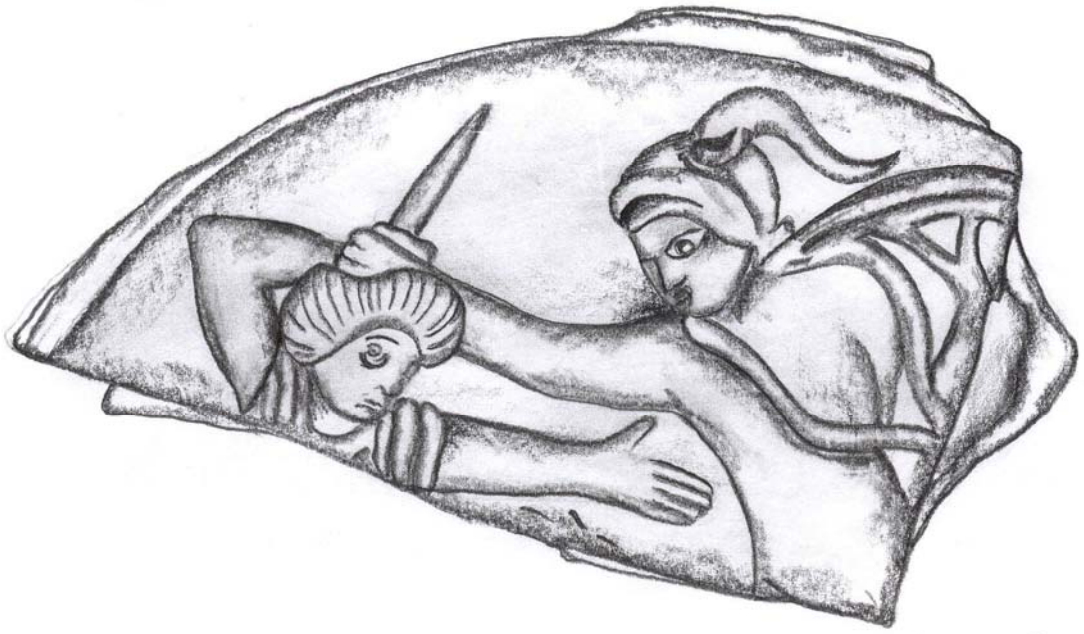
Çizim 16

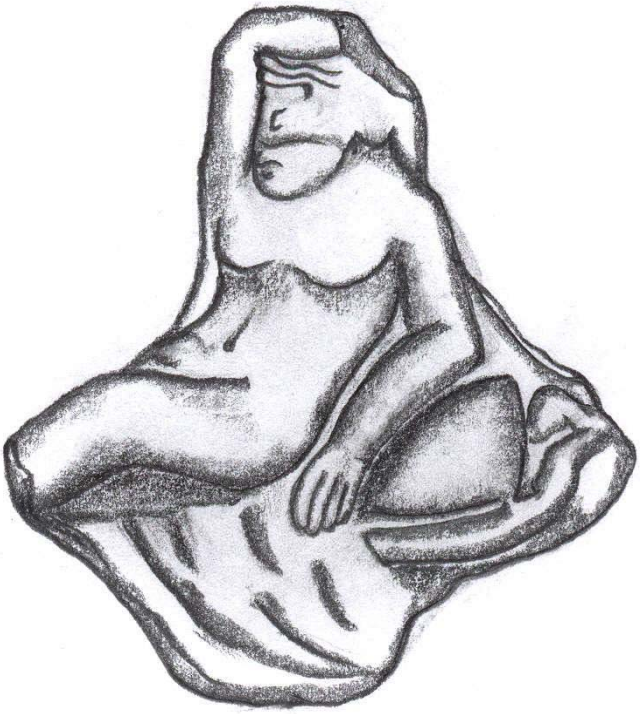
Çizim 17

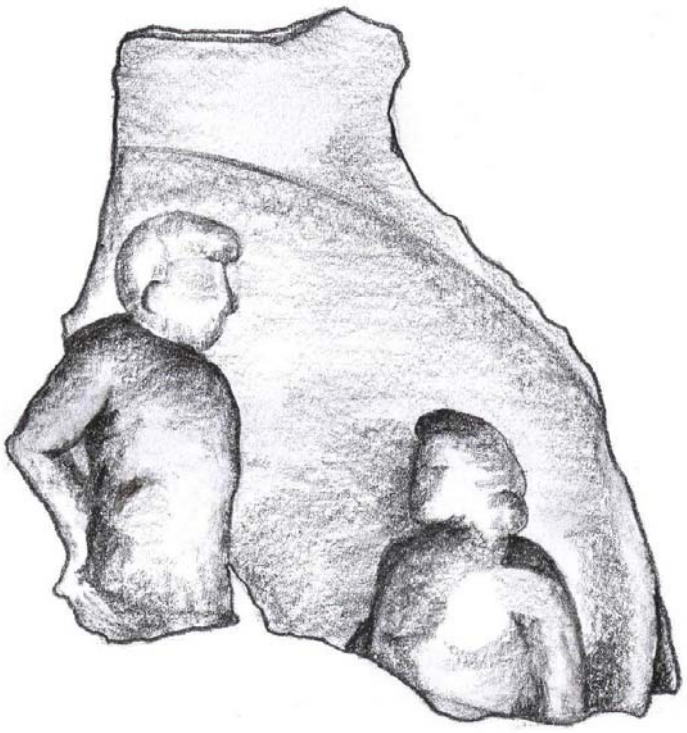
Çizim 18

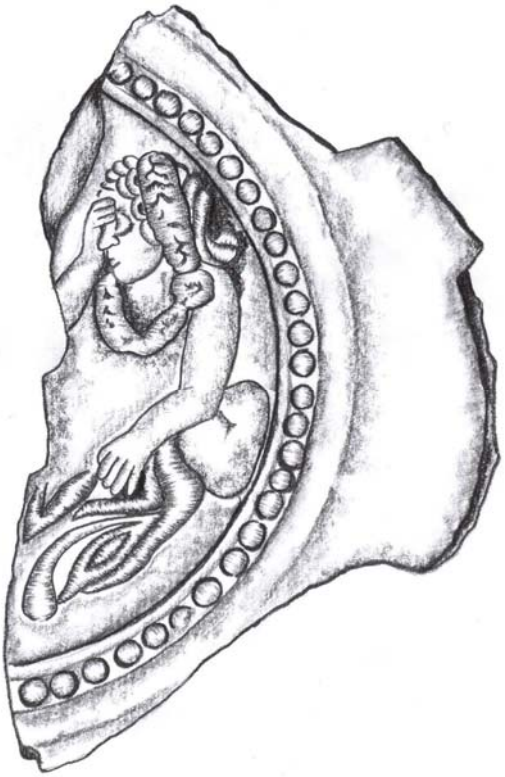
Çizim 19

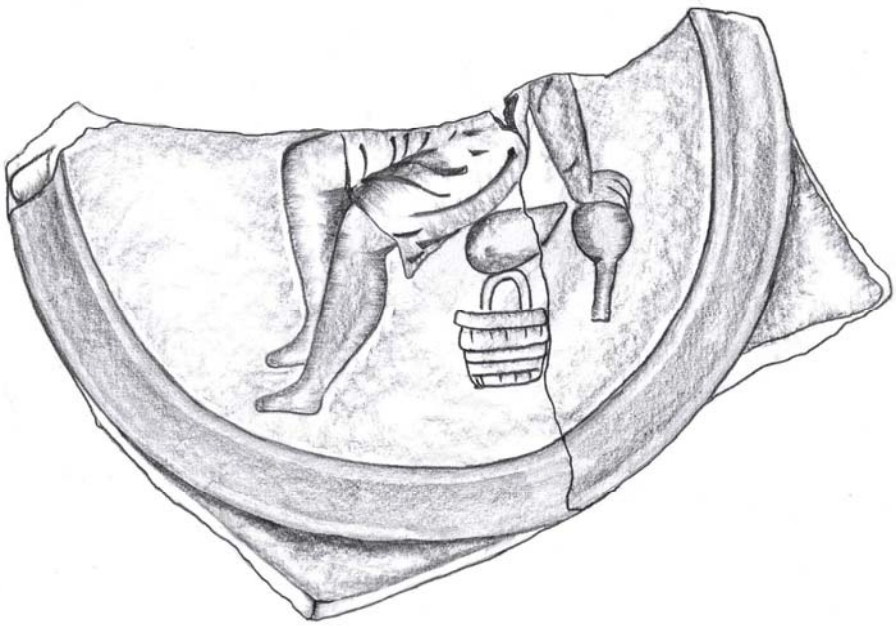
Çizim 20

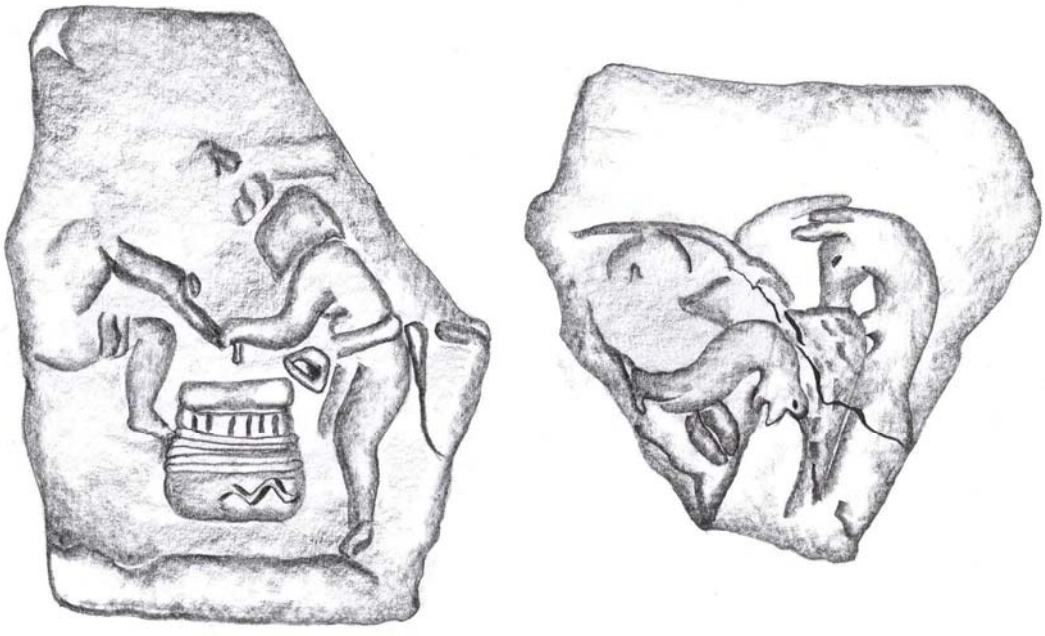
Çizim 21

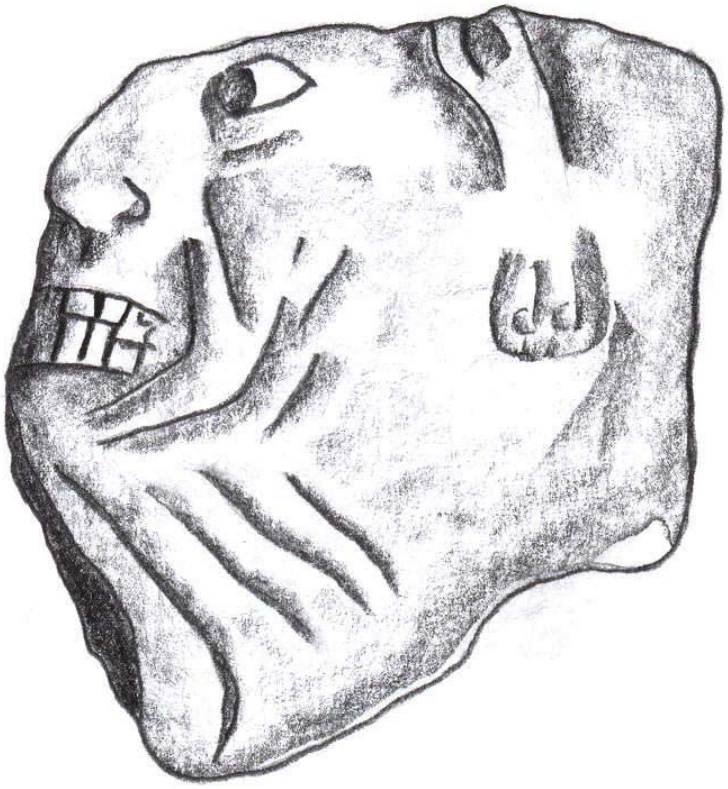
Çizim 22

Çizim 23

Çizim 24

Çizim 25

Çizim 26

Çizim 27

Çizim 28

Çizim 29